ZICHRON MEIR EDITION

תרגום אונקלוס ONICLOS

פרשת שפטים Parashas Shoftim

ArtScroll® Series

Rabbi Nosson Scherman / Rabbi Gedaliah Zlotowitz

General Editors

Rabbi Meir Zlotowitz 7"7, Founder

פרשת שפטים

יח שֹפְטִים וְשִׂטְרִים תִּתֶּן-לְךֹ בְּכָל-שְׁעֻבֶּיךְ אֲשֶׁר יהוְה אֱלֹהֶיךְ נֹתֵן
יח דַּיָנִין וּפִּרְעָנִין תְּמַנִּי לָךְ בְּכָל קּרְיָיךְ אֲשֶׁר יהוְה אֱלֹהֶיךְ יָהֵבּ
לְךָּ לִשְׁבְטֻיךְּ וְשָׁפְטִוּ אֶת-הָעֶם מִשְׁפַּט־צֶדֶק: יי לְא־תַשֶּׁה מִשְׁפְּטּ
לָּךְ לִשְׁבְטֻיךְ וִידוּנוּן יָת עַמָּא דִין דִּקְשׁוֹט: יי לָא תַצְלֵי דִין
לָא תַכָּיר פָּגִים וְלָא־תִקָּח שֹׁחֵד בְּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים
לֵא תִשְׁתִּמוֹדֵע אַפִּין וִלָא תִּקְבָּל שׁחַדָא אֵרֵי שֹׁחַדָא מִעְוֹר עֵינֵי חַפִּימִין

י"בר

לֶדֶק (ספרי שס): (יט) לא תַשֶּׁה מִשְׁפְּט. כְּמַשְׁמָנוֹ: לֹא תַבְּיר פָּנִים. מִף בִּשְׁמֵע הַפְּטְעוֹת. מַוְּהָרָה לַדַּיִּין שֶׁלֹּח תַבְּיר פָּנִים. מִף בּשְׁמֵת הַפְּטְעוֹת. מַוְּהָרָה לַדַּיִּין שֶׁלֹח יְבֵּר לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה, אָחָד עוֹמֵד וְאָחָד יוֹשֵׁב (מנחומה ז), לְפִי שְׁבְּיִדְיוֹ הָבְּדִּיִין מְכַבֵּד אָת חֲבִירוֹ מִסְפַּמְמִין טַעֲנוֹתִייו (שֹסְּ בָּבִין מִבְּבִירוֹ מִסְפַּמְמִין טַעֲנוֹתָיו (שֹסְ: שֹחַד. מְּפִילֹּוּ (שֹסְר. מְשָׁהָבּל שִׁחַד. מְשָׁהָבּל שִׁחַד. לְשָׁבִּר מִפְּרִ שָׁה בָּלֹח עִבְּר בִּיְבוֹתוֹ מִי מְפְבָּל שִׁחָד וְעַבֵּר, מִשֶּׁקְבֵּל שִׁחָד מִמֶּנִוּ תְּי מִפְּבְּל שִׁחָד מִמָּנִוּ תִּי מְפְבָּל שִׁחָד מִמֶּנִה חִי מִשְׁקְבָּל שִׁחָד בּיִבְּיִבוּתוֹ (הַפַּרְּ בִּיְכוֹתוֹ הַבְּיֹי מִי מִּבְּבָּר עָבִּוֹת לְבִּבּוֹ מִיְלָּלוֹ לְהַפַּרְ בִּיְכוֹתוֹ (כִּבִּוֹתוֹ הָבִּי):

בְּבָל שְׁעֶרֶיךְ. בְּכָל טִיר וְטִיר (ספרי קמד): לְשְׁבָטֶיךְ. מוּסְבּ טֵל ״ִּמְמֶן לְךְּ״: שֹׁפְטִיס וְשֹׁרְטֶירִים מִּמֶּן לְךְּ לִשְׁבָטֶיךְ בְּכָל שְׁבָיִיךְ הְמָלְ לְךְּ: לִשְׁבָטֶיךְ. מְלַמֵּד שְׁמוֹשִׁיבִין שְׁבָיִירְ לְכָל שַׁבֶּט וְשַׁבֶּט וְבָּלְ עִיר וְעִיר (שִׁכִּ סֵנְהִדרין טוּש: דְּיָיִין לְכָל שַׁבֶּט וְשַׁבָּט וְבְּלֵי וְבִילְ עִיר וְעִיר (שִׁיר וֹשָׁרְ סֵנְהִדרין טוּש: רְשַׁבְּטוּ אֶת הַעַם וגוּי. מַנֵּה דַיָּיִנִין מוּמְחִים וְלַדִּיקִים לְשָׁפּוֹט רָשְׁבְּטוּ אֶת הַעַם וגוּי. מַנָּה דַיָּינִין מוּמְחִים וְלַדִּיקִים לְשָׁפּוֹט

(יח) שפטים ושטרים. שופטים, דיינים הפוסקים חת

הַדִּין. וִשֹׁטַרִים, הַרוֹדִין אֶת הַעָס אַחַר מּצוֹתַס, שֶׁמַכִּין וְכוֹפָּתִין

בְּמַקֵּל וּבְרְלוּטָה עַד שֶׁיְקַבֵּל עָלָיו אֶת דִין הַשׁוֹפֵּט (תנחומא ב):

- CHUMASH TRANSLATION -

¹⁸ Judges and officers shall you appoint in all your gates — which Hashem, your God, gives you — for your tribes; and they shall judge the people with righteous judgment. ¹⁹ You shall not tilt judgment, you shall not show favoritism, and you shall not take a bribe, for the bribe will blind the eyes of the wise

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 18. דָּנִין וּפְּרְעָנִין תְּמֵנֵּי לֶּךְ בְּכֶּל קְרְנִיף Judges and ENFORCERS shall you appoint in all Your cities די ייִ אֱלָהָךְ יִהֶּב לְּךְ which Hashem, your God, gives you יִי אֱלָהָךְ יִהָּב לְךְ for your tribes; וידונון יַת עַמָּא דִין דִּקְשׁוֹט for your tribes; and they shall judge the people with TRUTHFUL judgment. [4]
- 1. Onkelos usually translates the term קָרְכִּין as עָּיְרִים, officers (as in 1:15 above), but in the context of the judicial system, as in this passage, שַׁיְרִים are enforcers (or punishers), people who enforce compliance with the judges' rulings and carry out their sentences (Nesinah LaGer; Nefesh HaGer). Rashi concurs with this understanding of their role, and Rambam (Hil. Sanhedrin 1:1) adds that they were to circulate in public and act as general law enforcement agents.
- 2. Onkelos often translates שָׁעָרֵיךְ (literally, your gates) as אָרְיִרְּה, your cities, in accordance with its intent rather than its literal meaning (Me'at Tzori; see also Rashi with Mizrachi). See above, 5:14 note 22.
- 3. That is, you shall appoint judges and punishers for your tribes in all your cities which Hashem, your God, gives you (*Rashi*). The phrase, for your tribes,

- further teaches that aside from the judges in each city, other judges are to be appointed for each tribe (ibid.).
- 4. This is an injunction to appoint only qualified and righteous judges (*Rashi*). [For discussion of Onkelos' rendition of דָּקט, *righteousness*, as אָלְישָׁטָא, *truth*, see above, 1:16 note 34.]
- 5. Literally, you shall not recognize a face. The court must treat everyone equally. If a judge shows more respect to one litigant, the other becomes flustered and cannot effectively argue his case (*Rashi*).
- 6. The Hebrew מַּחָב, means take, but Onkelos renders it as מְּבֶּבל, accept, to denote that the judge should not accept a bribe even if it is the giver who initiates the offer, and the judge need do nothing but "accept" what is given (see $Me'at\ Tzori$ and Parshegen to $Shemos\ 23:8$).

נִיםַבֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקם: בּצָדֶק אֶדֶל תִּרְדִּיף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ נִּמְלַּבְּל פִּתְנָמִין תְּרִיצִין: בּ קִשְּׁטָא קִשְׁטָא תִּרְדּוֹף בְּּדִיל דְּתִיםִי וְתִירַת יָת אַרְעָא דִּי יִי אֱלְהָרְ יָהֵב לְּךְ: • ס בּא לְא־תִּטַע יָת אַרְעָא דִי יִי אֱלָהָרְ יָהֵב לְרָּ: • ס בּא לָא תִצוֹב לְךְּ אֲשֵׁרָה בָּל-עֵץ אֵצֶל מִוְבַּח יהוָה אֱלֹהֶיךְ אֲשֶׁר תִּעֲשֶׂה־לָּךְ: לַךְּ אֲשֵׁרָה בָּל-עֵץ אֵצֶל מִוְבַּח יהוָה אֱלֹהֶיךְ אֲשֶׁר תִּעֲשֶׂה־לָּרְ:

י"בר

אַקימָקן (ספרי שס): (בא) לא תּשַּע לְּךְּ אֲשֵׁרָה. לְּקִיְּיבּוֹ עָלֶיסָ מִשְּׁעֵת נְטִיטְהָה, וַאֲפִילוּ לֹח עֲבָדָה עוֹבֵר בְּלֹח תַעֲשֶׂה עֵל נְטִיטָסָה (ספרי קמה): לא תִשַּע לְךְ אֲשֵׁרָה בָּל עֵץ אֵצֶל מִוְבַּח ה' אֱלֹהֵיךָּ. חַׁזְּהָרָה לָנוֹטֵעַ חִילָן וּלְבּוֹנֵה בַּיִת בְּהַר הַבִּיִת (שס): דּבְבִי צַדִּיקִם. דְּבָרִים הַמְּלוּדָּקִים, מִשְׁפְּטֵי חֱמֶת, וֹהַשׁוֹחַד מְהַפֵּדְ לְסֶלֶף וְשָׁקֶרוֹ (מכילמא כספא כ): (ב) צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹף. הַלֵּדְ אַחַר בִּית דִּין יָפָה (ספרי שם; סנהדרין לב:): לְעֵעַן תִּחְיָה וְיָבִשְׁתָּ. כְּדֵאי הוּא מִנּוּי הַדְּיִינִין הַכְּשַׁרִים לְהַחֵיוֹת אָת יִשְׂרָאׁל וּלְהוֹשִׁיבּן עֵל

— CHUMASH TRANSLATION —

and will corrupt the words of the righteous. ²⁰ Righteousness, righteousness shall you pursue, so that you may live and take possession of the Land that Hashem, your God, gives you.

²¹ You shall not plant for yourself an asheirah, any tree, beside the Mizbe'ach of Hashem, your God, that you shall make for yourself.

— ONKELOS ELUCIDATED -

wise from seeing the truth, וְמְקַלְקֵל פּּתְגָמִין תְּרִיצִין — and thus corrupts the upright words of the Torah, which are judgments of truth.[7]

20. קּשְׁטָא קּשְּטָא קּשְטָא הַרְדּוֹף — TRUTH, TRUTH, shall you pursue, יְהַיִּהַי — so that you may live הַבְּיִל דְּהֵיהַ — and take possession of the Land דִּי יְיָ אֱלְהָךְ יָהֵב לְּךְ — that Hashem, your God, gives you.

21. אָשֶׁרֵת — You shall not plant for yourself אָשֶׁרֵת — an asheirah of any tree אָליִּלְּ אִילִן בּסְטֵר מַדְבְּחָא דַייִ — beside the Mizbe'ach of Hashem, your God, דִּי תַעְבֵּד — that you shall make for yourself. [9]

7. The simple reading of the phrase דְּבְרֵי צְרִיפְּים translates as the words of the righteous; meaning, the defendant, who should actually be found righteous in court, but whose righteous words are corrupted and overturned by a judge who was bribed (Chizkuni; Haamek Davar). Onkelos, however, reads it literally as "righteous words," referring to the words of the Torah, about which the verse says (Tehillim 19:10), זְמָשְׁרֵשְׁי הִי אֲמֶתְּת צְּדְקִּנְּי יִחְדָּוּ, the judgments of Hashem are truthful, altogether righteous (see Rashi with Mizrachi).

[Onkelos' term תְּרִיצִין, upright, straight, has the same root as the Talmudic term תָּרוּא , resolution of a difficulty, which straightens out the matter at hand (Nefesh HaGer).]

- 8. See following note.
- 9. The term אָשֵּׁרָה, asheirah, ordinarily means a tree used for idol worship. However, since idolatry is forbidden in all places, it is unlikely that the Torah would forbid to plant such a tree only near the Mizbe'ach of Hashem (Amar N'kei [R' Ovadiah of Bartenoro]). Rashi therefore reads the verse as imposing two separate prohibitions: The first is אַשָּׁרָה, you shall

not plant an asheirah, i.e., a tree that one intends to worship as an idol, anywhere in the world; and the second is בָּל עֵץ אֲצֶל מִוְבַּח הֹי אֱלֹהֶיף, [you shall not plant...] any tree beside the Mizbe'ach of Hashem, your God, i.e., anywhere on the Temple Mount. [See further in note for the reason behind this latter prohibition.]

Onkelos, however, renders אַשרה כַּל עץ as, asheirah "of" any tree, indicating that the verse is conveying one prohibition. It seems, then, that according to Onkelos, asheirah here means something other than "a tree used for idol worship." Perhaps he understands it similarly to Ramban, who suggests that the word is related to "מַר "אַשרַר", supporting my "pathways" (Tehillim 17:5), and explains that trees were typically planted at the entrance to idolatrous temples in order to show people the path by which to enter them. Rambam (Hil. Avodah Zarah 6:9) indicates that trees were similarly planted near idolatrous altars. Our verse thus forbids planting trees beside the Mizbe'ach even for the sake of beautifying the area, because this copies the idolatrous practice (Marpei Lashon; Or HaTargum; see HaKesav VeHaKabbalah for a somewhat different approach to Onkelos).

בּ וְלָא־תָקִים לְּךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׁנֵא יהנְה אֱלֹהֶיך: ס [יז] א לְא־
בּ וְלָא תְּקִים לָךְ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׁנֵא יהנָה אֱלֹהֶר: יז א לָא
תְּנְיּם לְּךָ קַמָּא דִּי יְּסָנִי יְיָ אֱלְהָרְ יזֹ א לָא
תְּנִים לְּךָ קַמָּא דִּי יְּסָנִי יְיָ אֱלְהָרְ דִּי יְהֵי בֵּה מִּיּמָא כִּל דָּבָּרְ
תְּכִּים קְּרָבְּרְ יְתִוֹעֲבֶת יהנְה אֱלֹהֶיךְ הְוֹּא: ס בּ כִּי־יִמָּצֵא בְּלְרָבְּךְ
בְּעִבְי יְהִישׁ אֲנִי יְהְנִיךְ אֲשֶׁר־יהנְה אֱלֹהֶיךְ נֹתֵן לֶךְ אִישׁ אְוֹ־אִשָּׁה בִּינְרְ בְּיִבְרְ אוֹ אִתָּא בְּקְרְבְּךְּ
בְּעִבְי יִהְנִיךְ דִּי יְיָ אֱלָהֶרְ יָהֵב לָּךְ אִישׁ אְוֹ־אִשְּׁה בִּינְרְ בְּעִלְהָרְ יִהְרָ בְּלְרְבְּרְ אֵנִי אֲלָהֶרְ יָהֵב לָךְ אִישׁ אְוֹ־אִשְׁה בְּיִרְתְּלָיךְ בְּיִרְעִ בְּעִינְיִי יְהְוֹה־אֱלֹהֶיךְ לְּבְּרְ אוֹ אִתָּא בְּלְרָרְרְ יִיְבְּעָבְר בְּרִיתְוֹיִּרְ יִיְ אֲלֶהֶרְ לְמֶעְבֵּר עַלְקְנִירְ בְּיִי יְיִי אֱלָהֶרְ לְמֶעְבֵּר עַלְקְנִירְ בְּיִיתְוֹיִי בְּיִי אֲלֶהֶרְ יִהְבִּי יִיְ אֵלְהָרְ לְמֶעְבֵּר עִלְקְנִירְ בְּרִיתְוֹיִי בְּי יִיְ אֲלָהְרְ יִהָב לְּרְ לְּבְּרְ אוֹ אִתְּאִבְּרְ בְּרִיתְוֹיִי בְּיִ בְּיִי אֲלֶהְרְ לְּבִירְ אִוֹיִי אֲלֶהְרְ לְּבְּיִבְיר עִלְקְנִיהְ וְיִי בְּיִבְייִי יִיִּ אֲלָהְרְ לְמֶעְבֵּר עִלְקְנִיהְוֹיִי בְּיִי בְּיִים יִיִי בְּבִיי יִי בְּיִי בְּיִבְיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִים בְּלִיךְ בְּיִבְייִי בְּיִי בְּיִבְייִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִבְייִיהְוֹיִין בְּיִבְייִי בְּיִישְׁ בְּיִישְׁיִיוֹיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִיהְיִּיוֹיִיְ בְּיִי בְּיִי בְּעִיבְייִי בְּיִי בְּיִים בְּיִבְיִי בְּיִים בְּיִים בְּבִיי בְּיִי בְּיִי בְּיִיבְייִי בְּיִי בְּיִי בְיִיבְיִי בְּיִים בְּיְבְּיִי בְּיִישְׁיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִים בְּיִים בְּבְייִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִייִי בְּיִי בְּיִים בְּיִים בְּיִיי בְּיִי בְּיִי בְּיִיי בְּי

*נ״א: רַחִיק

רש"י

שְׁעֵשְׂחוּהָ חֵלּוּ חֹק לַעֲבּוֹדְה זְרָה: (א) לא תִּזְבַּח וגו׳ בּל דְּבָּר רָע. חַׁזְּהְרָה לִמְפַגֵּל פַּקַּדְשִׁים עַל יְדֵי דְּבּוּר רָע (שם קמו). דְּבָּר רָע. חַזְּהְרָה לִמְפַגֵּל פַּקַדְשׁים עַל יְדֵי דְּבּוּר רָע (שם קמו). וְעוֹד נְדְרְשׁוֹ בּוֹ שְׁלָר דְּרָשׁוֹת בְּשְׁהִישֵת הְדָשִׁים (ובחים לוּרֹלוּ:) (ב) לַעֲבר בְּרִיתוֹ. חֲשֶׁר כָּרָת ה׳ אִפְּכֶם שֶׁלֹּח לַעֲבוֹד עֲבּוֹדַת בּוֹרִתוֹ.

טֶלֶיהָ הַשִּׁפִילּוּ לַשָּׁמָים: אֲשֶׁר שָּׁבֵּא. "מִוְבַּח הְצְׁבָּנִים" (שְׁמוֹת כ, כב) וּ"מִוְבַּח הַלְדָמָה" (שם, כה) צַּה לַעֲשׁוֹת, וְטֶׁת זוֹ שָׁנֵח, כִּי חֹק הָיָהָה לַכְּנַעֲנִים. וְחַף עֵל פִּי שָׁהָיְהָה הַהְבָּה לוֹ בִּימֵי הָאָבּוֹת (ראה בראשית כח, יח; לה, יד), עַרְשָׁיו שְׂנֵאָה (ספרי קמו), מֵחַׁחַר (ראה בראשית כח, יח; לה, יד), עַרְשָׁיו שְׂנֵאָה (ספרי קמו), מֵחַׁחַר

(כב) ולא תקים לך מצבה. מנכת אכן אחת להקריב

— CHUMASH TRANSLATION —

²² And you shall not erect for yourselves a pillar, which Hashem, your God, hates.

17.

¹ You shall not slaughter for Hashem, your God, an ox or a kid or lamb in which there will be a blemish, any bad thing, because that is an abomination to Hashem, your God.

² If there will be found among you in one of your **gates**, which Hashem, your God, gives you, a man or woman who commits that which is evil in the eyes of Hashem, your God, to violate His covenant,

- ONKELOS ELUCIDATED -

22. יְלָא תְּקִים לְךְּ קְמָא — And you shall not erect for yourself a single-stone pillar for offerings even to Hashem, די סָנֵי — since this is something which Hashem, your God, hates.[10]

17.

- 1. לָא תְּכּוֹט קֵּדָם יְיָ אֱלְהָף You shall not slaughter as an offering Before Hashem, your God, תּוֹר וְאִמֶּר an ox or a LAMB^[1] די יְהֵי בָה מוּמָא in which there will be a blemish, אֲרֵי מְרַחַק קֵּדָם יִיִ אֱלָהָךְ הוּא or any bad thing, ביש because that is rejected as an offering before Hashem, your God.
- 2. אֲבִי יִשְׁתְּכַח בִּינָּךְ הַבּלְּךְ הַבּלְּךְ הַבּלְּךְ יָהַבּ לְּךְ הוֹ one of your cities, which Hashem, your God gives you, אָבָר אוֹ אָתָא a man or woman בְּבַר אוֹ אָתָא who commits that which is evil in the eyes of Hashem, your God, בְּלֵבְר עַל קְיָמָה to violate His covenant with you not to worship other gods,

10. Although such single-stone pillars were considered with favor in the time of the Patriarchs (see *Bereishis* 28:18; 35:14), Hashem now despises them, since it had become the widespread practice of idolaters to use them for idol worship (*Rashi*). The alternate Onkelos text of יְחֵיִּק, has rejected, is meant to imply that the single-stone pillar was once acceptable (*Pas'shegen*;

see further there and *Marpei Lashon* for alternative approaches).

- 1. The Hebrew אָד refers to the young of both sheep and goats (see *Rashi* to *Shemos* 12:5). However, there is no one-word translation in English, or in Aramaic. Onkelos renders it simply as "lamb" for brevity.
- 2. This phrase comes to include a prohibition against

גַוֹּלֶבֶרְ וַיַּעֲבֹר אֱלֹהֵים אֲחֵלִים וַיִּישְׁתַּחוּ לַהֶּם וְלַשֶּׁמֶשׁ | אוֹ וּלְשִׁמְשָׁא אוֹ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמֻיִם אֲשֶׁר לְא־צִוֹּיתִי: רְ וְהָגַּד־לְךָּ לְשִׁיבִּית וֹיְשְׁמָעִת עַמְמַיָּא וֹיְסְגִיד לְהוֹן וּלְשִׁמְשָׁא אוֹ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמֻיִם אֲשֶׁר לְא־צִוֹּיתִי: רְ וְהָגַּד־לְךָּ לְשְׁמָיִם אֲשֶׁר לְא־צִוֹּיתִי: רְ יִּיִּחַוּוֹן לַךְּ וְשְׁמָעְתְ וְדְרַשְׁתָּ הִישִׁר וְהָגָּ אֲשֶׁר לְא־צִוֹּיתִי: רְ יִּיִּחַוּוֹן לַךְּ וְשְׁבָּלִר חֵילֵי שְׁמָיִא בִּיוַן פִּתְנָמָא אִתְעְבְּידַת וְהָבֹּע וְהָבָּע וְהָבֹּע וְהָבָּא הַהוּא אוֹ יָת וֹשְּבְּת וְהָבְּעְבְר הָרָע הַנִּיה אַמָּר הְיִבְע הַיִּהוֹא אוֹ יָת הִּיְּבְבְּה הַיְּאִשְׁר הַרָּא הַהוּא אוֹ יָת וֹתְבֶּפְּק יִת נַּבְּרָא הַהוּא אוֹ יָת הִוֹעְבְה הַרָּא הַהִּא אוֹ יָת בְּהִנְבְר הָרָע הַנִּיוֹה אֲשֶׁר הַהִּא אוֹ יָת בְּתְּבָּר הְרָע הַנִּיה אֲשֶׁר בִּיִּשְׁרָא הָהִיא הִי עֲבֶרוּ יִת פְּתְנָמָא בִישְׁא הָהִיץ הָהיא הִי עֲבֶרוּ יִת פְּתְנָמָא בִישְׁא הָהִין **לְתְרַע בֵּית דִּיּהְרָּא הָהִיא הָהִיא הִי עֲבֶרוֹ יִת פִּתְנָמָא בִישְׁא הָהִין הִיּלְתְּתַע בְּרָּת בְּיִשְׁרָת בְּיִשְׁרָא הַיְּיִא הְיִי עֲבֶרוּ יִת פְּתְנָמָא בִּישְׁיִא הָהִיץ הִיּיִי עֲבָרוֹ עְבָּרְא הַהִיּא הִי עְבֵּרוּ יִת בְּרָע הַנְּבְיּא הָהִיץ הִיּשְׁרָא בִּית בְּיִבְּיִי בְּיִשְׁרָא בְּיִשְׁר בְּבִוּיוֹ יִּת בְּבְּבְיּא הַהִיּא הִייִן בְּיִישְׁרָת בְּיִים עְבֵּרוֹים בְּיִבְּתְּיִבְּיִית בְּיִבְּרָע הַנְּיִים בְּיִים בְּבְּית בְּיִים בְּבִּית בְּיִים בְּבִיתְיִים בְּיִישְׁרְתִּיְיִים בְּיִּבְיִים בְּיִּתְּבְיִים בְּיִים בְּיִבְּתְיִים בְּיִישְׁבְּתְיִים בְּיִבְיִים בְּיִיּיְיִבְּיִּבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיבְּיִים בְּשְׁבְּית בְּיִיתְיּיִים בְּיִיבְיּתְיּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיתְיִים בְּיִיבְיוּ בְּיִיתְּיְבְיּים בְּיִיבְיוּים בְּיִיבְים בְּיִים בְּיִיבְיּים בְּיִיבְייִים בְּיּיבְיים בְּיבְים בְּיּבְים בְּיּיבְים בְּיִיתְיוּ בּיּבְּיִיבְּיְיבְּיּים בְּיִיבְּיִים בְּיוּיוֹים בְּיוֹים בְּיוֹבְיוּים בְּיִיבְּיִים בְיִים בְּיִילְייִים בְּיִיתְיוּים בְּיִיוֹיוֹי בְּייִים בְּיִּיְיבְּיִים בְּיִים בְּיים בְּייִים בְּיוֹיוֹים בְּיִיבְייתְיים בְּבְ

*נ״א: וְיִתְחַוֵּי **נ״א: לְקְרְוַיךְ

י"נכ

אוֹ אֵינוֹ אֶלֶּח שַׁעַר שָׁבְּדּוֹן בּוֹ, נֶאֲמֵר "שְׁעָרֶיְדּ" לְמַשָּׁה וְנֶאֱמֵר "שְׁעָרֶיְדּ" לְמַשְּׁלָה וּפסוק בּוֹ, מַה "שְׁעָרֶיִדְ" הָאָמוּר לְמַשְּׁלָה שַׁעַר שָׁעָבָד בּוֹ (ספרי שָׁעָבַד בּוֹ אַף "שְׁעָרֶיִדְּ" הָאָמוּר לְמַשָּׁה שַׁעַר שָׁעָבַד בּוֹ (ספרי שָׁעַבַד בּוֹ אַף "הַעָּרָיִדְּ":

(ג) אֲשֶׁר לֹא צִוּיתוּ. לְעָבְּדָס (מגילה ט:; ספּרי קמה): (ד) נָבוֹן. מְכָוּון הָעֵדוּם: (ה) וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא וגו׳ אֶל שְׁעָרֶיךְ וגו׳. הַמְתַרְגֵּס "אֶל שְׁעָרֶיךְ" "לְחָרַע בֵּית דִּינְדְּ" טוֹעָה, שֶׁכֵּן שָׁנִינוּ: "אֶל שְׁעָרֶיךְ" זֶה שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ,

— CHUMASH TRANSLATION —

³ and he will go and serve gods of others and prostrate himself to them, or to the sun or to the moon or to any legion of the heavens, which I have not commanded, ⁴ and it will be told to you and you will hear; then you shall investigate well, and behold! it is true, the matter is well-founded: this abomination was done in Israel. ⁵ Then you shall bring out that man or that woman who did this evil thing, to your gates —

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 3. אַזְל וּפְלַח לְּטְעֵוֶת עַמְמֵיָא and he will go and serve the FALSE GODS OF THE NATIONS [3] וְסְגִּיד לְהוֹן and prostrate himself to them, אוֹ לְכָל or to the sun or moon אוֹ לְכָל or to the sun or moon אוֹ לְכָל or to any object among the legions of the heavens, such as the stars, [4] דִּי לָא פַּקְדִית which I have not commanded you to worship, [5]
- 4. יְיַחֵוּוֹן לְּךְ and they (i.e., witnesses) will tell you that this occurred, הְשְׁמָע and you will hear their testimony in court; יְתִשְׁמָע then you shall examine them well, יְהָא and behold! it is true, בּיוָן פַּתְגָמָא the matter is well-founded: אַרְעֻבִירַת תּוֹעֶבְתָא הָרָא בְּיִשְׂרָאֵל this abomination was done in Israel. [7]
- 5. וְתַפֶּק יָת גַּבְרָא הַהוֹא אוֹ יָת אִהְתָא הַהִּיא הַהוֹא הַ וְתַפֵּק יָת גַּבְרָא הַהוֹא אוֹ יְת אִהְתָא הַהוֹא out that man or that woman וְתַפֵּק בִּישָׁא הָבִין to the Gate of your who did this evil thing, לְתְרֵע בֵּית דִּינָךְ to the Gate of your

slaughtering an animal that has *any* disqualification from being offered, such as if it had once been worshiped as an idol (*Sifrei*; see further, *Targum Yonasan*). See *Rashi* for another approach to the verse.

- 3. See above, 6:14 note 19.
- 4. See above, 4:19.
- 5. Do not make the mistake of thinking that by worshiping these legions of Hashem, you are honoring their Creator (*Rabbeinu Bachya*).
- 6. As is his usual practice, Onkelos changes the passive אָדְ, and it will be told to you, to the active

form, and they will tell you. In addition, Onkelos possibly seeks to convey that at least two people — the minimum number of witnesses needed for conviction in capital cases (see v. 6) — informed the beis din of the idolatrous act. [An alternate version of Onkelos reads לְיִתְּחַנֵּי לִּךְ, which keeps the passive form of the Hebrew text.]

7. When the Torah calls a sinful act a תּוֹעֶבָּת, abomination, as it does here, Onkelos directly translates it: מּוֹעֶבְתָּא (see also Vayikra 18:26-30; 20:13; above, 13:15; and below, 18:12; 23:16). On the other hand, when the Torah refers to the act as תּוֹעֶבָת הn abomination

אֶת־הָאִישׁ אַוֹ אֶת־הָאִשֶּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנָים וָמֵתוּ: וּ עַל־פִּי |
יַת גַּבְרָא אוֹ יָת אִתְּתָא וְתִרְגּוֹמִנּוּן בְּאַבְנַיָּא וִימוּתוּן: וּ עַל מִימֵר
יְּתְבִים עַדִּים אֲוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדָים יוּמַת הַמֵּת לְא יוּלֵּת תְּבִין סְהַרִין אוֹ תְּלָתָא סְהַרִין יִתְקְטֵל דְּחַיָּב קְטוּל לָא יִתְקְטֵל
עַל־פָּי עֵד אֶחֶד: ז יַד הָעִדִּים תְּהְיֶה־בְּוֹ בָרְאשׁנָה לַאְחִר:
עַל־פָּי עֵד אֶחֶד: ז יַדְ הָעִדִּים תְּהְיֶה־בְּוֹ בָרְאשׁנָה לְמְקְטְלֵה
עַל מִימֵר סְהִיד חָר: ז יְדָא דְסְהַדַּיָּא תְהֵי בַהּ בְּקַרְמִיתָא לְמִקְטְלֵהּ

י"ב".

פּוּפְּס וֹנ״ה: דָּבָר חַמָּר, מַה שְׁנַיִס עֵדוּת חַמַת שְׁמֵין נַעֲשִׁין זּיְמְמִין עַד שָׁיִּזּוֹמוּ שְׁנֵיָס, אַף שְׁלֹשָׁה כַּן, וְכַן עַד שָׁיִּזּוֹמוּ פּוּפְּן] זוֹמְמִין עַד שָׁיִּזּוֹמוּ שְׁנִיּסֶס, אַף שְׁלֹשָׁה כַּן, וְכַן עַד שָׁיִּזּוֹמוּ פּוּפְּן] מכות הנו:

(ו) שְנַיִּם עֵדִים אוֹ שְלֹשָׁה. חִס מִקְקְיֶימֶת עֵדוּת בִּקְנֵיִס לָמֶה פָּרַט לְךְ בִּקְלֹשָׁה, לְהַקִּים קְלֹשָׁה לְאַנִיס, מֵה אֲנִים עֵדוּת לַחָת, מַף בִּלְשָׁה עַדוּת חַחָת, וְחִין נַעַבון זוֹממין עַד בַּיִּזוֹמוּ

- CHUMASH TRANSLATION —

the man or the woman — and you shall pelt them with stones, so that they will die. ⁶ By the word of two witnesses or three witnesses shall **the dead man** be put to death; he shall not be put to death by the word of a single witness. ⁷ The hand of the witnesses shall be against him first to put him to death,

ONKELOS ELUCIDATED -

 ${
m COURT}^{[8]}$ יָת אָהְתָא אוֹ יָת אַהְנָא — the man or the woman — יָת הַרְנִימָנון בְּאַרְנַיָּא — and you shall pelt them with stones, ימוּתוּן — so that they will die.

- 7. יְרָא דְּסָהַרָיָא תְּהֵי בַהּ בְּקַדְמִיתָא לְמִקְטְלֵהּ The hand of the witnesses shall be against him first to put him to death,

to Hashem [or, more literally, an abomination "of" Hashem] (as in v. 1 above), Onkelos renders it מְּרַחַקּ, rejected before Hashem, to avoid any connotation that the abomination is associated with Hashem, Heaven forbid (see Nefesh HaGer and Beurei Onkelos to 18:12 below).

8. Onkelos often renders שָׁעֵר, gate, as קְרְנָא, city (see, e.g., 16:18, and v. 2 above), but sometimes as הְּינָא, the gate of the court (see 25:7 below). Rashi here insists that the correct version in our verse is לְקְרְנִיךְ to your cities. This is based on the Gemara's exposition (Kesubos 45b) that just as שְׁעֶרִיךְ in verse 2 refers to the city where the idol worship took place, so too here it means that the idol worshiper is taken to the city where the act was committed — not to the court that rendered the verdict — and is executed there.

Several resolutions are given for the version of לְחָרֵע, to the gate of your court (which concurs with Targum Yonasan here). Rashash (Kesubos loc. cit.) explains that despite the Gemara's exposition of our verse, its plain meaning is that the idol worshiper is to be taken to court for judgment, which is clearly how the Gemara in Sanhedrin 16b understands it. Rashash further references Tosafos, Kesubos 44a (רְהִיה אין), who teach that the word שְׁעֶרֵיךְ here bears the meaning of your courts even with regard to the sinner's execution, as the Gemara there states that if the city where the sin was committed is inhabited mostly by idolaters,

then the execution is carried out in the city where he was judged. See also *Nesinah LaGer*.

Torah Sheleimah (Vol. 24, pp. 146-147) and Torah Temimah (§14) point out that Yerushalmi (Sanhedrin 6:1) cites a dispute among Tannaim as to whether the execution takes place where the sin was committed, or where the judgment took place. Each version of Onkelos, then, is in agreement with one of these views.

For additional resolutions, see R' Chaim Paltiel, Pas'shegen, Marpei Lashon, HaKesav VeHaKabbalah, Maharil Diskin al HaTorah, and Shaarei Aharon. See also Kovetz Beis Aharon VeYisrael, Vol. 93, p. 144.

- 9. Once we are told that two witnesses are sufficient, it is obvious that three are sufficient as well. The verse means to teach that the entire set of witnesses whether it consists of two, three, or even scores of people is considered to be a single unit. Consequently, if one of the witnesses is shown to be false, the testimony of the entire group is disqualified. Furthermore, the penalties stated in 19:10 cannot be imposed on any witness unless the entire group was found to be guilty (Rashi; Ramban).
- 10. The words יוֹמָת הַּמָּח, the dead man shall be put to death, obviously cannot be taken literally. Onkelos clarifies that the intent is that the one who is liable to the death penalty shall be put to death (Nefesh HaGer). [The Torah calls him "dead" because that is his imminent fate (Ibn Ezra to 22:8 below).]

וְירָא רְכָל עַמָּא בְּבַתְרֵיתָא וּתְפַלֵּי **עָבֵד** מִבֵּינָף: פּ דּבישׁ רְבָל עַמָּא בְּבַתְרֵיתָא וּתְפַלֵּי **עָבֵד** מִבִּינָף:

ּהְ בִּי יִפָּלֵא מִמְךָּ דָבָׁר לַמִּישְׁפָּט בֵּין־דָּם | לְדָם בֵּין־הִין לְדִין וּבִין אֵני *וֹתְכַּשִּי מִנָּךְ פִּתְגָמָא לְדִינָא בֵּין דִּם לְדַם בֵּין דִּין לְדִין וּבִין מֵכְתַּשׁ לְמַכְתַּשׁ פִּתְגָמִי פְלוּגַת / בְּקִרְנִיֹּךְ וֹמְקוּם וְתִפַּק סְגִירוּ סְגִירוּ – דִינָא

*נ״א: יָתְפַּרַשׁ

רש"י

שם): דְּבְרֵי רִיבֹת. שְׁיְּהִיוּ חַרְמֵי הָטִיר חוֹלְקִים בַּדְּבָר: זֶה מְטַמֵּח וְזֶה מְטַהַר, זֶה מְחַיֵּיב וְזֶה מְזַכֶּה (חונקלום): וְקַמְהָּ וְעָלִיתָ. מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גְּבוֹהַ מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת (ספרי קנב; סנהדרין פו.): (ח) בּי יִפְּלֵא [מִמְּךְ]. כָּל הַפְּלָּאָה לְשׁוֹן הַבְּדְּלָה וּפְרִשָׁה, שֶׁהַדָּבָר נִבְּדְּל וּמְכוּפֶּה מִמְּךְ: בֵּין דָּם לְדָם. בֵּין דָּס טְמֵּא לְדָס טָהוֹר (נדה יט.; ספרי קנב): בֵּין דִין לְדִין. בֵּין דִּין וַבַּאי לְדִין תַיָּיב: וּבִין נָגַע לָנָגַע. בֵּין נָגַע טְמֵּא לְנָגַע טָהוֹר (נדה

— CHUMASH TRANSLATION —

and the hand of the entire people afterward, and you shall eradicate the **evil** from your midst.

⁸ If a matter of judgment will be **set apart** from you, between blood and blood, between verdict and verdict, between affliction and affliction, matters of dispute in your **gates** — you shall rise and ascend to the place

- ONKELOS ELUCIDATED -

יִידָא דְכָל עַמָּא בְּבַתְרֵיתָא — and the hand of the entire people afterward,[11] הְפַלֵּי עָבֵר דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ — and you shall eliminate the EVILDOER from your midst.

8. אָרֵי יִתְּבֶּסִי מִנְּךְ פִּתְגָמָא לְּדִינָא — If a matter of judgment will be CONCEALED from you, בון דַם לְדַם — whether it is discerning between a woman's pure blood and impure blood, בון דִין לְדִין — or between a verdict of innocence and a verdict of guilt, בון מַבְּתַשׁ סְגִירוּ לְמַבְּתַשׁ סְגִירוּ — or between an impure TZARAAS affliction and a pure TZARAAS affliction, — פַּתְנְמֵי בְּלוֹגַת דִינָא בְּקְרְוִיךְ — and these are matters of dispute OVER THE LAW between the sages in your CITIES [14] — יוֹתְּקִוּם וְתִּסֵּלְ לְאַתְרָא — you shall rise and ascend to the place

- 11. One witness would push the sinner off a two-story high building, and if he was still alive, the second witness would drop a heavy stone on his chest. If he was still alive, others who were present would pelt him with stones until he died (*Sanhedrin* 45a).
- 12. The basic meaning of the Hebrew root פלא (as in the word יָפָלֵא) is $set\ apart$, which is reflected in the alternate Onkelos text of יַחְפָּרֵי, will be $set\ apart$. The version of יִחְפָּרֵי, will be concealed (which appears in Rashi to 30:11 below), clarifies that when a matter of judgment is "set apart," it means that the matter is beyond you and hidden from you, as Rashi says here (see $Me'at\ Tzori$).
- 13. The Aramaic מְבְּתְּשׁ, "affliction," is from the root אָר, to pound or crush (see similarly, Onkelos to Shemos 11:1). Onkelos consistently refers to tzaraas as קְנִירוּ literally, confinement or closure alluding to the obligation to confine the afflicted one in certain cases, as stated in Vayikra Ch. 13 (Tirgem Avraham to Vayikra

- 13:2). For additional allusions contained in the term סגירו, see *Vayikra* 13:2 note 5.
- 14. That is, "matters of dispute" explains "If a matter of judgment is concealed from you" of the beginning of the verse. The matter of judgment (regarding the status of a woman's blood, etc.) is concealed because the sages of the town are in dispute over the law (Rashi, as explained by Mizrachi, second approach; Gur Aryeh). Ramban maintains that this is what Onkelos means when he says קלונֶת דְּינָא a dispute [among sages] over the law (similarly to the familiar Talmudic term אַסָּילָּינָת דְּינָא בָּיִר.

Tosafos U'Miluim, however, points out that the term פְּלוּגְח דִּינָא is used elsewhere by Onkelos in reference to a litigation dispute rather than a halachic dispute; see Bereishis 14:7 with note 11 there. He further notes Targum to Yechezkel 44:24, which renders פַּלְגוּח as רִיב (like Onkelos renders רְיבוֹח in our verse), and the context there is judgment in court rather than a dispute among sages. For discussion, see Lechem VeSimlah and Me'at Tzori.

°חצי הספר בפסוקים

י"בר

שׁוֹפְטִים שֶׁהָיוּ לְפָנִיו אַמָּה נְרִיךְּ לִּשְׁמוֹעֵ לוֹ, אֵין לְךְּ אֶלָּח שׁוֹפֵט שׁבִּימִידִּ (ספרי קנג: ראש השנה כה:): (ט) הַבּהֲנִים הַלְּוִיָּם. הַכּּהֲנִים שָׁיְצְׁאוּ מִשְּׁבֶּט לֵוִי (מרגוס יונקן): וְאֶל הַשׁפֵּט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם. אֲפִילוּ אֵינוֹ כְּאָאָר

- CHUMASH TRANSLATION -

that Hashem, your God, will choose. 9 You shall come to the Kohanim, the Leviim, and to the judge who will be in those days; you shall inquire, and they will tell you the word of judgment. ¹⁰ You shall do according to the word that they will tell you, from that place that Hashem will choose, and you shall be careful to do according to everything that they will teach you. 11 According to the instruction that they will teach you and according to the judgment that they will say to you, shall you do; you shall not deviate from the word that they will tell you,

- ONKELOS ELUCIDATED -

די יִתְרְעֵי יִי אֱלָהָךְ בַּה — that Hashem, your God, will FAVOR^[15] to rest His *Shechinah* there, i.e., the Beis HaMikdash.

- 9. יְתֵיתִי לְוָת בְּהֲנַיָּא לֵוְאֵי You shall come there to the place of the Kohanim, who are from the tribe of the Leviim, [16] and to the judge who will be in those days; יְחָ בְּיִנְא דְּיִנְא דִי יְהֵי בְּיוֹמֵיָא הָאנוּן you shall inquire, and they will tell you the word of judgment.
- 10. וְתֵעְבֵּר עֵל מֵימֵר בְּתְגָמָא דִּי יְחַוּוֹן לְּךְ You shall do according to the word that they will tell you, מְן אַתְרָא הַהוּא from that place that Hashem will FAVOR, יְתָשֵר הְרַעִי יִי and you shall be careful to do according to everything that they will teach you.
- 11. על מִימֵר אוֹרְיְתָא דִּי יַלְּפְּנָּךְ According to the instruction that they will teach you וְעַל דִּינָא דִּי יֵימְרוּן לָךְּ and according to the judgment that they will say to you, and according to the judgment that they will say to you, shall you do; בְּעבּר shall you do; בְּעבּר shall you do; בַּר אַ תִּסְטֵי מִן בְּתְנָמָא דִּי יְחַוּוּן לָךְ you shall not deviate from the word that they will tell you, [18]

^{15.} See above, 4:37 note 60, for explanation of the term favor.

^{16.} The verse mentions the Kohanim since it is preferable — though not required — that the Sanhedrin include them (*Sifrei*). The Torah emphasizes their tribal affiliation as Leviim, who proved their steadfast, fearless devotion to the Torah; that trait makes them

desirable members of the Sanhedrin (*R' S. R. Hirsch*; see 33:9-10 below).

^{17.} Even if he is not equal to the judges of previous generations, you must obey him (*Rashi*).

^{18.} The instruction that they will teach you, in the opening segment of the verse, refers to enactments and decrees innovated by the Sanhedrin; the judgment

יָמִין וּשְׂמְאל: יבּ וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְּזָדׁוֹן לְבִלְּתִּי שְׁמְעֹּע יַמִינָא וּשְׂמָאלָא: יבּ וְגַבְרָא דִּי יַנְבֶּד בְּרְשַׁע בְּדִיל דְּלָא לְקַבָּלָא אֶל־הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֶת שָׁם אֶת־יהוְה אֱלֹהֶיךְ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵּט מוֹ בָּהַנָּא דְּקָאִם לְשַׁמִּשָׁא תַמָּן קָדָם יִיָּ אֱלָהָךְ אוֹ מוֹ דִּיָּנָא וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבְעַרְתָּ הָרֶע מִיִּשְׂרָאֵל: יג וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ וּמִת בְּרָא הַהוּא וּתְפַלֵּי עָבֵּד מִיִּשְׂרָאֵל: יג וְכָל עַמָּא יִשְׁמְעוּן
יִּמְמְעוּן

ןְיָרֶאוּ וְלָא יְזִידְוּן עְוֹד: יּ ס שני יד בְּי־תָבְּא אֶל־הָאָבֶץ אֲשֹׁר יּי בְּעִר תַעוֹל לְאַרְעָא דִי יִדְאַרִי תַעוֹל לְאַרְעָא דִי יִדְאַרִי תַעוֹל לְאַרְעָא

אָמֹחֹל (ספרי קנד): (יג) וְבָל הָעָם יִשְׁמְעוּ. מִכָּחֹן שֶׁמֵמְפִּינִין לוֹ עד הרגל וּממיתין חוֹתוֹ בּרגל (סנהדרין פט.):

(יא) יָמִין וּשְׁמֹאל. אֲפִילּוּ אוֹמֵר לְךְּ עֵל יָמִין שֶׁהוּא בְּמֹאל וְעֵל בְּמֹאל בָמֹאל בַמֹאל בַמֹאל בַמֹאל בַמֹאל בַמֹאל בַמֹאל בַמֹאל בַמֹּאל בַמֹּאל בַמֹּאל בַּמִּץ יַמִין וְעַל בְּמֹאל

— CHUMASH TRANSLATION ——

right or left. ¹² And the man who will act with willfulness, not listening to the Kohen who stands there to serve Hashem, your God, or to the judge, that man shall die, and you shall eliminate the evil from Israel. ¹³ The entire nation shall hear and fear, and they shall not act willfully any more.

¹⁴ When you enter the Land that Hashem, your God, gives you, and you take possession of it and settle in it,

- ONKELOS ELUCIDATED -

יַמִינָא ושְמֵאלָא — right or left.[19]

- 12. וְגַבְרָא דִּי יַעְבֵּד בְּרְשַׁע And the man that will act with WICK-EDNESS, בּדִיל דְּלָא לְקַבָּלְא מִן בָּהָנָא דְקָאָם לְשַׁמְשָׁא תַמִּן קֵדְם יִיִּ not willing TO ACCEPT the ruling FROM the judges of the Sanhedrin, whether it is the Kohen who stands there to serve BEFORE Hashem, your God, אוֹ מֵן דַיָּנָא or FROM whomever the judge may be, בּרָא הַהוּא that man shall BE PUT TO DEATH מֹן מִיְשְׁרָאֵל בַּרָרָא הַהוּא and you shall eliminate the EVILDOER from Israel.
- 13. וְכָל עַמָּא יִשְׁמְעוּן וְיִרְחֵלוּן The entire nation shall hear of his fate^[24] and will thus have fear and be deterred, וְלָא יַרְשִׁיעוּן and they shall not act WICKEDLY by defying the Sanhedrin any more.
- 14. אֲבִי תֵעוֹל לְאַרְעָא When you enter the Land דִּי יִי אֱלָהָךְ that Hashem, your God, gives you, וְתֵּב בָּהּ and you take possession of it and settle in it,

that they will say to you refers to laws derived by way of exegesis; and the word that they will tell you refers to Oral Law handed down from earlier generations (Rambam, Hil. Mamrim 1:2).

- 19. You must obey the decision of the sages even if you are convinced they are wrong, even if they seem to be telling you that right is left and left is right and certainly you must obey if it is clear to you that their decision is correct (*Rashi*; *Ramban*).
- 20. The Hebrew root דוד (as in the word בְּדָּדוֹן here) is generally understood as an expression of *deliberate intent* (i.e., בְּמֵיִנְג as opposed to בְּמֵינָג, unintentional). However, Onkelos consistently renders it as ארשע, wickedness (see Me'at Tzori).
- 21. When the Hebrew שמע, hear, is used in the sense of

heeding another's word, Onkelos renders it קבל, *accept* (see above, 1:43 note 69).

- 22. The verse is referring to the head of the Sanhedrin; the full court falls under his leadership (*R' S. R. Hirsch*).
- 23. The death penalty set forth here applies only to a יוָקן מַמְרָא, "Rebellious Elder," i.e., an acknowledged, ordained sage who is qualified to sit on the Sanhedrin, but who defies their decision and rules that it is permitted to act contrary to it. Further criteria that must be met for him to be liable to the death penalty are codified by Rambam. Hil. Mamrim 3:4-4:3.
- 24. For this purpose, the execution of the Rebellious Elder is delayed until the next festival, when the nation gathers in Yerushalayim (*Rashi*).

יהוָה אֶלהֶרְ יָהַב לָּךְ וְיִרִשְׁתָּה וְיָשַׁרְתָּה בָּה וְתִּמֵר אֲמֵנִי אַלָּהְרְ יָהַב לָּךְ וְיִרִשְׁתָּה וְיָשַׁרְתָּה בָּה וְתִימֵר אֲמֵנִי עֻלָּיךְ מֵלְכָּא בְּכָל־הַגּוֹיָם אֲשֶׁרְ סְבִיבֹתֵי: מּ מְּוֹם תַּשִׂים עֻלֶּיךְ מֵלְכָּא צְּלֵיךְ בָּה וְתִיתָה וְתִּתֵּב בַּה וְתִימֵר אֲמֵנִי עֻלֵּיךְ מֵלְכָּא בְּכָל עַמְמִיָּא דִּי בְּסַחָרָנִי: מּ מִנְּאָה תְּמֵנִי עֻלֶּיךְ מֵלְכָּא צְּלֵיךְ בָּה מְגוֹ אַחֶיךְ תְּמֵנִי עֻלֶּיךְ מֵלְכָּא בְּיִלְיךָ אֲשֶׁר לְא־אָחִיךְ הְּוֹא: מּוֹ רַקְּעָרְ לֵּא־עָרְרִי אֲשֶׁר לְא־אָחִיךְ הְוֹא: מּוֹ רַקְּלְא־לִי אֲשֶׁר לְא־אָחִיךְ הְוֹּא יִים לְאַרְרְ בָּנְי וְיִי לָא אֲחוּךְ הוּא: מּי לְחוֹרְ לָא יְתִילְ לָּאִרְיִי עְלֶּיךְ בְּיִי עְלֶּיךְ בְּיִּעְם לְעְלֶיךְ הְישׁי לְמִצְּיְךְ הַנְּעְׁ וְנִילְיִי עְלָּבְּרְ בִּיְּכְּבְּי מִילְחוֹרְ הָּוֹא יְתִבְּי בְּלְּבְּי נְיִבְּיִי בְּיִבְּיוֹ לְאַ יְתִּבְּי בְּלְּרְ בְּבְּיוֹ לְאֵבְרְ נִיכְּרְ הְנִיעָם בְּבְּיוֹיךְ בְּעִים לְבְּיִי בְּיִבְּיוֹ בְּיִבְּיוֹ בְּלְבְּרְ הְנִיבְייִ בְּיִבְּיוֹ בְּבְּבְּר נִיבְרְיְ הְעָּבְיוֹ בְּעְבְּיוֹ בְּיְבְיוֹ בְּנְעִים לְבְּיִים בְּבְּיִרְ הְשִׁיִּים בְּבְּיִבְיוֹ בְּעִבְּיוֹ בְּיִבְּיוֹ בְּעְבְּיוֹ בְּעְבְּיוֹ בְּבְיוֹ בְיוֹבְיוֹ בְּעְבְּיוֹ בְיִיבְיוֹ בְּעְבְיוֹ בְּעְבְיוֹ בְּיִבְּיוֹ בְּעְבְּיוֹ בְּבְּבְיוֹ בְּעְבְּיוֹ בְּבְּבְיוֹ בְּעְבְּיוֹ בְּבְיוֹב בְּבְּיוֹי בְּיִם לְּעִבְין בְּבְּיוֹבְייִי בְּיִבְּיוֹ בְּנְיִי בְּיִבְּיוֹ בְּיִי בְּיִבְיי בְּיוֹ בְּשְׁרְבְיִים בְּבְּיוֹ בְּלָא יְתִבְּיִי בְּיִבְּיוֹ בְּאָבְיְרְבְּיוֹ בְּיִי בְּבְּיוֹ בְּיִבְּיוֹ בְּעִבְיוֹ בְּיִבְּיוֹ בְּיִי בְּיִבְיְי בְּיִים בְּבְיִים בְּבְּיוֹ בְיִי בְּעִבְיוֹ בְּבְיּתְיבְּיִי בְּבְיוֹי בְיִי בְּיִבְייִי בְּבְיוֹ בְּיִייְ בְּיִבְיוֹ בְיִי בְּיִי בְּיִבְיוֹ בְיִי בְיִי בְּבְיבְיוֹ בְּיִי בְּיוֹב בְיִי בְיִי בְּבְיוֹ בְיִי בְּיִים בְּיוֹב בְיִי בְּיִבְיְים בְּבְּיוֹ בְיִים בְּיִי בְּיִים בְּיוֹב בְּיִים בְּבְיבְיוֹ בְיוֹבְיי בְּיִבְיבְיוֹ בְיוֹי בְיִי בְּיִים בְּיוֹ בְּיִים בְּבְיבְיבְיבְים בְּבְּים בְּבְיבוּ בְּבְיבְיבְים בְּבְּבְיוֹ בְיִיבְיים בְּבְּבְיוּ בְיִים בְּיִבְיבְיבְיוּי בְּיִבְיבְים בְּבְּבְיים בְּבְּבְיבְיבְיבְי

(טז) לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים. חֶלֶּח כְּדֵי מֶרְכַּבְּחּוֹ וֹספּרי קנח; בְּחִים מִשְׁם, כְּמוֹ שָׁנֶחֲמֵר בְּשְׁלֹמֹה וַחַּעֵלֶה וַחַּגֵּח מֶרְכָּבָה מִמּנְרֵיִם סנהדרין כה:) שָׁלֹא יָשִיב אֶת הָעָם מִצְרַיְמָה שֶׁהַסוּסִים בְּשֵׁשׁ מֵחוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִׁים וּמֵחָה וֹמלכים־ח י, כט:

——— CHUMASH TRANSLATION -

and you will say, "I will set a king over myself, like all the nations that are around me." 15 You shall surely **set** over yourself a king whom Hashem, your God, will choose; from among your brethren shall you set a king over yourself; you are not able to place over yourself a foreign man, who is not your brother. ¹⁶ Only he shall not have too many horses for himself, so that he will not return the people to Egypt in order to increase horses, for Hashem has said to you, "You shall no longer return on this road again."

ONKELOS ELUCIDATED -

יְתֵימֵר — and you will say, אָמֵנִי עֲלַי מֵלְכָּא — "I will APPOINT a king over myself בְּכָל עַמְמֵיָא דִּי בְּסַחֲרָנָי — like all the nations that are around me."

- 15. מַנְּאָה תְמֵנֵי עֲלְךֶּ מֵלְכָּא You shall surely APPOINT over yourself a king דִּי וְיְרְצֵי יִי ְאֶלָהְרְ בֵּה whom Hashem, your God, will FAVOR; בּה from among your brethren shall you APPOINT a king over yourself; עֹרָר בִּי נִי בְּרָר נִוּכְרִי you are not PERMIT TED[27] to APPOINT over yourself a foreign (i.e., a non-Jewish) man, בּי לָא אָחוּרְ הוּא דִי לָא אָחוּרְ הוּא who is not your brother.
- 16. לְחוֹר לָא יַסְגֵּי לֵה סוֹסְוֹן Only he shall not have too many horses for himself בים שְּלָא יָתֶב יָת עַמָּא לְמִצְרֵיִם so that he will not return the people to Egypt, from which horses are imported, בְּדִיל לְאַסְגָּאָה לָה סוֹסְוֹן in order to increase horses for himself, ביי לְבוֹן for Hashem has said to you, דִייִ אֲמֵר לְבוֹן לְמְתָב בְּאֹרֵח הָרָא עוֹר "You shall no longer return on this road to Egypt again." [30]

^{25.} As He will convey to you through prophets (Ibn Ezra).

^{26.} That is, if Hashem does not provide you with guidance through the prophets, then you may appoint a king on your own, but you must ensure that he be from your brethren (*Ramban*).

^{27.} See above, 12:17 note 32; also, Chizkuni here.

^{28.} The king is allowed to have only enough horses for his chariot and cavalry (*Rashi*; see *Sanhedrin* 21b).

^{29.} Simply, Onkelos adds אָל, for himself, for clarity; or to match the beginning of the verse, לא יַרְבֶּה לוֹ טוֹסִים (Pas'shegen). Beurei Onkelos suggests, however, that Onkelos means to emphasize that the prohibition is for the king to have personal horses that he does not need, but he is allowed to have as many horses as he needs for his chariot and cavalry (see Sanhedrin ibid.).

^{30.} This commandment was issued by Moshe, when he had told the people (Shemos 14:13), for as you have seen Egypt today, you shall not see them ever again

יי וְלָא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים וְלָא יָסִוּר לְבָבְוֹ וְבֶסֶפְּא וְזַהָּב לְא יי וְלָא יַסְגִּי לִהּ נְשִׁין וְלָא יִטְעִי לְבָּהּ וְכַסְפָּא וְדַהָּבָא לָא יַרְבֶּה־לָּוֹ מְאָד: ייוּ וְהָיָה בְשִׁבְּתְּוֹ עֻל כִּסֵּא מַמְלַכְתְּוֹ וְלָתֵב לוֹ יַסְגֵּי לֵהּ לַחָדָא: ייוּ וְיִהֵּי כְמִתְּבֵהּ עַל כָּכְּא מַלְכוּתִהּ וְיִכְתוֹב לֵה אֶת־מִשְׁגָּה הַתּוֹרֶה הַוֹּאַת עַל־טַפֶּר מִלְפְנֵי הַכְּהְנִים הַלְוִיְם: יָת פַּתְשֶׁגֶּן אוֹרָיְתָא הָדָא עַל סִפְּרָא מִן קֵּדָם כָּהְנָיִא לֵנָאֵי:

רש"י

קנט; סנהדרין כא:): (יח) וְהָנָה בְשִׁבְתּוֹ. אָס טָשָׂה כֵּן, כְּדַּאִי הוּא שֶׁפִּמְקַיִּים מַלְכוּתוֹ (ספרי קס): אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה. שְׁמֵּי סִפְרֵי פוֹרוֹם, אַחַת שֶׁהִיא מוּנַחַת בְּבִית גְּנָזִיו וְאַחַת שֶׁנְכְּנֶסֶת וְיוֹנָאת עַמוֹ (סנהדרין שֹס): וְאוּנְקַלוֹם פְּרָנֶם "פַּתְשַׁגַן", פַּתַּר (יז) וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים. אָלָּא שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרַה, שֶׁמְּנִינוּ שֶׁהִיּוּ לוֹ לְרַוֹד שֵׁשׁ נָשִׁים (שמואל־ב ג, ב־ה) וְנֶחֱמֵר לוֹ "וְאָם מְעָט וְאֹסְפָּה לְךְּ כָּהַנָּה וְכָהַנָּה" (שם יב, ח; סנהדרין כא): וְבֶּסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבָּה לוֹ מָאִד. אַלָּא כְּדֵי לִיפֵּן לָאַכְסֵנִיא וֹנ״ה: לִאַפְסַנִיאוֹ (ספרי יַרְבָּה לוֹ מָאִד. אַלָּא כְּדֵי לִיפֵּן לִאַכְסֵנִיא וֹנ״ה: לִאַפְסַנִיאוֹ

- CHUMASH TRANSLATION -

¹⁷ And he shall not have too many wives for himself, so that his heart not go astray; and he shall not greatly increase silver and gold for himself. ¹⁸ It shall be as he sits on the throne of his kingdom, he shall write for himself **two copies** of this Torah on a scroll, from before the Kohanim, the Leviim.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 17. וְלָא יַסְגֵּי לֵה נְשִׁין And he shall not have too many wives for himself, וְלָא יִטְעֵי לְבֵה so that his heart will not go astray; מוֹ בְּקָּא יִנְעָנִי לֵה לַחֲדָא and he shall not greatly increase silver and gold for himself.
- 18. יוהֵי כְמִהְבֵה עַל כְּרְסָא מַלְכוּתֵה It shall be as he sits on the throne of his kingdom, וְיִבְּתוֹב לֵה יָת פַּרְשָׁגָן אוֹרְיְתָא הָדָא that he shall write for himself THE ACCOUNT of this Torah on a scroll, מן קָּדָם בְּהֲנַיָּא לַוָאֵי from before the Kohanim, the Leviim. [33]

(Yerushalmi Succah 5:1, cited by Ramban).

- 31. Having too many wives may get him in the habit of indulging his desires (*Ibn Ezra*). Alternatively, his preoccupation with his many wives may take him away from Torah study (*Ralbag*).
- 32. Our translation of the word בְּתְשֶׁגְן as "account" follows Rashi to Esther 3:14 (on the phrase בַּתְשָׁגָן בַּאָרָב.). It also fits with Rashi here, which teaches that according to Onkelos, the Hebrew term מְשְׁנֵּה (which Onkelos translates as שְׁנִה בָּוֹר is derived from שָׁנִּוֹן וְדְבּוֹר , learning and speaking, i.e., the king's scroll was a "speaking out," an account, of the Torah.

Others interpret the word פַּתִּשֶׁגֵן to mean text (Aruch) or copy (Pesikta Zutresa to Esther 3:14), meaning that the king's scroll was to be an exact copy of the full text of the Torah. While Rashi's understanding of Onkelos could be taken that way as well, Rashi elsewhere (Esther 8:13 and Ezra 5:6) indicates that פַּתְשָׁגוּן means "elucidation" (see also Ibn Ezra to Ezra 4:11), which would imply that this account was some sort of elucidation of the Torah rather than the full Torah text. Some explain that this refers to the Book of Devarim [which is called משנה תורה (Yevamos 4a)], which is an elucidation of sorts for the preceding four Books of the Torah (see Haamek Davar's introduction to Sefer Devarim). The verse is conveying that the focus of the king's Torah scroll was the Book of *Devarim*; the rest of the Torah had to be written only to avoid the prohibition of writing only a segment of the Torah (Reshimos Shiurim

to Yevamos loc. cit.; see further, Emes LeYaakov here).

Others suggest that according to Onkelos, the king's scroll did not contain the Torah text at all, but rather a list of the 613 mitzvos [מָּמִשׁ, meaning "synopsis"] (see Rashash to Sanhedrin 21b; R' Y. F. Perla, Sefer HaMitzvos of R' Saadyah Gaon, Vol. 3, p. 430; see also Radak to Yehoshua 8:24). Daas Zekeinim (v. 20 below) similarly understands that the king's scroll contained only the Ten Commandments, whose 613 letters are reminiscent of the 613 commandments of the Torah (see Me'at Tzori; cf. HaKesav VeHaKabbalah).

Rashi's own approach to the verse (based on Sanhedrin ibid.) is that מִשְׁנֵה הַתּוֹרֶה means two copies of this Torah; the king was to write two copies of the full Torah, keeping one in his treasury, and keeping the other one with him at all times. [Accordingly, the word מְשְׁנֵה means doubling, as in the לְחָם מִשְּׂנָה double bread, that is used for the Shabbos meals (HaKesav VeHaKabbalah).]

For a different approach to Onkelos, and discussion of the issue underlying the views of *Rashi* and Onkelos, see *Chiddushei HaGriz al HaTorah*, *Hosafos* to *Parashas Shoftim*.

33. The king was to copy his Torah scroll from the authoritative one that Moshe gave to the Kohanim and the Sanhedrin (*R' S. R. Hirsch*; see *Yerushalmi Sanhedrin* 2:6). [If the king's scroll consisted of a list of the mitzvos (see previous note), then the intent here is that the heads of the Sanhedrin were to tell the king what to include in the scroll (see *HaKesav VeHaKabbalah*).]

יט וְהָיָתָה עִמָּה וִיהָי קָרָא בָּוֹ כָּל־יְמֵי חַיְּיוֹ לְמֵען יִלְמַׁד לְיִרְאָה ֹ אָת־יהוְה אֱלֹהְיוֹ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־דִּבְ"ִי הַתּוֹרָה הַדָּא הָדָא הָדָא אָת־בָּל־דִּבְ"ִי הַתּוֹרָה הַדָּא הָדָא הָדָא וְיִה בְּלִים הָאֻלֶּה לְמִשְר יָת כָּל פִּתְנָמִי אוֹרִיְתָא הָדָא וְיִתְ קְּמָשִר יָת כָּל פִּתְנָמִי אוֹרִיְתָא הָדָא וְיִתְ קְּמָשִר יָת בָּל־דִּבְרֵיֹן לְמָעְבַּדְהוֹן: בּ בְּדִיל דְּלָא יְרִים לְבָּה מֵאְחוֹהי וְּלֶבְעְשֹׁתָם: בּ לְבִלְתִי רְוּם־לְבָבוֹ מֵאֶחוֹהי וְיָתְי סְוּר מִן־הַמִּצְנָה יָמִין וּשְׁמָאלְא בְּדִיל דְיוֹרָה יוֹמִין וּשְׁמָאלָא בְּדִיל דְיוֹרָה יוֹמִין וּשְׁמָאלָא בְּדִיל דְיוֹרָה יוֹמִין וּשְׁמָאלָא בְּדִיל דְיוֹרָה יוֹמִין עַלְיבִין לְמָעְבָּן וּשְׁמָאלָא בְּדִיל דְיוֹרָה יוֹמִין עַלְּבָּוֹי בְּקָרָב יִשְׂרָאֵל: ס שִּלִּשׁ [יח] א לֹא־עַל מַלְכוּתָה הוּא וּבְנְוֹהִי בְּגוֹ יִשְׂרָאֵל יִמְיִר מִלְּבִים הַלְוִיִם בָּל־שִׁבֶּט לֵוְיִ חֵלֶּק וְנִחֲלָה עִם יִשְׂרָאֵל יִי בִּיִיִּים בְּלִייִם בָּל־שִׁבָּט לֵוְיִ חַלֶּק וְנִחֲלָה עִם יִשְׁרָאֵל יִים לְנִים הַלְּוִיִם בָּל־שִׁבְטָא דְלִיִי חָלֶּק וְנִחְלָה עִם יִשְׂרָאֵל יִים לְנִים הַלְוִיִם בָּל־שִׁבְטָא דְלִיי חָלֶּק וְנִחְלָה עִם יִשְּרָאֵל יִים יִשְּרָאל יִים בְּלִייִם בְּלִייִם בָּלִישִׁ בְּנִישְׁ שִׁבְּאֵל וְיִם בְּעִים הַלְּנִים הַלְנִים בְּלִישִׁ בְּיִי שִׁבְּא דְלִיי חָלָב וְנִים וְשְׁרָאל עִם יִשְּרָאל יִים יִשְּרָאל יִים בְּלִיים בְּלְיִים בָּל שִׁבְּשִׁ בְּיִיי חָלָּב וְבִּיִים וְבִּבְּילִם בְּוֹלְיִים בְּל שִׁבְּשִׁץ דְלִיִי חָלָּק וְנִחְלָּה עִם יִשְּרָאל יִים לְּבָּבְיִם הַלְּנִים בְּלְנִיִם בְּלְיִיִים בְּלִישִׁר בְיִבְּיִבְיִים הְּבְּיִים הִיּבְיִים בְּיִים בְּבִיּים בְּיִים בְּנִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבִּים בְּיִים בְּיִים בְּבִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבִיים בְּבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיבְייִים בְּיִים בְּיִים

הְטוֹלָה עַד שָׁבָּח שְׁמוּאֵל וְאָמֵר לוֹ "נְסְבֶּלְפֶּ לֹא שְׁמִרְפִּ וּגוֹ וְעַפָּה מִמְלַכְפְּךּ לֹא מָקוּס" (שם יג, יג־יד). הַא לְמֵדְפָּ שֶׁבּשְׁבִּיל מִנְוָה קַלָּה מֵמְלַכְפְּךּ לֹא מָקוּס" (שם יג, יג־יד). הַא לְמֵדְפָ שֶׁבָּשׁבִּיל מִנְוָה קַלָּה שָׁלְּ לָבְיִל לְּצָבְיוֹ הוּא וּבְּבָּיוֹ. מַגְּיד שָׁאָם בְּנוֹ הָגוּן לְמַלְכוּת הוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָס (ספרי קסב; הוריות יא:) (א־ב) בָּל שֵׁבֶשׁ עַוְיּ. בִּיִּיְה (שם): בַּיְלְיִה (שם): וְבַּחַלֵּה. בַּאַרָן (שפרי קסג):

ח), וְלֹא שָׁמֵר הַבְּטֶחָתוֹ לִשְׁמוֹר כָּל הַיּוֹס, וְלֹא הִסְפִּיק לְהַעֲלוֹת ——— ONKELOS ELUCIDATED

"משנה" לשון שנון ודפור: (יט) דברי התורה. כמשמעו:

(ב) ולבלתי סור מן המצוה. מפילו מנוה קלה של נביח:

למען יאריר ימים. מכלל הן אתה שומע לאו. וכן מלינו

בשאול שאמר לו שמואל (שמואל-א י. ה) "שבעת ימים תוחל עד

בואי אליך להעלות עלות", וכתיב "ויוחל שבעת ימים" (שם יג,

— CHUMASH TRANSLATION —

¹⁹ It shall be with him, and he shall **read** from it all the days of his life, so that he will learn to fear Hashem, his God, to observe all the words of this Torah and these **decrees**, to perform them, ²⁰ so that his heart does not become haughty over his brothers and so that he will not deviate from the commandment right or left, so that he will prolong years over his kingdom, he and his sons amid Israel.

18.

¹ There shall not be for the Kohanim, the Leviim — the entire tribe of Levi — a portion and a heritage with Israel;

19. וּתְהֵי עְמֵה — It shall be with him, ייהַי עְמֵה — and he shall BE READING from it lat the days of his life, בְּדִיל בְּיִילף לְמִרְחַל קֵרָם יִיְ אֱלְהַה — so that he will learn to have fear BEFORE Hashem, his God, לְמִטֵּר יָת בָּל בְּתְנָמֵי אוֹרְיְתָא — to observe all the words of this Torah, וְיִת קְיָמֵיָּא הָאַלֵּין — and these STATUTES, למַבּרהוֹן – to perform them,

20. בְּדִיל דְּלָא יְרִים לְּבֵּה מֵאֲחוֹהִי — so that his heart does not become haughty over his brothers וּבְדִיל דְּלָא יִסְטֵי מִן — and so that he will not deviate from the commandment right or left, [35] בְּדִיל דְּיוֹבֵיךְ יוֹמִין עֵל מֵלְכוֹתֵה — so that he will prolong the years of his reign over his kingdom הוא וּבְנוֹהִי בְּגוֹ יִשְׁרָאֵל — he and his sons amid Israel.

18.

1. לְא יְהֵי לְּבְהַנִּיִא לֵּוְאֵי — There shall not be for the Kohanim, who are from the tribe of the Leviim — בָּל שִבְטָא דְלֵוִי — or for the entire tribe of Levi — הֶלְק וְאַחֲסָנָא עִם יִשְׁרָאֵל — a portion in the spoils of war, and a heritage in the Land, with Israel;

^{34.} Onkelos uses the continuous יְהַהִּי קְּרֵי, shall be reading, to indicate that the king was to read from it on a constant basis (see *Beurei Onkelos* to 16:20, and see *Yerushalmi* ibid.).

^{35.} Aside from following the commandments of the Torah, the king is particularly enjoined not to deviate even from a relatively minor instruction of a prophet (*Rashi*).

אָשֵּי יהוֶה וְנַחֲלָתוֹ יְאבּלְוּן: בּ וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לְּוֹ בְּקֶרֶב אֶחְיוֹ יהוֹה הְוֹּא נַחֲלָתוֹ בַּאֲשֶׁר הִבֶּר־לְוֹ: ס גּ וְזֶה אֶחְיֹהִי מִהְּנָן דִּיהַבּ אָנּוּן אַהַסְנְתֵהּ כְּמָא דִי מַלִּיל לֵהּ: גּ וְדֵין יַהְיֶה מִשְׁפַּט הַכְּהְנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת וֹבְחֵי הַוֶּבַח אִם־ יְהִי *דַחֲזִי לְּכָהַנִיָּא מִן עַמָּא מון נָכְסִי נִכְסְתָא אִם יְהֵי *דַחֲזִי לְכָהַנִיָּא מוֹ עַמָּא מוֹ נָכְסִי נִכְסְתָא אִם

רש"י

קיט). שוּב נְמְנָלְּׁׁ בְּדְבֵרֵי רַבִּינוּ קְלוֹנִימוֹס: הָכִי גַּרְסִינִן בְּסִבְּרֵי:

וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לֹּוֹ, מֵלֹּוּ נַמֲלֵח מַמְשָׁה. בְּקֶרֶב אֶחָיוּ, מַלֹּוּ

נַמֲלֵח שִׁבְּשָׁה. נַמֲלֵח מַמְשָׁה שְׁבָּטִיס וְנַחֲלָה שְׁבָּטִיס בְּלְבָּר, שְׁבַּיִיס בּלְבָּר, שְׁבֵּוֹ מְשָׁה הִיְבְּטִיל לִיחּוּדְה מְשָׁה הְּבְּעִיים בּלְבָּר, שְׁבֵּוֹ מִשְׁה הְּנְחִיל לִיחּוּדְה מְשָׁה הְנְתִיל לִיחּוּדְה מְשָׁה הְנְתִיל לִיחּוּדְה מְשָׁה הְנָתִיל לִיחּוּדְה וְבָּר מְנַבְּיָה הְנָתִים הְּלְבִּר מְמָבְּיָה הְּנְתִיל לִיחּוּדְה וְבָּר מִוֹנְשָׁה הְנָבְיה הְבָּר מִוֹנִים וְלַחַנִּי שִׁבָּע מְמִוֹּךְ בְּּךְ הְוְבִּיר חַמִּשָּׁה לְבָּד וְשְׁבָּעה לְבָּד: מַתְשְׁה לְבָּד וְשְׁבָּעָה לְבָּד: מַמְשָׁה לְבָּד וְשְׁבָּעה לְבָּד: מַתְשְׁה הַבְּר לוֹוּ. "בְּמִרְכּר לוֹוּ מֵמְלֵח הַפַּהְנִים (ספרי קסה): (ג) מֵאֶת הַשָּׁם. וְלֹח מֵחֶת הַפַּהָנִים (ספרי קסה):

אָשׁי ה׳. קְדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ וֹנִ"ח: קִדְשׁי הַקְּדָשׁים | נסט: וְנַחֲלָתוֹ. מֵלֵּה בְּתָּה לְּהְשׁי ה׳. קְדְשׁי הַמִּבְּדְּשׁ וֹנִים בְּרוֹת וֹמִטְשְׁרוֹת (נסט: מְבָּל נַחֲלָה גְּמוּרְה לֹא יִהְיָה לוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיוּ. וּבְּסִבְּרִי (נסט) דְּרְשׁוּ: וְנַחֲלָה לֹא יִהְיָה לוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיוּ. וּבְּסִבְּרִי (נסט) דְּרְשׁוּ: וְנַחֲלָה לֹא יִהְיָה לוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיוּ, זוֹ נַחֲלַה חָמִשְׁה וֹנִרְשָׁה לִי שְׁמֶרֶן בְּנַעוֹן שְׁמֵעַבֶּר הַיַּרְדֵּן וְחֵילְּה נְּחֵייִי וֹזְרֵע מֵה הוּח. וְנְרָשָׁה לִי שְׁמֶרֶן בְּנָעוֹן שְׁמֵעבֶּר הַיַּרְדֵּן וְחֵילְּה נְקְרֵת מָה הוּח. וְנְרָשׁה לִי שְׁלְּרָי וְקְרְמוֹנִי" (ברחֹשִית טו, וּבְל מִיחוֹן וְטוֹג שְׁנִי וְנַקְרְמוֹנִי" (ברחֹשִית טו, וּבְל בְּנִי וּקְנְיִי וְקַדְמוֹנִי" (ברחֹשִית טו, בּרְלְבוֹת שָׁנְּשְׁתְּרוֹ לְמָבְרֹן "עַל בַּן לֹח הָיָה לְנִי וּבְּרְשׁת מַמְּנוֹת עָל קִינִי וּקְנְיִי וְקַדְמוֹנִי (ספרי קרת לְנִי וֹוֹן בּוֹוֹג '" (לעיל י, ט) לְהַוְּכִיר עַל קִינִי וּקְנִי וְקְדְמוֹנִי (ספרי קרת לְנִי וֹוֹן בּוֹוֹ וֹיִי וֹנִי בְּיִבְּיִי בְּבִּיִּים בְּיִבְּיִי בְּבְּבִּים בְּיִבְּיִי בְּבְּבִּים בְּבִּיִים בְּבִּים בְּיִבְיִים בְּיִבְּיִים בְּבִּים בְּבִים בְּבְּבִים בְּבִּים בְּבִּבְּבִים בְּבִּים בְּיִבְּיִי וְנָהְבְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּיִבְים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּיבִּים בְּבִים בְּבְּבִים בְּיִבְּיִי וְבְּבְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּבִּים בְּבִּים בְּיִים בְּבְּבִים בְּיִבְּי בְּבְּבִים בְּבִּים בְּיִי וּבְּבְּבִים בְּיִבְּי וְבְּבְּבְּי בְּבְּבִים בְּיִבְּי בְּבְּבִים בְּיִבְּי בְּיִבְּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִבְּיִי בְּבִּים בְּיִי בְּבְּבִים בְּיִי בְּבָּי בְּבְּבִים בְּבִּבְים בְּיִי בְּבְּיִי בְּבְּיִי בְּבְּבְים בִּיּבְּיִי בְּבְּבְּיִי בְּבְּבְּיִי בְּבְּבְּיִי בְּבְּבִים בְּבְּבְיִי בְּבְּבְּיִי בְּבְּבְּבְּיִי בְּבְּבְּן בְּיִי בְּבְּבְיִי בְּבְּבְּיִי בְּבְּיִי בְּיִי בְּבְּיִי בְּבְּיִי בְּבְּבְיִים בְּבְּיִי בְּבְּבִים בְּיִי בְּיִייְיִי בְּבְּבְיִים בְּיִייִי בְּבְיִים בְּיִים בְּבְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּבְּבְייִי בְּבְּיִי בְּבְּבִין בְּבְּבְיִים בְּבִייִים בְּבְּבְיִים בְּבְיִים בְּיִייְיִייִיְ

— CHUMASH TRANSLATION —

the fire offerings of Hashem and His heritage shall they eat. ² But he shall not have a heritage among his brethren; Hashem is his heritage, as He spoke of him.

³ This shall be **the due of** the Kohanim from the people, from those who perform a slaughter, whether

ONKELOS ELUCIDATED -

בְּרְבָּנָיִא דֵייָ וְאַחֲסָנְתֵהּ יֵיכְלּוּן — the designated portions of the offerings of Hashem, and of the produce of the Land of His heritage, shall they eat.

- 2. יְאַחֶסְנָא לָא יְהֵי לֵּה בְּגוֹ אֲחוֹהִי But [Levi] shall not have a heritage in the land among his brethren; מַתְּנָן דִּיהָב לֵה יִיִּ THE GIFTS THAT Hashem PRESENTED TO HIM, אנון אַחֲסְנְתֵה THEY ARE his heritage, און בּמִיל לֵה as He spoke To him. [4]
- 3. וְבֵין יְהֵי דַחְוֵי לְּכְהֲנֵיִא מִן עַמָּא This shall be that which is FITTING FOR the Kohanim^[5] as a gift from the people, מִן from those who perform a slaughter, מוֹן היי בַּחָי נְבְּטָהַא
- 1. The Hebrew term אָשִׁה, fire offerings (and the singular form אָשָׁה, fire offering), is related to אַשָּׁה, fire (see Rashi and Ibn Ezra to Vayikra 1:9). Onkelos consistently renders it קַרְבָּן, offering, since he understands that it refers to the entire offering, and not only the parts that are burnt on the Mizbe'ach. This is especially apt in our verse, which says that the Kohanim eat the אַשִּׁה, fire offerings of Hashem, and clearly refers to parts of the offering that are not burned on the Mizbe'ach (see Torah Sheleimah to Vayikra 4:35), such as the breast and hind leg of shelamim offerings (see Bamidbar 18:19), and the meat of chatas and asham offerings (ibid. v. 9).

See further, $HaKesav\ VeHaKabbalah$ to $Bamidbar\ 15:10$, who maintains that according to Onkelos, the term אָשָׁה alludes to the $fiery\ love$ for Hashem that is generated by bringing an offering to Him.

2. This includes the *terumos* that are given to the Kohanim (ibid. v. 12), and the *maaser rishon* — the ten percent of the crop, which is given to a Levi after

- terumah is separated for the Kohen [ibid. v. 21] (Rashi). 3. For discussion of Onkelos' rendition here, see above, 10:9 note 13.
- 4. [See above, 1:11 note 24.] Hashem had said to Aharon (Bamidbar 18:20): בְּאַרְצָם לֹא תִנְחֶל וְחֵלֶּק לֹא יִהְיֶה לְּךְ בְּתוֹכְּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָ יִהְיֶה לְּךְ וְנַחֲלָתְךְּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל , In their Land you shall not receive a heritage, and a share shall you not have among them; I am your share and your heritage among the Children of Israel (Rashi).
- 5. Depending on the context, Onkelos has various translations of the word מָשְׁשׁׁ (the others are הְּינָא judgment, and הְּלְבְּחָא , literally, procedure). The sense of יְחָיִ, that which is fitting, is that these gifts are fitting for the Kohanim due to their stature (Beurei Onkelos to Bereishis 40:13). See further, note 10. [The alternate text, דִין, means the due of, similar to the Chumash translation.]
- 6. The gifts that the verse goes on to enumerate are taken only from slaughtered animals that are *not*

שׁוֹר אִם־שֻׂה וְנָתֵן לַכּהֵּנְא דְּרָע וְהַלְּחָיָיִם וְהַקּבָה: דְּ רֵישׁ

תּוֹר אִם אִמָּר וְיִתֵּן לְכָהַנָּא דְּרָעִא וְלוֹעָא וְקִיבְּתָא: דּ רֵישׁ

דְּגַנְךְ תִּירְשְׁךְ וְיִצְּהָרֶׁךְ וְרֵאשִׁית גֵּז צְאנְךָ תִּתֶּן־לְוֹ: הַבִּי בֹּוֹ

עִיבוּרֶךְ חַמְּרֶךְ וִמִשְׁהָךְ וְרִאשְׁיִת גַּז צְאנְךָ יִתְּפְּרֵשׁ לֵה: הּאֲרִי בִּהּ

עִיבוּרֶךְ חַמְּרֶךְ מִבְּלִ-שְׁבָעֻיִךְ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם־יהוְה

בְּחֵר יהוְה אֱלֹהֶיךְ מִבֶּל שִׁבְעֵיךְ לִעְמֹד לְשַׁבְּתִי בְּשִׁמִי בִּיִּי אֶלְהָרְ מִבֶּל שִׁבְּטִיךְ לִמְקַם לְשַׁמְשִׁא בִּשְׁמִא דִייִ אֶלְהָרְ מִבֶּל שִׁבְּטִירְ לִמְקָם לְשַׁמְשָׁא בִּשְׁמָא דִייִ

*נ״א: תַּתַּן

רש"י

שְׁנֶּשֶׁמָר "וֹשְׁשִׁית הָמִיפָּה מֵחֹמֶר הַחָּמִיסוֹ וְשְׁשִׁיתֶס הָחִיפָּה מֵחֹמֶר הַבְּשְׁעִרִיס" (יחזקחל מה, יג). שִׁשִּית הָמִיפָּה חֲלִי הְּחָׁלִּי הְּחָׁלִּי הֹ, בְּשְׁעַרִּיס" (יחזקחל מה, יג). שִׁשִּית הָמִיפָּה חֲלִי הְּחָלִי הְּחָלִי הְבִּי שְׁתָּד מִשְׁשִּׁים, שֶׁהַפּוֹר שְׁלִשִׁים הְחִין (ירושלמי מרומות ד, ג): וְרֵאשִׁית בֵּוֹ צֹאְנְךְ. בְּשְׁחַפּה גוֹנו מֹלְּבְּ בְּכָל שָׁנִי הַ מְּנָ הְ תַחְשִׁית בַּבּבוֹן, וְלֹח פֵּירֵשׁ בְּה שִׁישוּר. וְרַבּּוֹתֵינוּ בְּבָּלְים (חולין קלוי). וְכַמָּה מֹלון חַיָּיבּוֹת בְּבַרְאשִׁית הַבֵּּגו, חָמֵשׁ רְחַלוֹח, שֶׁבֶּתְמֵר "וְחָמֵשׁ מֹלון שָשֹׁרּיוֹת" בְּבִּרְשְׁרָת. מָבְּיִבְּל חומֵר: "רַחְשִׁר בּוֹי, שְׁפִיכּוֹ (שִׁבּיּרִיתְ (שִׁבּרֹי לְבוֹי, חַבְּבִּי שֲקִיבָּל חומר: "רַחְשִׁר בְּוֹי, שְׁבִּיּים (שִּרִי קְפוֹי): (ה) לַעֲמַר "מְחֹבְּר מִבְּר, מִבְּלְי מְעִבְּיר (סִפרי קפו): (ה) לַעְמַר לְשַׁרְת. מַבְּלוֹן שֵׁירוּת חַלְּלָּח מִעוּמִּד (שִׁם הְסוֹי; סומה לח): לְשַׁרְת. מַבְּלוֹן שֵׁירוּת חַלְּלָּח מִעוּמִד (שִׁם הְסוֹי; סומה לח):

אם שור אם שה. פְּרֵט לְחִיָּה (תורת כהנים אמור פרשתא ח, ח; חולין קלב.): הַזְּרֹעַ. מִן הַפֶּלֶרן שֶׁל אַרְפּוּפָּה עֵד פַּף שֶׁל יָד (תולין קלב.): הַזְּרֹעַ. מִן הַפֶּלֶרו"ן: וְהַלְּחֲיַיִם. עם הַלְּשׁוֹן (שם). דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת הָיוּ אֹשְפּלְרו"ן: וְהַלְּחֲיִיִם. עם הַלְּשׁוֹן (שם). דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת הָיוּ אֹוְמְרִים: זְרוֹעַ תַּחַת יְדְּעָמֶתר "וַיִּקְּח רֹמֵח בְּיִרְחִ" (במדבר כה, ז). לְחָיִים פַּחַת מְּפְלָה, שֶׁבֶּמֶתר "וַיַּעֵמֹד פִּיּנְחָם הַיִּבְּלֵל" (תחלים קו, ל). וְהַקְּבָּה תַּחַת "הָאִשִׁית דְּבָּבְּךְּ. זוֹ מְּרוּמָה, וְנַיְּבַּלֵל" (מחלים קו, ל). וְהַבְּבָּה תַּחַת "הָאָשִׁית דְּבָּבְּךְּ. זוֹ מְּרוּמָה, וְלֹח פֵיִילִם בָּהָּ שִׁיעוּר, הְבָּלְ רַבּוֹתֵינוּ נְמְנוֹ בָּה שִׁיעוּר: עֵיִן יְשָה אָחָד מִשְׁשִׁים, בִּינוֹנִים אָחָד מַחְמִשִּׁים, בִּינוֹנִים אָחָד מִשְׁמִבִּים, בּינוֹנִים אָחָד מִשְׁמִבִּים (נְבִּיםת מַחְקִר מִשְׁלִם מִלְּחָת מַחָּחָד מִשְׁשִׁה מִשְׁבִים (נכּרוֹת מַחָלָת מִשְׁחָד מִשְׁשִׁה מִשְׁבִים עֵל הַמִּקרְל שֵׁלֹח לְפָּחֹת מַחָּחָד מִשְׁדִּים מִּבְּים הַנִּים עֵל הַמִּקְרֹח שֵׁלֹח לְפָּחֹת מַחָּחָד מִשְׁבִּים (נִל הַמִּקְרֹח שֵׁלֹח לְפָּחֹת מַחָּחָד מִשְׁבִים עֵל הַמִּקְרֹח שְׁלֹח לְפָּחֹת מִחְקִר מִשְׁבִים בּיִבּים בְּבִּים עֵל הַמִּקְרָח שׁלֹח לְפֹּחֹת מִחְקִר מִשְׁבִים בּיִּבּים בּיִּים בְּיִבּים בּיִּבְּים בְּיִים בְּיִבּים בְּיִבְּים בְּיִּבְּים בְּעִל הַמְּקְרָח שְׁלֹח לְבָּחֹת מַחְקִר מִשְׁבִים בּיִּבּים בּיִּבּים בּיבּים בּיִבּים בּיִבּים בּיִּבְים בּיבּים בּיִּבְים בּיבּים בּיבּים בּיבּים בּיבּים בּיִבּים בּיִבּים בּיִּבּים בּיבּים בּיבּים בּיתִּבּים בּיבּים בּיבּים בּיבּים בּיבּים בּיבּים בּיבּים בּיבּים בּיתִּים בְּיִבְּים בְּיִבּים בּים בְּים בְּיבּים בּיבּים בְּיִבּים בּיבּים בּיבּים בּיבּים בְּיבּים בּיִבּים בְּיִבּים בְּיִים בְּיבּים בּיִּבּים בּים בְּיִבְּיִם בְּיִּבְּיִים בְּיִּם בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִּבְּים בְּיִּים בְּיִּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִּים בְּיִים בְּיִים בְּיבְּיחְיח בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיבְיִים בְּיוֹים בְּיִים בְּיִילְיתְּי

—— CHUMASH TRANSLATION –

of an ox or of a kid or lamb: He shall give the Kohen the foreleg, the jaws, and the stomach. ⁴ The first of your grain, your wine, and your oil, and the first shearing of your flock shall you give him. ⁵ For him has Hashem chosen from among all your tribes, to stand and serve in the Name of Hashem,

- ONKELOS ELUCIDATED -

קוֹתָּן לְכָהַנָּא דְּרָעָא — whether of an ox or of a LAMB:^[7] קּוֹלָנָא דְּרָעָא — he shall give the Kohen the right foreleg, the JAW.^[8] and the stomach.^[9]

- 4. ביש עִיבוּרָךְ חַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ The first of your grain, your wine, and your olive oil, קנָּגְּ דְּעָנָךְ and the first shearing of your flock תַּפְרֵשׁ לֵה shall you SEPARATE FOR him.
- 5. אֲרֵי מָבֶּל שָבְטִיךְ הַהָּ אַתְרְעִי יְיָ אֱלְהָךְ מִבֶּל שַבְטִיךְ For [the Kohen] has Hashem, your God, FAVORED from among all your tribes לְמִקֶּם to stand and serve in the Name of Hashem,

offerings (Daas Zekeinim, from Chullin 130a). Thus, the term אָבָי here does not refer to a shelamim offering, which Onkelos renders בְּכְּטִת קוּרְשַׁיָא, feast-of-holies (see, e.g., 12:11 above), but rather a בְּכְטִת, [an ordinary] feast or slaughtering (Me'at Tzori).

- 7. The gifts are taken only from domestic animals (בְּהֵמוֹת), not from nondomestic ones (חַיִּיוֹת) (Rashi). [See above, 17:1 note 1, regarding the term אָמָּר, lamb.]
- 8. The Hebrew הֵלְיְהָיֵם literally means the jaws, but Onkelos renders it אליגא, jaw, since the reference is to the lower jaw alone (Sifrei; Mishnah, Chullin 134b; cf. Targum Yonasan). The verse uses the plural form because the lower jaw itself comprises two separate bones [Halachos Ketanos, Vol. 2, §170] (Me'at Tzori).
- 9. Rashi (based on Sifrei and Chullin ibid.) teaches that the foreleg corresponds to the arm that Pinchas used to kill Zimri and Cozbi (Bamidbar 25:7); the jaw corresponds to the prayer Pinchas had offered for the

people at that time (see *Tehillim* 106:30); and the *stomach* corresponds to the stomach of Cozbi, through which Pinchas had thrust his spear (*Bamidbar* 25:8). Since the Kohanim merited to receive these gifts on account of Pinchas' courageous deed (see *Ramban*), Onkelos' earlier expression, that these gifts are בְּלֶבְתָּשִׁ, that which is fitting for the Kohanim, is particularly apt (see *Me'at Tzori*, *Miluim*).

10. This refers to *terumah*, which must be separated from the three crops mentioned here and given to a Kohen. Rabbinic law expands this requirement to other produce as well.

There is no Biblically mandated minimum amount for *terumah*, but the Sages said it should consist of one-fortieth, one-fiftieth, or one-sixtieth of the produce, depending on the owner's level of generosity (*Rashi*).

11. A person who shears a minimum of five sheep must give the first of the annual shearing to the Kohen. The

הָוּא וּבְנָיוֹ כָּל-הַיָּמִים: ס רביעי וְלְכִי־יָבֹא הַבֵּוֹי מֵשְּרָאִה מִחְדָא שְׁעָבֶּיִרְ מִבָּל-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-הָוּא גָּר שֶׁם וּבָא בְּכָל-אַוָּת מִּקְרְנִיוּ מִכָּל יִשְׂרָאֵל דִּי הוּא דָּאַר מַּמָּן וְיֵיתִי בְּכָל רְעוּת נַפְשׁׁוֹ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יהוְה: וְוְשֵׁבֵּת בְּשָׁם יהוְה נַפְשׁׁה לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעִי יְיָ: וִישְׁמֵשׁ בִּשְׁמָא דִייָ אֱלָהַה בְּכָל אֲחָוֹהִי לֵנָאֵי דִּמְשְׁמְשִׁין תַּמָּן קָדָם יְיָבָּי יהוְה: אֱלָהַה בְּכָל אֲחָוֹהִי לֵנָאֵי דִּמְשַׁמְשִׁין תַּמָּן קָדָם יִיָּי

שְׁמֵינוֹ שֶׁלּוֹ (בבא קמא קט:; ספרי שס). [דְּבֶּר אַמֵּר,] עוֹד לִימֵּד עֵל הַבּּאִיס לָרֶגֶּל שָׁמַּקְרִיבִין [בְּמִשְׁמָר], וְעוֹבְדִין בְּקְרְבָּנוֹת הַבְּאִיס לָרֶגֶל שָׁמַּקְרִיבִין [בְּמִשְׁמָר], וְעוֹבְדִין בְּקּרְבְּנוֹת הַבּּאוֹת מֵחֲמַת הָרֶגֶל, בְּגוֹן מוּסְפֵי הָרֶגֶל, וְאַף עֵל פִּי שָׁמִין הַבָּאוֹת שֵׁלֶכֶה (ספרי שס; סוכה נה:):

(ו) וְבִי יָבֹא חַלֵּוִי. יָכוֹל בְּבֶן לֵוִי וַדַּחֹי הַבָּכְּחִוּב מְדַבֵּר, מַּלְמוּד לֹמֵּר "וְשְׁרֵת" (פסוק ז), יָּלְחוּ לְוִיִּס שָׁחֵין רְחוּיִן לְשִׁירוּת (ספרי לֹמֵר "וְשָׁרַת. לִימֵד עַל אַרַת בַּפְשׁוּ וֹגוּי (ז) וְשַׁרַת. לִימֵד עַל הַבָּל אָנַת בַּפְשׁוּ וֹגוּי (ז) וְשַׁרַת. לִימֵד עַל הַבְּלוֹת נִדְבָּתוֹ חוֹ חוֹבְתוֹ, וַחֲפִילוּ בְּמִשְׁמָר

— CHUMASH TRANSLATION —

he and his sons, all the days.

⁶ When the Levi will come from one of your gates, from all of Israel, where he dwells, and he comes with any desire of his soul to the place that Hashem will choose, ⁷ then he may serve in the Name of Hashem, his God, like all of his brethren, the Leviim, who stand there before Hashem.

- ONKELOS ELUCIDATED -

הוא ובנוהי — he and his sons, בל יומיא — all the days. $^{[12]}$

- 6. אַמְדְרָיִךְ When the Levi will come אַבִי יֵיתֵי לֵוָאָה from one of your cities מְּבֶל יִשְׂרָאֵל from all of Israel, הַבְּל רְעוּת נַבְּשֵׁה where he dwells, בְּבֶל רְעוּת נַבְּשֵׁה where he dwells, וְיִיתֵי בְּכָל רְעוּת נַבְּשֵׁה where of his soul, i.e., whenever he pleases, he comes with any desire of his soul, i.e., whenever he pleases, לאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יִיִּ to the place that Hashem will FAVOR, i.e., the Beis HaMikdash,
- 7. וישַמשׁ בּשְׁמָא דַייִ אֱלְהֵהּ then even though it is not his assigned week, he may serve in the Name of Hashem, his God; בְּכָל and he also shares in performing the offering service of the festivals, like all of his brethren, the Leviim, דְּמְשֵׁמְשִׁין who SERVE there before Hashem. [16]

Sages set the minimum gift at one-sixtieth of the wool (*Rashi*).

- 12. You must therefore provide him with food, and with wool for clothing, so that he can remain focused on his task (*Sforno*).
- 13. Although this passage speaks of "the Levi" and "the Leviim" (see v. 7), it is clearly referring to the Kohanim, since it speaks of service in the Beis HaMikdash (v. 7) and of eating sacrificial portions (v. 8), which is done only by Kohanim (Rashi; Nesinah LaGer; cf. Or HaTargum). [See R'S. R. Hirsch as to why the Torah here calls them "Leviim"; see also Haamek Davar.]
- 14. Moshe ordered the Kohanim to be divided into eight "watches" (מִשְּׁמֶרוֹח), or groups, who would take turns performing the Mishkan service, and David and Shmuel later increased the number of watches to twenty-four. Each watch would serve in the Beis HaMikdash for a week, from one Shabbos to the next, so that each of them was "on duty" for two (or sometimes three)
- weeks of the year (see *Rambam*, *Hil. Klei HaMikdash* 4:3). The Torah here teaches that while the regular service was the prerogative of the assigned watch, a Kohen could come whenever he wanted "with any desire of his soul" and perform the service of his own personal offerings, whether they were voluntary or obligatory offerings (*Rashi*).
- 15. All the Kohanim who were present in the Beis HaMikdash during the Pilgrimage Festivals (רְּנֶלִים) would participate in the *avodah* of the communal offerings that are brought on account of the festival, such as the *mussaf* offerings (*Rashi*; see *Gur Aryeh*).
- 16. The expression of standing before someone (in this case, standing before Hashem) means to attend to him and serve him (Me'at Tzori, from Iyun Tefillah in Siddur Otzar HaTefillos to the blessing of לְצָמִדּר לְפָנֵיךְּ too, the meaning of לְצָמִדּר לְפָנֵיךְ (literally, to stand before You) is "to serve You."] See similarly, Onkelos to Bereishis 18:22.

ר תֵלֶק בְּחֵלֶק יֹאבֵלוּ לְבִד מִמְפַּרָיו עַל־הָאָבְוֹת: ס סּ בֵּי אַתָּהֹ הַ חֵלֶק בָּחֵלֶק נִיכְלוּן בַּר *מִמַּשַּׁרְתָּא דְּבֵן אַתְקִינוּ > אָנִי אַתְּ הַיָּתָה שַׁבְּתָא אַבָּהָתָא:

בָּא אֶל־הָאָבֶץ אֲשֶׁר־יהוָה אֱלֹהֶיךְ נֹתֵן לֶךְ לְא־תִלְמֵד לַעֲשׁוֹת עָלֵל לְאַרְעָא דִּי יִיָּ אֱלָהָרְ יָהֵב לֶּךְ לָא תִילַף לְמִעְבֵּר בְּתְוֹעֲבָת הַגּוֹיִם הָהָם: ּלְא־יִמָּצֵא בְךְּ מַעֲבִיר בְּנְוֹ־וּבִתְּוֹ בָּאֲשׁ בְּתוֹעֲבָת עַמְמַיָּא הָאִנּוּן: ּלָא יִשְׁתְּכַח בָּךְ מֵעֲבַר בְּרֵהּ וּבְרַתֵּהּ בְּנוּרָא

*נ״א: דְּנֵיתֵי בְשַׁבְּתַא

י"כן

וַחְצִי שָׁפּוֹל שַׁבַּפִּי (ספרי קסמ; סוכה נו): (ט) לא תּלְמֵד לַעֲשוֹת. חֲבָל חַפָּה לָמֵד לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת (ספרי קט). כְּלוֹמֵר, לְהָבִין מַעֲשׂוֹת. חֲבָל חַפָּה הֵס מְקוּלְקָלין, וּלְהוֹרוֹת לְבָנִיךְ לֹח תַּעֲשֶׂה כָּס מְקוּלְקָלין, וּלְהוֹרוֹת לְבָנִיךְ לֹח תַּעֲשֶׂה כָּהְיֹּה הִוֹּח הוֹּח הוֹתְ הַבּוֹיִס: (י) מֵעֲבִיר בְּנוֹ וּבְתוֹ בָּאֲשׁ. כָּהְיֹ עַבּוֹרֶת הַמּוֹלְךָ, עוֹשֵׁה מִדוּרוֹת חֲשׁ מִכָּחׁן וּמִפֶּלון וּמַעֵּבִירוֹ בֵּין הִיתֹּל עַבּוֹרֶת הַמוֹלֶבְּ, עוֹשֵׁה מִדוּרוֹת חֲשׁ מִכְּחֹן וּמְכָּחׁן וּמַעֵּבִירוֹ בֵּין

(ח) חֵלֶק בְּחֵלֶק יֹאבֵלוּ. מְלַמֵּד שְׁחוֹלְקוֹן בְּטוֹרוֹת וּבְּבְּלֵר שְׁטִירֵי חַשְּׁחוֹת. יָכוֹל חַׁף בּדְבָּרִים הַבְּּחִים שֶׁלֹּחׁ מֵחֲמֵת הָרֶגֶּל, כְּגוֹן הְּמִידִים וּמוּחְפֵּי שַׁבָּת וּנְדָרִים וּנְדָבוֹת, מַּלְמוּד לוֹמֵר לְבַּד מִמְבְּרוֹי עָל הָאָבוֹת, חוּן מִמֵּה שֶׁמֶּכְרוּ הָאָבוֹת, בִּימֵי דְוִד וּאַמוּתֵל שַׁנְקְבָּעוּ הַמְּשָׁמִרוֹת וּמָכִרוּ זָה לָזָה, טוֹל אַפֶּה שַׁבַּמְּך וּשְׁמוֹתְל שַׁנְקְבָּעוּ הַמְּשָׁמִרוֹת וּמָכִרוּ זָה לָזָה, טוֹל אַפֶּה שַׁבַּמְּך וּשְׁרֹבוֹת.

- CHUMASH TRANSLATION -

⁸ Equal portions shall they eat, except for **what was transacted by** the forefathers.

⁹When you **come to** the Land that Hashem, your God, gives you, you shall not learn to act like the abominations of those nations. ¹⁰ There shall not be found among you one who has his son or daughter pass through the fire,

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 8. חֵלֶק בְּחֵלֶק יֵיכְלוּן Equal portions shall all [the Kohanim] eat of the festival offerings, בר מְמַשַּרְתָּא דְּיָתַה שַׁבְּתָא בר מְמַשַּרְתָּא דְיָתַה שַׁבְּתָא except for THE WATCH OF THAT WEEK, which also receives all the offerings that are not associated with the festival, דְּבֵן FOR SO DID the forefathers ENACT. [19]
- 9. אֲרֵי אַתְּ עָלֵל לְאַרְעָא When you ENTER the Land דִּי יְיִ אֱלָהָךְ that Hashem, your God, gives you, לָא תֵילַף you shall not learn to act לְּמֶעְבַּר chart the Land יָהָב לְּקְעָבַּר jike the abominations of those nations.
- 10. לָא יִשְׁתְּכַח בָּךְ There shall not be found among you מַעֲבַר בְּרֵה וּבְרֵתֵּה בְּנוּרָא one who has his son or daughter pass through the fire in worship of Molech, [20]
- 17. All the Kohanim officiating on the festivals, even those who were not part of the scheduled watch, would take an equal share of the meat and hides of the offerings associated with the festival (*Rashi*).
- 18. The scheduled watch that was on duty during the festival had exclusive rights to perform the *tamid* offering service, the Shabbos *mussaf* offering service, and all the personal offerings; in sum, all the offerings that would have been brought in an ordinary week (*Bechor Shor*; in explanation of Onkelos; *Rashi*).

Many editions have בָּר מְּמַשֶּׁרְתָּא דְּיֵיתִי בְּשֶׁבְּתָא, except for the watch that comes on Shabbos, meaning, the watch that comes on Shabbos to serve for that week (the watches served from Shabbos to Shabbos; see Rambam, Hil. Klei HaMikdash 4:3). This version is cited by Rambam in Sefer HaMitzvos, Asei §36, and Sefer HaChinuch, Mitzvah 509.

19. As indicated in note 14, the original division of the Kohanim into watches was enacted by Moshe (see *Ritva*, *Taanis* 26a; *Nesinah LaGer*), and possibly also Elazar and Isamar (see *Targum Yonasan*; *Nefesh HaGer*),

whom the verse here calls "the forefathers." Already from their time, each watch received exclusive rights to the ordinary offerings brought while it was on duty.

The Hebrew לְבֵּר מְתְּבֶּרִיוּ עֵל הָאָבוֹף, except for what was transacted by the forefathers, means that the arrangement that each watch would receive its offerings was in the nature of a financial transaction, as if the families (i.e., the "forefathers" of the families) had said to one another, "You have all the offerings during your week and we will have all the offerings during our week." The verse is saying, then, that even on the festivals the scheduled watch retains their right to those offerings (Rashi).

Beurei Onkelos suggests that according to Onkelos, the Hebrew phrase means, except for what was "handed over to them" by [tradition from] the forefathers; the word מָּנְכְּרָיו is associated with בָּיִר מִּכְּרָי (32:30 below), which Onkelos renders: for their Powerful One has delivered them.

20. Molech was a pagan deity that was worshiped by having one's child pass between two bonfires (*Rashi*).

According to Rashi (Vayikra 18:21), the parents would hand their child to the priests, who would pass

קֹסֵם קְסָתִּים מְעוֹגֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף: יְא וְחֹבֵר חֲבֶר וְשֹׁאֵל אוֹבׂ קַסֵּם קַסְמִין מְעָגַן וּמְנַחֵשׁ וְחָרָשׁ: יֹא וְרָטִין רְטָן וְשָׁאֵל בִּדִּין וְיִדְעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים: יַּב כִּי־תְוֹעֲבַת יהוָה כָּל־עִשֹׁה אֵלֶה וּוְכוּרוּ וְתָבַע מִן מִתַּיָא: יַּב אֲרֵי מְרַחַק קֵּדָם יְיָ כָּל עָבֵיד אִלֵּין

חַיּוֹת לְמָקוֹם חָׁחָד (שם קעב): וְשֹׁאֵל אוֹב. זֶה מְבַשְּפוּת שְׁשְׁמֹּל (שם):
פִּיתוֹם, וּמְדַבֵּר תִשְּׁחִיוֹ, וּמַעֲלֶה חָׁת הַמֵּת בְּבִית הַשָּׁחִי שֵׁלוֹ (שם):
וְדְּעְנִי. מַכְנִים עָצָם חַיָּה שְׁשְּׁמָה יַדּוּע לְחוֹךְ פִּיו, וּמְדַבֵּר הָעֶצֶם
עַל יְדִי מְכַשְׁפוּת (שם: סנהדרין סה:): וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים. בְּגוֹן
הַמַּעֲלֶה בְּזַכְרוּתוֹ וְהַבִּשְׁל בְּגְלְּוֹלֶת (ספרי שם): (יב) בָּל עשׁה
הַמַּעֲלֶה בִּוֹכְרוּתוֹ וְהַבִּשְׁהׁ לֹחְ נַחֲמֵר חְלָּחְ "כָּל עשׁה חַלְּהּ", חֲפִילוּ
אַלָּה. "עוֹשֶׁה בָּל חַלְּה" לֹח נַחֲמֵר חָלֶּח "כָּל עֹשֵׁה חַלְּהּ", חֲפִילוּ
חֹתת מהן (ספרי קעג; מכות כד.):

שְׁמֵיהֶם (ספרי קעא; סנהדרין סד:): קשם קְּסָמִים. אֵיזֶהוּ קוֹסֵס? הָאוֹחֵז אֶת מַקְלוֹ וְאוֹמֵר: אִם אֵלֵךְ אִם לֹא אֵלֵךְ, וְבֵן הּוּא אוֹמֵר "עַמִּי בְּעֵלוֹ יְאוֹמֵר: אִם אֵלֵךְ אִם לֹא אֵלֵךְ, וְבֵן הּוּא אוֹמֵר "עַמִּי בְּעֵלוֹ יִשְׁלָּל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ" (הושע ד, יב; ספרי שם): מְעוֹבֵּן. רַבִּי עֲקִיבָּא אוֹמֵר: אַלּוּ נוֹקְנִי עוֹנוֹת, שֶׁאוֹמְרִים: עוֹנָה פְּלוֹנִית יָפֶה לְהַמְחִיל, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַלּוּ אוֹקְזֵי הָעֵינִים (ספרי שם): מְבַחשׁ. פִּמּוֹ נְפָלָה מִפְּיוֹ, נְבִי הִפְּסִיקוֹ בַּדְּרֶךְ, מַקְלוֹ נָפַל מִיְּדוֹ (שֹבָר. שְׁמְלָרף נְחָשִׁים אוֹ עַקְרַבִּים אוֹ שָׁלָר (כֹבּי אוֹ שְׁלָר בִים אוֹ שַׁלְרָבִים אוֹ שְׁלָר בִּים אוֹ שְׁלָר

CHUMASH TRANSLATION –

one who practices divinations, one who believes in [lucky] times, one who follows omens, a sorcerer; ¹¹ or **an animal charmer**, one who inquires of **Ov** or **Yid'oni**, or one who inquires of the dead. ¹² For anyone who does these is **an abomination to** Hashem.

— ONKELOS ELUCIDATED -

קסְמִין — one who practices divinations, [21] קטָמין — one who believes in lucky times, – one who follows omens, – מוֹלָנִישׁ – a sorcere; – מוֹלָנִישׁ – one who follows

- 11. וְרָטִין רְטָן or ONE WHO MURMURS INCANTATIONS, [25] ייָטן one who inquires of BIDIN or ZECHU-RU, [26] ייָבַע מִן מֵתַיָּא or one who inquires of the dead. [27]
- 12. אֲרֵי מְרַחֵק קָּדָם יְיָ כָּל עָבֵיד אִלֵּין For anyone who does any of these things is REPULSIVE BEFORE Hashem

the child between the fires. Rambam (Hil. Avodah Zarah 6:3) maintains that the parents would present their child to the priests, receive him back from the priest, and then themselves pass him through the flames. Ramban (Vayikra loc. cit.) agrees, but adds that the child was actually burned to death and consumed by the flames. For discussion of Onkelos' view on this point, see Marpei Lashon.

- 21. This refers to someone who holds his staff and says: "Shall I go or shall I not go?" (Rashi). He measures his staff with a finger or hand, once saying "I will go," and then saying "I will not go," and if he reached the top of the stick when saying, "I will not go," then he would not go (Chizkuni). [For alternative descriptions of this form of divination, see Smag (Lo Saaseh §52); Rambam, Hil. Avodah Zarah 11:6.]
- 22. This rendition of מְעִנוְ (and the Aramaic מְעָנוְן) follows the approach of Rabbi Akiva: it is a person who says that a certain time (עוֹנְה) is auspicious for embarking on an endeavor (see also Rashi to Vayikra 19:26). The Sages maintain that a מְעוֹנֵן is an illusionist, who deceives the eyes [עִינִים] (Rashi here, citing Sifrei).
- 23. This refers to one who interprets events as omens for the future, such as bread falling out of his mouth, a deer crossing his path, or his staff dropping from his hand [as omens that harm will befall him or that he should avoid a certain endeavor] (*Rashi*).
- 24. The Aramaic מְּרָשׁ reflects that the actions of sorcerers are done in silence, like הַרְשִׁים, deaf-mutes (Nesinah LaGer to Bereishis 41:8).

25. Onkelos' rendition of תַּבֶּר חְבֶּר most closely aligns with the position of Rambam (Hil. Avodah Zarah 11:10), that this refers to a person who utters meaningless sounds, syllables, and words as incantations, and says that they have a beneficial (or detrimental) effect. For example, a certain incantation neutralizes a snake or scorpion, and another protects a person from harm. [Kiryas Sefer (loc. cit.) is unsure whether the root החבר is thus associated with connecting (מְחַבֵּר) unrelated syllables and words to one another, or pinning a living thing in place so that it can do no harm.]

Onkelos is also compatible with *Rashi*, who explains (based on *Sanhedrin* 65a and *Sifrei*) that חַבֶּר is one who *joins a group together*, i.e., one gathers snakes, scorpions, or other wild animals to one place; this is accomplished by way of uttering an incantation (see *Rashi* to *Sanhedrin* ad loc. ר״ה והתורה; *Shulchan Aruch*, *Yoreh Deah* 179:5).

26. The verse here refers to two specific types of sorcery: אוֹב is the practice of raising up souls of the dead and having them speak through one's armpit, and יְדְעוֹיָ is the practice of inserting the bone of an animal called yadua into one's mouth and causing it to speak (Rashi). The terms בְּדִין and יְבוּרוּן are the Aramaic names for these two types of sorcery (Tosafos, Sanhedrin 65b בּוֹרוּ היה גמרא בעל הוברור, see further, Maharsha loc. cit., ימעלה בוכורו ווֹדְרוֹי is related to the root אבר, fabricate, for these sorcerers are known to fabricate and distort matters. See also Pas'shegen to Vayikra 20:27 regarding the term יִדְּיִרוֹיִי וּשִׁרְיִי בּוֹרִיִּרוֹיִי וּשִׁרְיִי בּוֹרִיִּרוֹיִי וּשִׁרְיִי בַּוֹרִיי וּשִׁרְיִי בַּוֹרִיי וּשִׁרְיִי בַּוֹרִי בַּוֹרִי בַּוֹרִי בַּיִּר בַּיִּי בַּוֹרִי בַּיִּר אַרָּיִי בַּוֹרִי בַּיִּי בַּיִי בַּיִּי בַּיִּי בַּיִי בַּיִי בַּיִי בַּיִי בַּיִי בַּיִּי בַּיִי בַיִּי בַּיִיי בַּיִי בַּיִיי בַּיִי בַּיִי בַּיִי בַּיִיי בַּיִיי בַּיִיי בַּיִיי בַּיִיי בַּיִי בַּיִיי בַּייִי בַּיִיי בַּייי בַּיִיי בַּיִיי בְּיִיי בַּיִיי בְּיִיי בַּיִיי בְּיִיי בַּיִיי בַּיִיי בַּיִיי בְּיי בַּיי בַּייי בַּיי בַּייי בַּיי בַּיי בַּיי בַּיי בַּיי בַּיי בַּיי בַּיי בְּיי בַּיי בַּיבְיי בַּיי בַּיי בַּיּי בַּיי בַּיי בַּיי בַּיי בַ

27. This refers to a necromancer, i.e., one who attempts

מְעוֹנְגִים וְחֶל קוֹסְמִים, שֶׁהַרֵי הְשְׁרֶה שְׁכִינֶה עֵל הַנְּבִיחִׁים,
וְחֹוּרְיִם וְחוֹמִים (תרגום יונקן): (טוֹ) מִקְרְבְּךְ מֵאַחֶיּךְ
בָּמֹנִי. כְּמוֹ שְׁחֲבִי מִקּרְבְּךְ מֵחֹמֶיְ נָקִים לְךְ פַּחְפִּי, וְכֵן
מנבים לרבים:

(יג) הָמִים הִּהְיֶה עִם ה׳ אֱלֹהֶיךּ. הַמְהַלֵּךְ עִמּוֹ בּמְמִימוּת, וּמְלַפֶּה לוֹ, וְלֹחׁ תַּחֲקוֹר חַׁחַר הְעַמִידוֹת, חֻּלָּחׁ כָּל מַה שָׁיָבֹחׁ עָלֶיךְּ קְבֵּל בִּמְמִימוּת, וְחָׁו מִּהְיֶה עִמּוֹ וּלְחֶלְקוֹ (ספרי שם): (יד) לא בַן נַתַן לִּךְ ה׳ אֱלֹהֵיךָ. לִשְׁמוֹעַ חֵׁל

- CHUMASH TRANSLATION -

and because of these abominations, Hashem, your God, is driving out [the Canaanite nations] from before you. ¹³ You shall be wholehearted with Hashem, your God. ¹⁴ For these nations that you are possessing — they listen to those who believe in [lucky] times and to diviners; but as for you — not so has Hashem, your God, given you. ¹⁵ A prophet from your midst, from your brethren, like me,

- ONKELOS ELUCIDATED -

וּבְּדִיל תּוֹעֲבָתָא הָאַלֵּין — and because of the Canaanite nations' engagement in these abominations, יְנִי אֱלָהָךְ מְתָּדֵךְ יָתְהוֹן מִקְּדָמֶךְ — Hashem, your God, is driving them out from before you.

- 13. שְׁלִים מְהֵי בְּרַחֵלְתָּא דַייִ אֱלָהָף You shall be wholehearted IN FEAR OF Hashem, your God.[29]
- 14. אֲרֵי עַמְמַיָּא הָאַלֵּין For these Canaanite nations מָן מְעָנְנַיָּא וּמוְ that you are possessing מָן מְעָנְנַיָּא וּמוְ they hear from those who believe in lucky times, and from diviners; שְׁמִין but as for you לָא not so has Hashem, your God, given you. [31]
- 15. נְבִיָּא מְבֵּינֶךְ A prophet from your midst, מֵאַחָירְ from among your brethren, like me (Moshe),

to communicate with the dead using various methods (see Rashi).

- 28. Onkelos rendered הוֹעֲבַת as הְּיָחַקְ קָּרָם הְ, that which is repulsive before Hashem, but הַרְּחַעֲבֹת as הְּתִּעֲבָת, abominations. See above, 17:4 note 7.
- 29. According to Onkelos, this entire verse is a commandment: Your fear of Hashem should be unblemished and perfect. The intent is that the predictions made by sorcerers and fortunetellers should not strike fear in your hearts, as you must believe that everything that befalls you is dictated by your commitment to service of Hashem (*Ramban*).

Rashi (based on Sifrei) explains the verse as though the words אָלֹהָיָרְ ,you shall be with Hashem, your God, are said twice. First, they are part of a commandment: Wholehearted [הַמִים] you shall be with Hashem, your God, i.e., you should feel no need to learn the future, but rather accept all that happens to you with wholehearted trust in Him. Then, these words describe the person who has such trust in Hashem: you shall be with Hashem, your God; that is, you belong to

Him and are His portion (see *Mizrachi*; *Gur Aryeh*).

- 30. Onkelos here does not render the Hebrew root שמע (in the word קבל as קבל, as he does when the sense is accepting, agreeing with, or heeding, but rather as אשע, hear. This is because the me'onenim and diviners would not give direct instruction; they gave a vague response that had to be interpreted by the listener (Beurei Onkelos). Alternatively, the pagan practice was to consult many diviners, with each offering his own guidance, and the individual would decide whom to follow based on his own desires. Thus, it cannot be said that he heeds (all of) the sorcerers (Bircas Ish [Shain], cited by Me'at Tzori). Cf. Nesinah LaGer. See further below, note 37.
- 31. You are not to listen to these people, since Hashem has provided you with prophets and the *Urim VeTumim* [the Divine Names that activated the letters on the *Choshen* of the Kohen Gadol; see *Shemos* 28:30 with *Rashi*] from which to seek guidance (*Rashi*; *Targum Yonasan*).
- 32. The phrase, from your midst, alludes that prophecy

יָקִים לְּךָּ יהֹנְה אֱלֹהֶיְךָּ אֵלֶיוֹ תִּשְׁמְעִוּן: יוּ בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁאֵׁלְתָּ יִקִים לָּךְ יִיָּ אֱלָהָרְ מִנֵּה הְּקַבְּלוּזִ: יוּ בְּכֹל דִּי שְׁאֶלְתָּא מֵּלֶם יהֹנְה אֱלֹהֶיךְ בְּחֹרֵב בְּיִוֹם הַקָּהָל לֵאמְרֹר לְא אֹטֵף לִשְׁמֹע מִּבֶּדָם יִיָּ אֱלָהָרְ בְּחֹרֵב בְּיוֹמָא דְקְהָלָא לְמִימֶּר לָא אוֹסֵף לְמִשְׁמַע יָת קּל יהֹנָה אֱלֹהָי וְיָת אֶשֶׁתָא הַבְּּתָא הַדָּיָאת לְא־ אֶרְאָה עָוֹד וְלָא אָמִוּת: יוּ וַאָּמֵר יהוָה אֵלֶי הֵיטָיבוּ אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ: אֶרְאָה עָוֹד וְלָא אָמִוּת: יוּ וַאֵּמֵר יוֹיָ לִי אַתְקִינוּ דִּי מַלְילוּ:

---- CHUMASH TRANSLATION --

will Hashem, your God, establish for you — to him shall you listen. 16 In accordance with all that you asked of Hashem, your God, in Chorev on the day of the congregation, saying, "I can no longer hear the voice of Hashem, my God, and this great fire let me no longer see, so that I shall not die." ¹⁷ Then Hashem saidto me: They did well in what they havespoken.

ONKELOS ELUCIDATED -

אָלָהְןּ – will Hashem, your God, establish for you to take my place; מֵנֵה תְּקְבְּלוּן – FROM HIM SHALL YOU ACCEPT instruction. [33]

16. בְּבֹל דִּי שְּאֶלְתָּא — This is in accordance with all that you asked מְקֵּרֶם יְיָ אֱלְהָךְּ בְּחֹרֵב — FROM BEFORE Hashem, your God, in Chorev מְקֵּרָם יְיָ אֱלְהָּךְ בְּחֹרֵב — on the day of the congregation at Sinai to accept the Torah, saying, לָא אוֹפַף לְמִשְׁמֵע — "Let me no longer hear the SOUND OF THE WORD of Hashem, my God, יָת אָשָׁתָא רַבְּתָא הָדָא לָא אָחֶוִי — and this great fire let me no longer see עוֹר — so that I shall not die."

17. אַתְקינוּ דִּי מֵלִילוּ — Then Hashem said to me: אַתְקינוּ דִּי מֵלִילוּ — They were correct in what they have spoken.

would occur only in Eretz Yisrael [once the Jewish people would enter it] (*Ramban*).

33. According to Rashi (as explained by Mizrachi), our verse is a continuation of v. 14, drawing a contrast between the idolatrous Canaanites, who listen to their sorcerers and diviners, and the Jewish people, who are to listen to their prophets. The segment thus reads: The nations ... listen to ... diviners ... but as for you, not so has Hashem, your God, given you. [Rather,] a prophet ... will Hashem ... establish for you — to him shall you listen. Although Onkelos rendered the previous verse as saying that the idolaters hear from their diviners. and our verse as saying that we are to accept the word of the prophet, he might still agree that the Torah is contrasting listening to the guidance of the diviners versus listening to that of a prophet. Onkelos earlier used the term *hear*, rather than *accept*, for the reasons given in note 34: either the diviners issue no clear guidance, or the pagans consult many of them. The words of the prophet, on the other hand, can (and should) be accepted, since he does issue clear guidance, and only a single prophet is generally consulted on a particular issue.

Lechem VeSimlah, however, maintains that Onkelos indeed has a different understanding of the passage.

Verses 13-14 are a separate unit that relates to *learning the future* rather than heeding instructions (see also *Ramban* there). Verse 13 commands us to be wholehearted in our fear of Hashem, meaning that we are not to be concerned with discovering the future. Verse 14 adds that the pagans consult with diviners to learn the future, but you should have no need for that. Verse 15 then begins a separate discussion regarding the Jewish prophet, who was generally *not* consulted about the future (at least by individuals). The verse is issuing a separate commandment to heed his *instruction* (as codified by *Rambam*, *Sefer HaMitzvos*, *Asei* §172; *Hil. Yesodei HaTorah* 9:2-3; see further, *Rashi* to v. 22).

34. See 5:20-23 above. Moshe here summarizes the basic gist of their statement, but the part that is most relevant to our subject — accepting the word of a prophet — is where they said (5:24): You (Moshe) should approach and hear all that Hashem, our God, will say, and you should speak to us all that Hashem, our God, will speak to you — then we shall hear and we shall do. Just as they had committed to trust Moshe and heed Hashem's word as he transmitted it to them, so must they trust and accept the word of future prophets (Ramban).

יח נָבִיא אָקִים לָהֶוֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהוֹן כְּנְתָךְּ וְנֶתַתְּיִי דְבָרַיֹּ בְּפְׁמִה יח נְבִיָּא אֲקִים לְהוֹן מִגוֹ אֲחֵיהוֹן כְּנְתָךְּ וְאֶתֵּן פִּּתְּגָמִיּ בְּפְּמֵה נבוּאֵתִי

וְדָבֶּר אֲלֵיהָ אֶת כָּל-אֲשֶׁר אֲצַוֶּנוּ: יְט וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר וִימַלֵּל עִּמְהוֹן יָת כָּל הִי אֲפַקְרנָה: יְט וִיהִּי נַּכְּרָא הִי לְא־יִשְׁמַעׁ אֶל־דְּבָרִי אֲשֶׁר יְדַבֶּר בִּשְׁמִי אֲנֹכֶי אֶדְרָשׁ מִעְמְוֹ: בְּאַךְ הַנָּבְיֹא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דְּבָר בִּשְׁמִי מִימְרִי יִתְבַּע מִנּה: בּבְרֵם נְבִיָּא הִי יַּרְשַׁע לְמַלְּלָא פִתְנָמָא בִּשְׁמִי יֻת הִי לָא פַּקְרִתִּהּ לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשָׁם אֱלֹהִים אֲחַרְים וּמֻת הַנָּבִיא הַהְוּא: לְמַלְּלָא וְדִי יְמַלֵּל בְּשׁׁהַ טְעֲנֶת עַמְמַיָּא וְיִתְקְטֵל נְבִיָּא הַהּוּא: לְמַלְלָא וְדִי יְמַלֵּל בְּשׁׁהַ טְעֲנֶת עַמְמַיָּא וְיִתְקְטֵל נְבִיָּא הַהּוּא:

י"בס

שָׁמַע, וּמַה שֶׁלֹּח נֶחֲמֵר לוֹ וְנֶחֲמֵר לַחֲבִירוֹ, וְהַמִּחְנַבֵּחׁ בְּשֵׁם עֲבוֹדֵת פּוֹכְבִים. חֲבָל הַפּוֹבֵּשׁ אָת נְבוּאָתוֹ וְהָעוֹבֵר עַל דְּבְרֵי נָבִיח וְהָעוֹבֵר עַל דְּבְרֵי עַנְאְחוֹ מִיסָקוֹ בִּידֵי שָׁמֵים, שֶׁנֶּחֲמֵר "חָלִכִי חֶדְרשׁ מַעְמוֹ" (פּסוק יט; ספרי קעז; סנהדרין שס): (כ) אֲשֶׁר לֹא צוּיתִיו לְדַבֵּר. חֲבֶל נִּיּתִיו לַחֲבִירוֹ (ספרי קטז; סנהדרין פט.): וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחַרִים. חֲפִילוּ כַּוּון טֶׁת הַהֲלָכָה לֶחֲסוֹר טֶת הָטָסוּר וּלְהַפִּיר שָׁת הַמּוּפָר (שס ושס): וּמַת. בְּקֶנֶק (ספרי קטח:, סנהדרין שס). שְלֹשֶׁה מִיסָמָן בִּידֵי שָׁרָס: הַמִּקְנַבֵּח מַה שֶׁלֹּח

- CHUMASH TRANSLATION -

¹⁸ I will establish a prophet for them from among their brethren, like you, and I will place My words in his mouth; He shall speak to them everything that I will command him. 19 And it shall be that the man who will not **listen to** My words that he shall speak in My Name, I will exact [punishment] from him. ²⁰ But the prophet who will willfully speak a word in My Name, that which I have not commanded him to speak, or who shall speak in the name of the gods of others — that prophet shall die.

ONKELOS ELUCIDATED

18. וְבִיָּא אֲקִים לְּהוֹן — I will establish a prophet for them מְגוֹ אֲחֵיהוֹן בְּוָתָהְ — from among their brethren, like you, — and I will place THE WORDS OF MY PROPHECY in his mouth; וִימֵלֵל עִמְהוֹן — he shall speak WITH them יָת בָּל דִי אֲפַקְּדְנֵה — everything that I will command him.

19. ייִהי גַּבְרָא דִי לָא יְקַבֵּל לְפִּתְגָמֵי — And it shall be that the man who will not ACCEPT My words דִּי יְמַלֵּל בִּשְׁמִי — that he shall speak in My Name, מִימְרִי יִתְבַע מִנָּה — MY WORD will exact punishment from him. [35]

20. בְּרֵם נְבִּיָּא דִּי יַרְשַׁע לְמֵלְלָא בִּתְּנָמָא בִּשְׁמִי — But the prophet who will WICKEDLY speak a word in My Name, יָת דִּי — that which I have not commanded him to speak, בְּא בִּקְרַתָּה לְמַלְלָא — that which I have not commanded him to speak, וְיִתְקְטֵל נְבִיּא — or who shall speak in the name of the FALSE GODS OF THE NATIONS — וְיִתְקְטֵל נְבִיָּא — that prophet SHALL BE PUT TO DEATH. [37]

35. Hashem will impose the Heavenly death penalty for three sins that are included in this verse: (1) one who refuses to obey a prophet; (2) a prophet who does not act in accordance with his own prophecy; and (3) a prophet who suppresses a prophecy that Hashem commanded him to communicate to the people (*Rashi*).

[Onkelos renders אָנֹבִי, I, as מִימְרִי, My word, for Kabbalistic reasons; see Ramban to Bereishis 46:1. See

further, Lechem VeSimlah.]

36. See above, 17:12 note 20.

37. The court-imposed death penalty of this verse applies to three sins: (1) one who prophesies what he did not hear from Hashem; (2) one who proclaims as his own a prophecy that had been given to another prophet; and (3) one who prophecies in the name of another god. In all these cases, the perpetrator is executed by strangulation (*Rashi*).

בא וְכִי תֹאמֶר בּלְבָבֶך אֵיכָה נֵדְע אֶת־הַדָּבֶּר אֲשֶׁר לְא־דִבְּרְוֹ בא נַאֲנִי תִימֵר בְּלְבָּךְ אֵיכְדִין נִדַּע יָת פִּתְנָמָא דִי לָא מִלְּלֵה יְהַי כָּב אֲשֶׁר יְהַבְּבָר וְלְא יהוה: בּב אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשִׁם יהוֹה וְלֹא־יְהְיָה הַדְּבָר וְלְא יִי: בּב דִּי יְמַלֵּל נְבִיָּא בְּשְׁמָא דִייִ וְלָא יְהֵי פִּתְנָמָא וְלָא יִלְבֹּא הְוֹא הַדְּבָר אֲשֶׁר לְא־דִבְּרְוֹ יהוֹה בְּנָדוֹן הִבְּרוֹ הַנְּבִיא לְא יִלְבָּים הִיּא פִתְנָמָא דִי לָא מַלְּלֵה יְיִ בִּרְשַׁע מַלְּלֵה וְבִיָּא לָא תַּגְוֹר מִמֶּנוֹנ: ס [יט] א בִּי־יַבְרִית יהוְה אֱלֹהֶר אֶלהָר יָת עַמְמַיָּא תַּבְוֹר מִנָּה: יִט א אֲנִי יְשִׁיצִי יְיִ אֶּלָהָר יָת עַמְמַיָּא

רש"י

מּחְמֵר, זוֹ בְּמִקְנַבֵּח עֵל הָשְמִידוֹת, הַבִי שָׁבָּח וְחָמֵר: עֲשׁוּ בָּךְ וְכַךְ וּמִפִּי הקב"ה חֲנִי חֹוֹמֵר. בְּבָּר נְגְטֵוּוּ שֶׁחְם בָּח לְהַדִּיקֵךְ מַחַׁחַת מְבֶּל הַמְּצְוֹת "לֹח תִשְׁמֵע לוֹ" (לעיל יג, ד), חֻּלֶּח חִׁם כֵּן מוּמְחָה הוּח לְךְ שְׁהוּח צַּדִּיק גְּמוּר, בְּגוֹן חֻלְיָהוּ בְּהַר הַבַּרְמֶל שֶׁהְקְרִיב בְּבָמָה בִּשְׁעֵת חִיפוּר הַבָּמוֹת בְּדֵי לְגְדוֹר שֶׁת יִשְׁרָשׁוֹן" (לעיל מֹרֶךְ שְׁעָה וּסְיָיג הַפִּרְצָה, לְכָךְ נֶחֲמֵר "חַלִּיו מִּשְׁמְעוּן" (לעיל פסוק טון יבמות צֹוּ: לֹא תִגוֹר מִמְבּוֹר לֹח תִמנִט עַנְמִךְ מִלְלַמִּד (כא) וְבִי תֹאמַר בִּלְבֶבֶּך. עֲמִידִין חַשֶּׁס לוֹמֵר כְּטַיְבּאׁ חֲלֵנְיָה בֶּן עַזוּר וּמִמְלַבֵּּא "הַבֵּה כְלֵי בִית ה' מוּשְׁבִּים מִבָּבֶּלָה עַשָּּה מְהַרָה" (ירמיהו כז, טז), וְיִרְמְיָהוּ עוֹמֵד וְצוֹוְחַ "אֶל הָעַמִּדִים וְעַל הַיָּם וּגו', וְעַל יָמֶר הַבּּלִים" (שם יט) שַׁלֹּח גָלוּ עִם יְכְנִיה, "בָּבֶּלָה יוּבָּאוּ" (שם כב), עם בָּלוּת צְּדְקִיהוּ (ספרי קטח): (בב) אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא. וְיֹאֹמֵר דָּבָר זֶה טָמִיד לָבֹא עֲלֵיכֶם וְתִּרְאוֹ שֶׁלֹא יָבֹא, הוֹא הַדָּבֶר אֲשֶׁר לֹא דִבְּרוֹ ה' וַהֵּרוֹג אוֹמוֹ. וְחָס

—— CHUMASH TRANSLATION ——

²¹ When you will say in your heart, "How can we know the word that Hashem has not spoken?" ²² If the prophet will speak in the Name of Hashem and that thing will not occur and not come about — that is the word that Hashem has not spoken; with willfulness has the prophet spoken it, you should not fear him.

19.

¹When Hashem, your God, will **cut down** the nations

— ONKELOS ELUCIDATED -

- 21. אַבְי תִימֵר בְּלְבָּךְ When you will say in your heart, אַרְבִין "How can we know that the word being transmitted by a prophet דִי לָא מַלְלֵה יִי is one that Hashem has not spoken?" [38]
- 22. די יְמַלֵּל נְבִיָּא בַּשְּׁמָא דַייִּ If the prophet will speak in the Name of Hashem and predict a certain occurrence, וְלָא יִתְקְיֵּם and that thing will not occur and his prediction will not be fulfilled [39] הוא בִּתְנָמָא דִי לָא מַלְּלֵה that is the word that Hashem has not spoken; בְּרְשֵׁע with WICKEDNESS has the prophet spoken it, לָא שִׁלְּלֵה נְבִיָּא you should not fear any Heavenly punishment on account of executing him. [40]

19.

1. אַרִי יִשְׁיצִי יִי אַלְהַךְּ יָת עַמְמֵיָא — When Hashem, your God, will

38. The simple understanding of our verse is that the people are unsure how they will know that a statement made by a prophet is false in order for him to be liable to execution (Ramban). However, by beginning with the phrase, "when" you will say, instead of "if" [DN] you will say, the verse is alluding that the people would indeed express this sort of doubt at some point in the future. This occurred shortly before the destruction the First Beis HaMikdash. Yirmiyahu was warning the nation of the impending catastrophe, but Chananiah ben Azur, who was a recognized prophet, was saying that salvation and triumph were at hand (Yirmiyah 27:16-22). Chananiah had become corrupted, but how could the people know that someone who had been a prophet

had become a charlatan? (Rashi; Ramban).

- 39. When the root אב, come, is used in Tanach with regard to prophecy, Onkelos and Targum Yonasan generally render it קים, fulfillment. This is in order to cover prophecies predicting that an event will not occur; e.g., "The sun will not rise tomorrow morning." If it indeed does not rise, nothing has come, but the prophecy is fulfilled (Pas'shegen).
- 40. Onkelos concurs with Rashi's second approach, which associates the word תגור with תגור, fear. In his first approach, the word is from the root מאגר, gather in; the court is enjoined not to hold back any arguments in favor of the prophet's guilt. See, similarly, 1:17 above with Rashi.

שַּמּן בּּל פֿחּנִלָּאִי - וְבִּין פִּעִינֶּם פֿחִנְּאִ בִּי יִארוּלְ שַּמּן וְיִתְּפִּיָּם שַׁחִּלָּא בִּי יִירִוּלְ שַּׁבָּר וְיִהִּי לְּמִירִוּלְ עִרְ בְּרֵיחוּ בִּלְרִיתְּהִי יִּ הְּעַבְּי וְיִהִי לְמִערִּיּלְ עִרְ בְּרֵיחוּ בִּלְּרִ בְּלִרִי בְּלִיי בְּלִיוּ בְּלִּרִי בְּלִּרִי בְּלִּיִּ בְּלִּיִּ בְּלִּיִּ בְּלְּיִּ בְּלִּיִּ בְּבְּרִי בְּלִּיִּ בְּלִּיִּ בְּבְּרִי בְּלִיּם שַׁמָּבְ וְיִהְיִּבְּיִּ בְּבְּרִי בְּלִיּם שַׁמָּוֹ וְיִיִּשְׁבְּיִּ בְּבְּרִי בְּלִיּהְ וְיִהְשְּבָּיִם בְּבְּרִי בְּלִיּם שְׁמָּבְּ בְּיִבְּי בְּלְנִיּם בְּבְּרִים בְּבְּרִים בְּבְּרִים בְּבְּרִים בְּבְּרִייִם בְּבְּרִים בְּבְּבְיִים בְּבְּבְּיִים בְּבְּבְּיִים בְּבְּבְיוּ בְּבְּבְיִים בְּבְּבְּיִים בְּבְּבְיִים בְּבְּבְּיִים בְּבְּבְּבְּיִים בְּבְּבְּבִיים בְּבְּבְּבִיים בְּבְּבְּבְייִים בְּבְּבְבְּבִיים בְּבְּבְּבְייִים בְּבְּבְבְּבִיים בְּבְּבְּבְיבִיים בְּבְּבְּבְיבִּים בְּבְּבְּבִיים בְּבְּבְּבִיים בְּבְּבְּבִיים בְּבְּבְּבִייִים בְּבְּבְּבִיים בְּבְּבְיבִּיים בְּבְּבְּבִיים בְּבְּבְּבְיבִּים בְּבְּבְּבִיים בְּבְּבְּבִיים בְּבְּבְּבְיבִים בְּבְּבְּבְבְּבִיים בְּבְּבְיבִּים בְּבְּבְּבְיבִּים בְּבְּבְּבִיים בְּבְּבְּבְּבִּים בְּבְּבְּבִים בְּבְּבִיים בְּבִיים בְּבְּבִיים בְּבִיים בְּבִּבְיים בְּבְּבִייִים בְּבִיבְיים בְּבִּבְיים בְּבְּבִּים בְּבְּבְיבִיים בְּבְּבְיבִּיים בְּבְּבְיבִּים בְּבְּבְּבִיים בְּבְּבְּבִיים בְּבְּבְּבְיבִּבּים בְּבְּבְבְּבִּיים בְּבְּבְּבְבִיים בְּבְּבְּבְּבְבְּבִיים בְּבְּבְבְּבְּבְבְּבִּבְיים בְּבְּבְבְּבְבְּבִּבְיים בְּבְּבְבִיים בּבְּבְּבְבְּבְבְּבִיים בְּבְבְּבּבְיבְּבְבְּבְבְּבְבְּבִּיים בְּבְבְּבְבְּבִּבְיבְּבְבְּבְבּבְיבְ

הָרְאֹשׁוֹנָה שֶׁל עִיר מִקְלָט, בְּשִׁישוּר מַהַלְּךְ שֶׁיֵּשׁ מִמֶּנָּה עֵד הַשְּׁנִיה, וְכֵן מִן הַשְּׁלִישׁית עֵד הַגְּבוּל הַשֵּׁנִי שֶׁל אֶרֶץ יִבראל ושם ש:

טָלָיו חוֹבָה (ספרי שם), וְלֹא תִירָא לֵיטָגֵשׁ טָלָיו: (ג) תָּבִין לְךְּ הַדֶּרֶךְ. "מִקְלָט, מִקְלָט" הָיָה כָתוּב עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים (מכות י:): וְשִׁלֵּשְׁתָ אֶת גְּבוּל אַרְצְךְּ. שַׂיְהָא מִמְּחַלַּת הַגְּבּוּל עַד הָעִיר

CHUMASH TRANSLATION -

whose Land Hashem, your God, gives you, and you will possess them, and you will settle in their cities and in their homes, 2 you shall separate three cities for yourselves in the midst of your Land, which Hashem, your God, gives you to take possession of it. ³ Prepare the way for yourself, and divide into three parts the boundary of your Land that Hashem, your God, causes you to inherit; and it shall be for any killer to flee there. ⁴ This is the matter of the killer who shall flee there and live:

ONKELOS ELUCIDATED

DESTROY the nations דִּי יָיָ אֱלְהָךְ יָהֵב לְךְ יָת אַרְעֲהוֹן — whose Land Hashem, your God, gives you, וְתִירְתִּנוּן — and you will possess the Land from them, וְתִּב בְּקְרְנֵיהוֹן וּבְבָתֵיהוֹן — and you will settle in their cities and in their homes,^[1]

- 2. אָלָת קְרְוִין תַּפְּרֵשׁ לָּךְ you shall separate three cities for yourselves בְּגוֹ אַרְעָךְ in the midst of your Land, דִּי יִי which Hashem, your God, gives you to take possession of it.[2]
- 3. תְּתֵקּן לָךְּ אָרְחָא Prepare the way for yourself, וֹתְתַלֵּת הַחִּוֹם אַרְטָּף and divide into three parts the boundary of your Land דִּי יַחְסְנִנּךְ יִיְ אֱלָהָף that Hashem, your God, causes you to inherit; הַלְּקָר בָּל קְטוּלָא and it shall be for any killer to flee there. [5]
- 4. יְבִין פּּתְגָם קטוֹלָא This is the matter of the unintentional killer, בי יַערוֹק תַּפְוֹ וְיִתְקַיַם who shall flee there and
- 1. The following mitzvah to establish cities of refuge went into effect immediately after the Land was conquered and settled (*Ramban*; see *Aderes Eliyahu* and *Haamek Davar* as to why the verse mentions *their homes*).
- 2. These three cities were in Eretz Yisrael proper, and are in addition to the three that Moshe had designated in the Transjordan (above 4:41-43).
- 3. You shall ease the way for people fleeing to the cities by posting road signs to show them the way (*Rashi*). The roads to the cities had to be kept in good repair and had to be thirty-two cubits wide, to ensure easy access (*Rambam*, *Hil. Rotze'ach* 8:5).
- 4. The three cities were allocated based on their
- distance from the north-south borders and from one another. The distances were equal from the border to the first city, from the first to the second, from the second to the third, and from the third to the border (*Rashi*). [The three cities, from north to south, were Kedesh, Shechem, and Chevron (*Yehoshua* 20:7).]
- 5. Whenever someone takes a life, whether intentionally or not, beis din has to determine his degree of liability and the punishment to be imposed on him. Until it makes that determination, he flees to the city of refuge, where he is granted protection from the vengeance of the victim's relative (called מַאֵל הַוָּר the redeemer of the blood), pending beis din's decision.

אֲשֶּׁר יַבֶּה אֶת־רֵעַהוּ בִּבְלִי־דַּעַת וְהֶוּא לְא־שֹּגֵא לְוֹ מִתְּמְנִּםּ דִּי יִקְטוּל יָת חַבְּרֵה בְּלָא מִדְּעֵה וְהוּא לָא סְנֵי לֵה מֵאִתְמְלֵּי וֹמִדְּקְמְוֹהִי: הּ וְדִי יֵעוֹל עם חַבְּרֵה בְּחֻרְשָׁא לְמִקֵּץ אָעִין וְתִתְמְרֵיג יְדוֹ בַגַּרְזֶן לִכְרָת הָעֵּץ וְנָשֻׁל הַבַּרְזֶל מִן־הָעֵץ וּמְעְמְרֵיג יְדה *בְּגַרְזֶן לִכְרָת הָעֵּץ וְנָשֻׁלְּח פַּרְזְלָא מִן אָעָא וְיִשְׁכְּחָ יָרוֹ בַגַּרְזֶן לִכְרָת הָנִיץ וְנָשָׁרְּיֹם אֶל-אַחַת הֶּאָלִיי מִן־הָעֵץ וֹמְעָבָּח אֶת־רֵעֻהוּ וָמֵת הוּא יֵערוֹק לַחָרָא מִן מְקְנִייָּא הָאִלֵּיוֹ וְיִתְּקָיֵם:

יָּת חַבְּרֵה וִימִּוּת הוּא יֵערוֹק לַחָרָא מִן הָּיָּא הָאִלִּיוֹ

*נ״א: בְּפַרְזְלַא

י"בר

פּוֹרַיָּלֹּ״: וְנָשֵׁל הַבַּרְזֶל מִן הָעֵץ. יֵשׁ מֵרַבּוֹמֵינוּ אוֹמְרִים: כִּשְׁמֵ הַבַּרְזֶל לַחֲמִיכָה כִּבְּיֹנֶל מִקְפּוֹ, וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים: שֵׁיַשֵּׁל הַבַּרְזֶל לַחֲמִיכָה מִן הַעֵּן הַמִּמְבַּקּעָ, וְהִיֹּא נִפְּזָה וְהַרְגָה וֹספּרי קפּג; מכוח זו:

(ה) וְנִדְּחָה יָדוֹ. כְּשֶׁבָּח לְהַפִּיל הַגַּרְעֶן עַל הָעַץ. וְתַרְגּוּמוֹ "וְמְמְמְרֵיג יְדֵיהּ", לְשׁוֹן וְנִשְׁמְטָה יְדוֹ לְהַפִּיל מַכַּת הַגַּרְעֶן עַל הָעַץ. "מְהִיהּ", לְשׁוֹן וְנִשְׁמְטָה יְדוֹ לְהַפִּיל מַכַּת הַבְּרְעֶן עַל הָעַץ. "כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר" (שמואל־ב ו, ו) מַרְגּוּס יוֹנְתַן: "חַבִּי מִרְגּוּהִי "כִּי שָׁבִי מִרְגּוּהִי

---- CHUMASH TRANSLATION -

One who strikes his fellow without knowledge, and he does not hate him since yesterday [or] two days ago; 5 or who will come with his fellow into the forest to chop wood, and his hand jerks [while swinging down] with the axe to cut the wood, and the iron shoots off from the wood and finds his fellow and he dies, he shall flee to one of these cities and live.

- ONKELOS ELUCIDATED -

REMAIN ALIVE: רוּ מְדְבֶה בְּלָא מִדְּעֵה — One who kills his fellow without HIS (the killer's) knowledge (i.e., intention), הוא לא סְנֵי לֵה מִאִתְמְלֵי וּמִדְּקְמוֹהִי — and he does not hate him since yesterday OR SINCE BEFORE THAT; [7]

5. יְרִי יֵעוֹל עם חַבְּרֵה בְּחָרְשָׁא — or who will come with his fellow into the forest יְתִּמְנִיג — to chop wood, יְתִּמְנִיג — and his hand accidentally jerks while swinging down with the axe to cut the wood, יְיִשְׁתְּלֵף פַּרְיִנְא לְמִקְץ אָעָא — and as a result of the sudden jerking motion, the iron SLIPS from the wood, יוֹמָי — and it if inds his fellow and fatally hits him and he dies, מון בְּרֵנִי הָאַלִין — art בְּרָנִיּא הָאַלִּין — art בְּרָנִיּא הָאַלִין — art בְּרָנִיּא הָאַלִין — art בְּרָנִיּא הָאַלִין — art בּרָנִיּא הָאַלִין — art בּרָנִיּא הָאַלֵין — art בּרָנִיּא הָאַלִין — art בּרַנִיּא הָאַלַין — art בּרַנִיּא הָאַלַין — art בּרַנִיּא הָאַלַין — art בּרַנוֹנוֹם — [the unintentional killer] shall flee to one of these cities

6. If *beis din* determines that the killing was unintentional, the killer is *sentenced* to exile in a city of refuge, and he must flee there in order to be safe from the redeemer of the blood.

[The killer remains there until the death of the Kohen Gadol, thereby receiving atonement for his deed (see *Bamidbar* 35:15, 25). The focus of our passage, however, is on the cities of refuge functioning as a safe haven from the redeemer of the blood (see *Haamek Davar* to v. 7).]

- 7. See above, 4:42 note 68.
- 8. The Aramaic root מרג denotes tottering, shaking, becoming unsteady (see *Rashi*), and this is also the general sense of the Hebrew ברח, *pushed [off its course]*.
- 9. Elucidation follows *Be'er Yitzchak*. [The alternate version reads אְבַּפְרֵוְלֶא, with the iron, which may simply be another term for "axe"; see *Rashbam (Me'at Tzori*; see there for a second approach).]
- 10. [See Be'er Yitzchak and Shaarei Aharon.] The

Gemara (Makkos 7b, cited by Rashi here) presents a dispute as to the proper interpretation of the words יְנָשֵׁל מִן הָעֵץ. According to Rashi's explanation of that dispute, the Sages maintain that the iron axehead slipped from the wooden handle and killed the victim, whereas Rebbi understands that the axe dislodged a sliver from the wooden log, causing it to shoot out and pierce the victim. Onkelos thus concurs only with the Sages.

According to *Rabbeinu Chananel* and *Rambam* (*Hil. Rotze'ach* 6:15), however, Rebbi *agrees* that the axehead separated from the handle, but while the Sages maintain that this occurred *before* the axe made contact with the log, Rebbi understands that the log itself dislodged the axe-head from the handle and caused it to hit the victim. If so, Onkelos is not taking a side on this issue (*Beurei Onkelos*).

11. Either the axe-head or the wood chip (see previous note).

ָּםָרָא לְּמֶעִּבָּרָה דִּי אָנָא מִפְּפָּרְלֶּךְ יוֹמָא דֵּיון לְמִרְחַם יָּת יִיָּ הְּמֶלְמָא יִרְדִּיֹף נָּאֵל דַּבָּטְ בְּתִר מְטוּלָא אָרִי יִחַם לְּבָּבּוֹ וְדִּבְּקְנָּהְ הְּיִּרְ תְּסְנֵּי אָרְטָּא וְיִפְּטְלְּנָּה נְּפָּשׁ וְלוֹן אֵין מִשְׁפַּטִּיבְּׁנֶוֹת בָּי לְא שְׁנֵא הְּוֹּא לְּוֹ מִתְּמָלִי וּמִּדְּמָוֹהִי יִ עַל־בֵּן אֲנַכִי מְצַוְּךָּ לְמִימָר שְׁנֵא הְוֹּא לְּוֹ מִתְּמָלִי וּמִּדְּמָחוֹהִי יִ עַל־בֵּן אֲנַכִי מְצַוְּךָּ לְמִימָר שְׁלֵשׁ עַרָים תַּבְּדְּיל לְּךָ: חְיִאם יִפְּמֵּי יִיָּי אֶלְהָּרְ הְלָת קְרִוּיוֹ תַּפְּרָשׁ לְּךִ: חְיִאם יִפְּמֵּי יִיִּ אֶלְהָּרְ אֶת־נְּבְלְךְּ בִּאֲשֶׁר נִשְׁבָּע לְאֲבִהְתִיךְ וְנָמֶוֹ לְּךָּ אֶת־כָּלִי הְמָצְוֹּךְ אֶת־נְּבְלְךְּ בִּאֲשֶׁר נִשְׁבָּע לְאֲבִתְּיִיךְ יִי מְּיִיתְּיִלְ לְּךָ אֶתְרַבְּלְּיִבְּעְ אָתְרְבָּלְךְּ בְּאֲשֶׁר נִשְׁבָּע לְאֲבִׁתְּיִיךְ יְמִבְּי וְנִמָּן לְּךָּ אֶת־כָּלְי הְמָּעֵּר הְצְׁת לְּלֶבְי לְמָתֵּן לְבְּיִבְּעְ לְאֲבִּתְּיִי לְּבְּיִבְיִי מְצְּבְּלָּוֹי יִי מִפְּלִי לְמָתֵּן לְבְּי מִנְיִים בְּרִיבְּיִלְיי לְמִתְּן לְּבְּי מִעְּבְּיִי מְצְבְּיִרְיִי מִיבְּיי לְמָתְּן לְּבְּלִיבְיִי מְבְּיִבְּיִי מְצִבְיִיְרְיִּי מְּבְּיִיםְיִּי בְּבִּלְיבְּעִיבְּיִי מְיִי בְּבִּעְרְבְּיִי מְיִּי בְּיִבְּעְּבִי בְּבְּעְבִי בְּבִּעְוֹי לְּשְׁכִּילִי מְנִיםּי בְּבִּעְבִּי בְּבִּיבְיוֹי וְמִיבְּיִי מְיִבְּיִי בְּיִיבְּיִי בְּבֵּיוֹ לְנִיבְּיִר בְּבְעִיבְיִי בְּבְּיִים בְּיוֹמָא דִיוֹן לְמִיםׁם יִּתְ נְיִי מְּעִבְּיִי בְּיִיבְּיִּי בְּיִבְּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִבְּיִי בְּעִבְּיִי בְּיִיבְּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִים בְּנִיבְיוֹ בְּיוֹמָא בִיוֹ לְנְיִים בְּיִי בְּעִיבְיי בְּעִבְּיִי בְּעִבְּיִי בְּבְּבְּעְבִּייִי בְּעְבְּבִּיְיִי בְּיִים בְּבִיבְּיִי בְּלִיבְּיִי בְּיִי מְעִים בִּיוֹ לְמִבְּחָם יִים בְּי בְּבְּבִּיי בְּיִילְּבִיי בְּבְּיִי בְּבְּיִים בְּיִינְיִי בְּבְּבְּיִי בְּיִבְּבְּיִי בְּעִבּיְיוֹ בְּעְבְּבָּי בְּבְּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִבְּיִּי בְּיִיבְּי בְּיִבְּיבְּי בְּבְּיִי בְּיִבְּיְ בְּיִיבְּיִי בְּיוֹבְיי בְּיבְּיבְּי בְּיִיבְייִי בְּיִיבְּי בְּבְיבְיבְּיִי בְּיִיבְּיִי בְיִיבְּיִי בְּעִיבְיוֹי בְּבְייִילְיוּי בְּיִיבְיִּים בְּיִיבְייִב

(ו) פֶּן יִרְדֹּף גֹאֵל הַדָּם. לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר לְהָכִין לְךְּ הַדֶּכֶךְ וְעָרֵי מִקְלָט רַבִּים: (ח) וְאִם יַרְחִיב. כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּט לָהֶת לְךְּ אֶרֶץ "קִינִי וּקַרְמוֹנִי" (בראשים טו, יט):

— CHUMASH TRANSLATION -

⁶ Lest the redeemer of the blood will chase after the killer, because his heart will be hot, and he will reach him because the way was long, and he will strike him mortally — and he has no judgment of death, for he does not hate him since yesterday [or] two days ago. ⁷ This is why I command you, saying: You shall separate three cities for yourselves.

⁸ If Hashem will broaden your boundary, as He swore to your forefathers, and He will give you the entire Land that He spoke to give to your forefathers, ⁹ when you observe this entire commandment to perform it — which I command you today — to love Hashem,

— ONKELOS ELUCIDATED –

- 6. דִּילְמָא יִרְדּוֹף גָּאֵל דְּמָא בָּתַר קְטוֹלָא You must prepare the way to the cities of refuge, lest the redeemer of the blood will chase after the killer, אֲרֵי יַחֲם לְבָּה because his heart will be hot with desire for revenge, וְיַדְבְּקְנֵה and he will reach him אַרִי הִסְנֵי אָרְחָא because the way to the city of refuge was long, וְלַהְ בָּשׁ and he will KILL him with a MORTAL blow וְיִקְטְלְנֵה נְבַּשׁ and he has no LIABILITY TO A judgment of the death penalty, אַרִי לָא סָנֵי הוֹא לַה מֵאתְמְלֵי וִמִּדְקְמוֹהִי for he does not hate him since yesterday OR SINCE BEFORE THAT.
- 7. עַל בֶּן אֲנָא מְפַקּד לָךְ לְמֵימָר This is also why I command you, saying: הְלָת קְרְוִין הַפְרֵשׁ לָךְ You shall separate three cities for yourselves.
- 8. אָהָהְ יִת הְּחוּמְךּ יִת הְחוּמְךּ הַא בְּהָתּי יִי אֱלְהָךְ יִת הְחוּמְךּ If Hashem will broaden your boundary, בְּמָא דִי קַיִּים לַאֲבָהָתָךְ as He swore to your forefathers, וְיִּהֶן לְךְּ יָת בָּל אַרְעָא and He will give you the entire Land דִי מַלִּיל לְמִתַּן לַאֲבָהָתָף that He spoke to give to your forefathers, [12]
- 9. אֲרֵי הָשָר הָהָא הָדָא הָדֶא הָדָא בְּי הַשַּר הָת בָּל תַּפְּקֶרְתָּא הָדָא לְמֶעְבְּדֵה when you observe this entire commandment to perform it דִּי אֲנָא מְפַקָּר which I command you today לְךְ יוֹמָא דֵין

^{12.} In the days of Mashiach, Eretz Yisrael will be and Kadmoni, which had been promised to Avraham expanded to include the lands of the Keini, Kenizi, [Bereishis 15:19] (Rashi). See further, note 14.

אֶלהֶרְ וְלִמֶּהָרְ בְּדְרָבֶיוּ בָּל-הַיָּמֵים וְיָסֵפְתָּ לְךָּ עוֹד שְׁלְשׁ אֵלָהָרְ וְלִמְהָרְ בְּאָרְחָן דְּתָקְנָן > כָּל יוֹמֵיָּא וְתוֹסֵף לָךְ עוֹד תְּלְת קַבְמִּוֹהִי

עָרִים עַל הַשָּׁלְשׁ הָאֵלֶה: יְנְלָא יִשְּׁפֵרְ הַם נַבָּי בְּקָרֶב אַרְצְךְּ אָשֶׁר יהוָה אֶלהֶר נֹתֵן לְךָּ נַחֲלֶה וְהָיָה עַלֶּיךְ דָּמִים: פּ די יִי אֶלָהָר יִהֵב לָךְ אַחֲסָנָא וִיהֵי עֲלֶרְ דָּמִים: פּ די יְיָ אֶלָהָרְ יִהֵב לָךְ אַחֲסָנָא וִיהֵי עֲלֶרְ דִּמִים: פּ

יא וְבִי־יִהְיָה אִישׁ שׂנֵא לְרֵעֵׁהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עַלְיוֹ וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵּת יא וַאַרִי יִהֵי גָבַר סָנֵי לְחַבְרֵהּ וִיִּכְמוֹן לֵהּ וִיקּוּם עַלְוֹהִי וִיִּקְטִּלְנֵּהּ נִפְּשׁ וִימֹוּת

עַל מִלְוֶה חֲמוּרֶה, לְפִי שֶׁעָבַר עַל "לֹח תִשְׂנֶח" (ויקרא יש, יז) סוֹפּוֹ לָבֹח לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים. לְכָךְ נֶחֱמַר "וְכִי יִהְיֶה חִישׁ שֹנֵח לְרַעֵהוּ וגו' ", שֶׁהָיָה לוֹ לִכְּתּוֹב וְכִי יָקוּם חִישׁ וְחָׁרֵב לְרֵעֵהוּ וְהִפָּהוּ נָפֶשׁ (ספרי קפו): (ט) וְנָסֵפְתָּ לְּךְּ עוֹד שָׁלֹשׁ. הֲכֵי מַּזַט: זֶלֹז זֶבְּטֵבֶּר הַיַּרְדֵּן, וְטָלֹז זֶבְּחֶרֶן כְּנַעַן, וְזָלֹז לֶטָמִיד לָבֹח (ספרי קפה): (יא) וְבִי יִהְיֶה אִישׁ שוֹבֵא לְרֵעֵהוּ. עֵל יְדֵי בֹּנְחָתוֹ הוּחׁ בָּח לִידֵי וְאָרֵב לוֹּ. מִכָּחן חָמְרוּ: עָבַר חָדָס עַל מֹנְוָה בַּלָּה סוֹפוֹ לַעֲבוֹר

CHUMASH TRANSLATION —

your God, and to walk in **His** ways all the days, then you shall add three more cities to these three. ¹⁰ Innocent blood will not be spilled in the midst of your Land that Hashem, your God, gives as a heritage, for then **blood** will be upon you.

¹¹ But if there will be a man who hates his fellow, and ambushes him and rises up against him, and **strikes** him **mortally** and he dies,

- ONKELOS ELUCIDATED -

אָלהָהְ – to love Hashem, your God, אָלהְהָּן בְּאָרְחָן דְּתְקְּנָן – מְלֵּמְהָּרְ בָּאַרְחָן דְּתְקְנָן – and to walk in WAYS THAT ARE PROPER BE-FORE HIM^[13] all the days, וְתוֹסֵף לָךְּ עוֹד תְּלָת קְרְוִין – then you shall add three more cities of refuge על תְּלָת אָלֵין – to these three.^[14]

10. יְבָּה יִשְּהְפֵּךְ דַּם זַבֵּי — You must do this so that innocent blood will not be spilled בְּגוֹ אַרְעֶךְ — in the midst of your Land בְּגוֹ אַרְעֶךְ יִהֵב לְּךְ אַחֲסָנָא — that Hashem, your God, gives you as a heritage, יִיהֵי עֶלֶךְ חוֹבַת דִּין דְקְטוֹל — for then LIABIL-ITY FOR A JUDGMENT OF DEATH will be upon you. [16]

11. וְאָבֵי יְהֵי גְבַר סְנֵי לְחַבְּרֵה — But if there will be a man who hates his fellow, יִיכְמוֹן לַהּ וִיקוֹם עֲלוֹהִי — and ambushes him and rises up against him, יִיכְטְלְנֵה נְפַשׁ — and KILLS HIM with a MORTAL wound and he dies,

14. That is, in addition to the three cities in the Transjordan, and the three in Eretz Yisrael proper, you shall add yet another set of three cities in the days of Mashiach, for a total of nine cities (*Rashi*).

[Cities of refuge will still be needed after the arrival of Mashiach, since unintentional killing might occur at that time. For discussion, see *Meshech Chochmah*.]

15. Ordinarily, when the Torah speaks of one person shedding the blood of another, Onkelos uses the root שדי, shed. Here, though, he uses the root pour, as he does in reference to pouring sacrificial blood on the Mizbe'ach (see, e.g., Vayikra 4:7). This reflects the mindset of the בַּאֵל הַדָּם He deems the killer liable to

death, and does not view his own act as bloodshed, but as a sacred responsibility to avenge his relative's death. Perhaps he even seeks to "atone" for the killer's actions, like the spilling of sacrificial blood on the *Mizbe'ach*. The Torah therefore warns that he should not do this, for it considers the killer innocent, i.e., not deserving to be killed (*Marpei Lashon*).

Alternatively, שפך denotes spilling a *copious* amount of blood, as would be the case if the cities of refuge were not readily accessible (*Or HaTargum*; see further, *Beurei Onkelos*).

16. If the courts fail to prepare the way to the cities of refuge, and the אֵל הַנָּם kills the unintentional killer, they are held accountable by Heaven as though they had killed him (see *Bechor Shor; Moed Katan* 5a).

^{13.} See above, 8:6 note 9.

וְנָבֶס אֶל־אַחֶת הֶעָרִים הָאֵל: יבּ וְיִשְׁלְחוּ זִקְנֵי עִירֹוּ וְלֶקְחוּ אֹתָוֹ וְנָבְיּרוּ וּיִבְּרוּן אֹתָוֹ מְנַבְּי לַחְרָּא מְּלְּוּוּ יִבּ וְיִשְׁלְחוּן סָבִּי פַרְתֵּה וְיִדְּבְּרוּן יָתֵה מְּנְבְיִּךְ גָּאֵל הַבָּט נְמִת: יגּ לְא־תָחוּס עֵינְךְ עָלְוֹהִי וֹנְמִבְּלִי תִּיְשְׁרָאֵל וְטִוֹב לֶךְ: ס ששי ידּ לְא תַסִיגֹּ וְמִוּב לֶךְ: ס ששי ידּ לְא תַסִיגֹּ וּבְעַרְתָּ אֲשֶׁר תִּנְּבְיִ מִיִּשְׂרָאֵל וְטִוֹב לֶךְ: ס ששי ידּ לְא תַסִיגֹּ וּבְּעַרְתָּ אֲשֶׁר תִּנְבְּי מִיִּשְׂרָאֵל וְטִוֹב לֶךְ: ס ששי ידּ לְא תַסִיגֹּ וְנְיִיטֵב לָּךְ: ידּ לְא תַסִּיגֹּ וְנְיִיטֵב לָּךְ: ידּ לָא תְשִׁנִי וְנִיטֵב לָּךְ: ידּ לָא תְשִׁנִי בְּבְּי אָשֶׁר תִּנְבְּלוּ רְאשׁנִים בְּנְבְיוֹ וְיִיטֵב לְּךְ: ידּ לָּא תְשִׁנִי בְּבְּלוּ בְאִבְּיִי אֲשְׁר תִּנְבְּלְוּ רְאשׁנִים בְּנְחֲלְרְךְּ אֲשֵׁר תִּנְלְרָ אֲשֵׁר תִּנְבְּלוּ בְּאַרְעָא

בְּשֶׁמֶחֲזִיר סִימֵן חֲלוּקַת הַבְּרְקע לְאָחוֹר לְתוֹךְ שְׁדֵה חֲבִירוֹ, לְמַעַן הַרְחִיב אָת שָׁלוֹ. וַהֲלוֹ רְבָּר נְאֲמֵר "לֹא מִגְּזְלֹ" (ויקרא יט, יג), מַה הַרְחִיב אָת שָׁלוֹ. וַהֲלוֹ רְבָּר נְאֲמֵר "לֹא מָבְּיר!? לְמֵד עַל הַעוֹקֵר בְּחוֹם חֲבֵירוֹ שֲׁעוֹבֵר

(יג) לֹא תָחוֹם עֵינְךְּ. שֶׁלֹּא מֹאמֵר: הָרִאשׁוֹן כְּבֶּר נֶהֱרֵג לָמָה אָנִוּ הוֹרְגִים אָת זֶה, וְנִמְיְאוֹ שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים הַרוּגִים (שם): (יד) לֹא תַסִּיג גָּבוּל. לָשׁוֹן "נִסֹגוּ אַחוֹר" (ישעיה מב, יז),

—— CHUMASH TRANSLATION ——

and he flees to one of these cities — 12 then the elders of his city shall send and they shall take him from there and **place** him into the hand of the redeemer of the blood, and he shall die. 13 Your eye shall not pity him; you shall remove the innocent one's blood from Israel; and it shall be good for you.

¹⁴ You shall not **move back** the boundary of your fellow, which the early ones marked out, in your inheritance that you shall inherit, in the Land

ONKELOS ELUCIDATED -

וְנֵערוֹק לַחֲדָא מִן קרְנַיָּא הָאלִין — and he flees to one of these cities —

- 12. יְיִשְּלְחוּן סְבִּי קְרְתֵּה then the elders of his city shall send for him יְיִדְבְּרוּן יָתָה מִתַּמֶן and they shall take him from there יִיִבְּרוּן יָתָה בְּיֵד גָאֵל דְּמָא and DELIVER him into the hand of redeemer of the blood יִימוּת and he shall die.[18]
- 13. יְּהְפַּלֵּי Your eye shall not pity him; וֹחְפַלֵּי יְּהָשָּׁרָי עִּינְרְּ עֲלוֹהִי you shall eliminate THE SPILLERS OF the innocent one's blood from Israel; [20] יְיִיטַב לָךְ and it shall be good for you.
- 14. קֹא רְשַׁנֵּי הְחוֹמָא דְחַלְּכָּךְ You shall not ALTER the boundary of the land owned by your fellow, די תַחִימוּ which the early ones marked out, בַּאַרְעָא in your inheritance that you shall inherit, בַּאַרְעָא

18. The verse here is referring to a case where beis din knows that the murder was intentional, but the murderer is exempt from execution on technical grounds, such as where he was not properly forewarned (Abarbanel; Ritva, Makkos 10b י"ד"; Teshuvos Chavos Yair §146; cf. Aruch LaNer loc. cit.). In that case, they allow the מאַל הַּדְּם to kill him [which is what Onkelos means in saying that they "deliver" the killer into his hand (Me'at Tzori here and 21:10 below)]. Accordingly, Onkelos renders הַמָּל הַּדָם, and he shall die, rather than מָאל הַדָּם, and he shall be killed, so as to avoid the impression that the מָאל הַדָּם must carry out a sentence of execution against the killer. The redeemer has the prerogative to kill him in revenge, but may also choose to "let him die" by natural causes (see Chalifos Semalos).

 $[Rambam\ (Hil.\ Rotze'ach\ 1:2\ and\ 5:7),$ however, indicates that the verse is referring to a murderer who was sentenced to execution, and it means that the i is the one who carries out that sentence. For an alternative explanation of Onkelos, which accords with

Rambam as well, see Me'at Tzori. See further, Targum Yonasan, which reads מְחָקְטָל , and he shall be killed.]

- 19. Do not say, "Since the victim is already dead, why should we kill the murderer [or deliver him into the hand of the מֵאֵל (Rabbeinu Bachya)], and thus have two people killed?" (Rashi).
- 20. Onkelos clarifies the intent of the phrase וּבְעַרְתָּ דְם, which literally means, you shall eliminate the innocent blood. [See $HaKesav\ VeHaKabbalah$ for a novel approach to Onkelos' understanding of the verse.]
- 21. The verse forbids altering the boundary between one's own land and that of his neighbor, so as to enlarge one's property at his expense. The prohibition is expressed as מָלֹא מָפִיג נְּבוּל רְעֵּךְ , do not move back the boundary of your fellow, since the way to claim a neighbor's land is by moving the boundary marker farther back into his territory.
- 22. Typically, one could move only an *old* boundary marker and credibly claim that it had been there all along. A new boundary marker is clear and known,

^{17.} Literally, lead him; see above, 1:15 note 31.

אֲשֶׁרֹ יהֹנְה אֱלֹהֶיֹךְ נֹתֵן לְּךָ לְרִשְׁתָּה: ס טוּ לְאֹ־
יִקוּם עַׁד אֶחָׁד בְּאִישׁ לְכָל־עָוֹן וּלְכָל־חַשְּׁאת בְּכָל־חֵטְא
יִקוּם סָהִיד חַד בּגְּבַר לְכָל צֵיָיִן וּלְכָל חוֹבִין בְּכָל חֵטְא
אֲשֶׁרֹ יֶחֲטָא עַל־פִּי | שְׁנֵי עַדִּים אָוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשֶׁה־עֵדִים
יִקוּם דָבָר: טוּ בִּי־יָקוּם עַד־חָמֶס בְּאִישׁ לְעַנְוֹת בִּוֹ סָהָדוּן
יִקוּם דָבָר: טוּ בִּי־יָקוּם עַד־חָמֶס בְּאִישׁ לְעַנְוֹת בִּוֹ סָהָדוּן
יִקוּם פִּתְנָמָא: טוּ אֲנִי יִקוּם סָהִיד שְׁקַר בּגְּכָר לְאַסְהָדָא בַה סַטְיָא:

(ספרי שס; שבוטות מ.). אָמַר לַמָבִירוֹ: מַן לִי מָנֶה שָׁהְלִיִּתִיךְ, אָמָר לו: חֵין לְךְּ בְּיָדִי ְּבְּלוּס, וְעֵד אָתָד מְעִידוֹ שֻׁיָשׁ לוֹ, חַיָּיב לִישָׁבַע לו: על פִּי שְׁנֵי עִדִים. וְלֹא שֶׁיְּכְמְּבוּ עֵדוּתְס בְּאָנֶּרֶת וְיִשְׁלְחוּ לְבֵית דְּין, וְלֹא שֶׁיבַּעְמוֹד פּוּרְנְּמֶן בֵּין כְּעַדִים וּבִין הַדַּיִינִים (ספרי שם): (טז) לעֲנוֹת בוֹ סַרָה. דָּבָר שֶׁחֵילוֹ, שֶׁהוּסֵר הָעֵד הַאָּה מִבָּל הָעַדוּת הַּזֹּאת. בִּיצֹד, שֶׁאָמְרוּ לְכָּס: וַהֲלֹא עִמִּנוּ הֵיִימֶם אוֹתוֹ הַיּוֹם בּשְׁנֵי לַחִוּין. יָכוֹל חַׁף בְּחוּן לָחָרֶן, פַּלְמוּד לוֹמֵר בְּבַּחֲלֶרְךְּ בְּשִׁר הִּנְּחַל וֹגוּ׳, בְּשָׁרְן יִשְׂרָחֻל עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לַחִוּין, בְּחוּן לָחָרֶן חֵיכוֹ
עוֹבֵר חֻלָּחְ מִשׁוּם "לֹחְ מְנְוֹל" (שם קפח): (שוֹ) עֵד אֶחָד. יָה בָּנָה חָב, כָּל "עֵד" שָׁבַּמּוֹרָה שְׁנֵים, חֶלֶּחְ חִסׁ כַּן פְּרַע לְךְּ בּוֹ "חֶחָד" וסנהדרין ל.: לְבָל עַוֹן וּלְבָל חַשְׁאת. לִהְיוֹת חֲבֵירוֹ לָעֲנָשְׁ עַל עבוּחוֹ, לֹח עוֹנֶשׁ בּוּף וְלֹח עוֹנֶשׁ מְמוֹן, חֲבָל קָם הוּח לִשְׁבּוּשָׁה עבוּחוֹ, לֹח עוֹנֶשׁ בּוּף וְלֹח עוֹנֶשׁ מְמוֹן,

- CHUMASH TRANSLATION

that Hashem, your God, gives you to take possession of it.

15 A single witness shall not stand up against any man for any iniquity or for any sin, regarding any sin that he may commit; by the word of two witnesses or by the word of three witnesses shall a matter be confirmed.

16 When a robbing witness will stand against a man to speak up a fabrication against him,

- ONKELOS ELUCIDATED -

די יִי אֱלְהָךְ יָהֵב לְךְ לְמֵירְתַה — in the Land that Hashem, your God, gives you to take possession of it.[23]

15. לָבֶל חַוֹבִין — A single witness shall not stand up against any man לְבֶל חוֹבִין – to make him liable to punishment for any INIQUITIES or for any SINS, בְּבֶל – regarding any sin that he may commit; עַל – regarding any sin that he may commit; או עַל – only by the word of two witnesses או עַל – or by the word of three witnesses יִתְקַנַּם – shall a matter be confirmed. [25]

16. אֲרֵי יְקוּם סָהִיד שְׁקֵר בּּגְבֶּר When a FALSE witness^[26] will stand against a man לְאַסְהָרָא בֵה סַטְיָא — TO TESTIFY A DEVIATION from the truth against him, [27]

so it cannot be moved without detection (Ramban).

23. Moving the boundary marker is forbidden in any case as a form of theft. The Torah here comes to add a *second* prohibition against doing so in Eretz Yisrael (*Rashi*).

Our verse further includes a prohibition against changing the boundaries of the territory allocated to each of the tribes, and to each individual, within Eretz Yisrael. Accordingly, "the early ones" mentioned above are Yehoshua, Elazar, and the tribal leaders, who supervised this division of the Land. A disgruntled person who is convinced that his family was treated unfairly in the division might cast aspersions on the integrity of those "early ones," and even more so on the Divine nature of the lots by means of which the properties were divided (Ramban).

24. Onkelos usually renders the root אות, sin, as חתר, literally, liability, as he did in the previous clause. This reflects that the sinner is liable to Heavenly punishment on account of his sin (see Vayikra 4:2 note 2). Here, though, Onkelos leaves it as אות, sin, since the

witness is testifying about the sinful act itself, rather than the liability that *results* from it (*Marpei Lashon*; *Me'at Tzori*).

25. Two witnesses (or more) are needed not only to make a sinner liable to punishment, but also to prove a monetary claim and thus make the other party liable to payment. However, if a single witness testifies in favor of a claimant, the respondent must take an oath that he is not liable; if he refuses to swear, he must pay (Rashi). 26. The verse refers to the false witness as an עַר הְמָּטָל a thieving witness, since his false testimony robs the other party of his possessions (Meshech Chochmah; see HaKesav VeHaKabbalah for a different approach).

Whenever the Torah speaks of "a witness," in singular, it actually means a set of witnesses (i.e., at least two witnesses) unless it specifically says $\eta \eta \nu$, a single witness, as it did in v. 15 (Rashi to vv. 15 and 18). Onkelos nevertheless retains the singular form that is used here and in vv. 18-19.

27. Onkelos renders סָרָה as סָנָה, a deviation [from the

יי וְעֶכְיְרָּוֹ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרָיב לִפְנֵי יהוָה לִפְנֵי יי וִיקּוֹמוֹן תְּרֵין גִּּבְּרִין דִּי לְהוֹן דִּינָא קֵּדָם יְיָ קְדָם הַכְּבְּנִים וְהַשְּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיֹוֹ בַּיָּמִים הָהָם: יח וְדְרָשְׁוּ בָּהְנַיָּא וְדִינָיָא דִּי יְהוֹן בְּיוֹמֵיָא הָאנּוּן: יח וְיִתְבְּעוֹן הַשְּׂפְטָים הֵיטֵב וְהִנָּה עֵר־שֶׁקֶר הָעֵּר שָׁקֶר עָנָה בְאָחְיוּ: הַיָּנָיָא יָאוֹת וְהָא סָהִיר שְׁקֵר סְהָרָא שִׁקְרָא אַסְהֵר בַּאֲחוּהִי:

פב, או: אֲשֶׁר יְהְיוֹ בַּיָּמִים הָהָם. יְפְפֶּח בְּדֹרוֹ כִּשְׁמוֹלֵל בְּדֹרוֹ וראש השנה כה:), לָרִיךְּ אַפֶּה לִנְהוֹג בּוֹ כָּבּוֹד: (יח) וְדָרְשׁוּ הַשׁבְּטִים הַיִּטֵב. עַל פִּי הַמְּזִימִין אוֹתָס, שֶׁבּוֹּדְקִיס וְחוֹקְרִיס אֶת הַבָּאִיס לַבְּזִימָס בְּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה (ספרי שס): וְהֹבָּה עֵד שַׁקָר. כַּל מַקוֹס שַׁנְּאַמֵר "עַד" בּשְׁנִיס הַכָּתוּב מַדְבּר (סנהדרין ל.): בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי (מכות ה.): (יז) וְעָמְדוּ שְׁגֵי הָאֲנְשִׁים. בְּעֵדִים הַבָּמוּב מְדַבֵּר, וְלְמֵד שְׁלָייִם הָנִשִׁים. בְּעֵדִים הַבְּתוּב מְדַבֵּר, וְלְמֵד שְׁלִייִן עַדוּת בְּנָשִׁים, וְלְמֵד שְׁלְרִיכִין לְהָעִיד עַדִּוּק מְעוּמְד (שבועות ל.): אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב. חֵלוּ בַּעֲלִי הַדִּין (ספרי קל; סנהדרין יע.): לִפְנֵי ה׳. יִהְיֶה דוֹמֶה לָהֶם בְּחִילוּ עוֹמְדִין לְפַנִי הַמְּקוֹם (שם ושם), שַׁנְּחָמִר "בּקַרְב חֲלִהִים יִשְׁפּּע" (תהלים לְפַנִי הַמְּקוֹם (שם ושם), שַׁנְּחָמִר "בּקַרְב חֲלִהִים יִשְׁפּּע" (תהלים

- CHUMASH TRANSLATION

¹⁷ then **the two men** who have the dispute shall stand before Hashem, before the Kohanim and the judges who will be in those days. ¹⁸ The judges shall inquire **well**, and behold, the witness is a false witness; he testified falsely against his brother.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 17. ייקומון הְבִין גָּבְרין דִּי לְהוֹן דִּינָא then TWO MEN who have the dispute shall stand^[28] בְּדֶם יְיִ before Hashem,^[29] before the Kohanim^[30] and the judges דִּי who will be in those days.^[31]
- 18. יְיִהְבְּעוֹן דַּיְנָיָא יָאוֹת The judges shall inquire PROPER-LY, אָסְהֵיד שְׁקֵר סְהֵּרָא and behold, the witness is indeed a false witness; שְקָרָא אַסְהֵּד בַּאַחוּהִי he testified falsely against his brother.

truth]. Rashi, however, interprets it as something removed [from testimony]. See, similarly, above, 13:6 note 10.

Rashi explains (based on Makkos 5a) that the verse is referring to a case where the witness is completely removed from the event about which he testifies, meaning that he could not possibly have seen what he claims. This is because other witnesses testify that at the time that the event allegedly occurred, he was with them somewhere else. Only this sort of debunked witness — called an ער וומר , scheming witness — is liable to the penalty described in v. 19.

[This does not contradict Onkelos' interpretation of the term פְּקָרָה as deviation rather than removed, because while the Gemara expounds the word עַּרָה under Rashi's interpretation (see Ritva to Makkos loc. cit., הונה (ה"ח), its simple meaning can remain a deviation from the truth. See further, Rashi to Makkos ad loc. ה"ח איסטטית, which alludes to Onkelos' interpretation; see Ritva loc. cit. ה"ח ורבי יהודה.]

28. Simply understood, this segment refers to the two sides in *all* the disputes discussed here: the claimant and the respondent engaged in the monetary dispute; as well as the two sets of witnesses, one of which is charging the other with false testimony. [Each set is called "a man" in the dispute] (*Malbim*). This might explain why Onkelos renders "שָׁנִי שַׁרָשִׁים", "the" two men,

as הְבִין גֻּבְרין, $two\ men$, i.e., any of the two men that are on either side of a dispute.

Although that is the simple meaning of the verse, the Gemara (Shevuos 30b) expounds the phrase יְנְמְרוּ , the two men shall stand, as referring specifically to the witnesses rather than the litigants. [This is because there is no reason to present the case as having only two litigants, whereas witnesses typically come in sets of two (since no more are needed).] It teaches that the witnesses must stand in beis din, and that women cannot generally be witnesses. The next phrase — יְאַשֶּׁר לְּהֶם הָרִים הָרִים to the litigants, and teaches that they, too, should stand in beis din (see Sanhedrin 19a; Bechor Shor). The verse thus reads: then the two men [and those] who have the dispute shall stand (see Rashi with Mizrachi and Sifsei Chachamim).

- 29. When people appear before a *beis din*, they must feel the same awe as if they were standing before Hashem (*Rashi*).
- 30. See above, 17:9 note 16.
- 31. Even if the judge in your days is not on the same level as his predecessors, you must still treat him with respect (*Rashi*).
- 32. They should rigorously and carefully question the second set of witnesses, who are charging the first set with fabricating their testimony (*Rashi*).

בְּגוֹן שֶׁהֶעִידוּהָ שֶׁהָרְגָה אֶת הַנֶּפֶשׁ, שֻׁתְּלְנָה אֶת הַשַּׁבָּת, נֶהֶרְגִּין בְּמִיסְסָה, שֶׁלֹּא מִיעֵט בָּאוֹ אֲחוֹתוֹ אֶלָּא בְּמִקוֹם שֶׁישׁ לְקַיִּים בְּהֶּן הְּחִוֹתוֹ אֶלָּא בְּמִקוֹם שֶׁישׁ לְקַיִּים בְּהֶּן הְּחִוֹתוֹ אֶלָּא בְּמִקוֹם שֶׁישׁ לְקַיִּים בְּהָן הַיְּמָתוּ בְּבִיתִ בְּמִלוֹנִי נְהֶרָנִין הַכְּרָזָה: אִישׁ בְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי נְהֶרָגִין עֵל שְׁרִּעוּ בְּבִית דִין (סנהדרין פע.): (בא) עַיִּין בְּעַיִּון. מְמוֹן. וְבֵן "שֵׁן שֶׁהוּוְמוּ בְּבֵית דִין (סנהדרין פע.): (א) בִּי תַּצֵא לַמִּלְחָמָה בְּלֵן וֹנוֹ "חַבְּר בְּבַר מְלָּה בִּילִיאָת מִלְּחָמָה לָכָאוֹ, לוֹמֵר לִךְּ שֵׁאֵין מִחּוּפֵּר אֲבַר הַבָּר הַבְּר הַבְּרִת בְּא בְּמִין מִחּוּפֵר אֲבַר

(יט) בַּאֲשֶׁר זָמַם. וְלֹח כַחֲשֶׁר טָשָׁה, מִפְּחֹן חָמְרוּ: הַרְגוּ חִׁין כְּהֶרְגוּ חִין מכות ה:): לַעֲשוֹּת לְאָחִיוּ. מַה פַּלְמוּד לוֹמֵר "לְחָׁחִיוּ, כְּהַבְּנִין (מכות ה:): לַעֲשוֹת לְאָחִיוּ. מַה פַּלְמוּד לוֹמֵר "לְחָׁחִיוּ, לְמֵּד עֵל זוֹמְמֵי בַּת פֹּהַן נְשוֹּתְ לְאָחִיוּ, מַה פַּבְּרֵיפָה, חָלָּחְ בְּמִיחַת הַבּוֹעֵל שָׁהִיחְ בְּהֶבֶּיף" (ויקרח כח, ט), הִיחֹ וְלֹח בּוֹעֵלָה, לְכָך נָחֲמֵר כָּחְן "לְחָׁחִיוּ", "בַּחֲשֶׁר זָמֵם לַעֲשוֹת לְחָחוֹתוֹ. חֲבָל בְּכָל שְׁחָר מִיחוֹת לְחָחוֹתוֹ. חֲבָל בְּכָל שְׁחָר מִיחוֹת הָשִׁה נְהַרְגִין בִּזּוֹמְמֵי חִישׁ, הַשְׁה נְהַרְגִין בִּזּוֹמְמֵי חִישׁה הַבָּרְגִין בִּזּוֹמְמֵי חִישׁ, הַשְׁה בְּבַרְגִין בִּזּוֹמְמֵי חִישׁה הַבָּרְגִין בִּזּוֹמְמֵי חִישׁה בַּבְרִגִּין בִּזּוֹמְמֵי חִישׁה בִּבְרִגִּין בִּזּמִמִי חִישׁה בִּבְרִגִּין בִּזּמִי חִישׁה בִּבְרִנִין בִּזּמִים חִשְׁה בִּבְרִנִין בִּזּוֹמְמֵי חִשָּׁה בְּבָרִנִין בִּזּוֹמְמֵי חִישׁה בִּבְרִנִין בִּזּוֹתְמֵי חִשְׁה בַּבְּרִנִין בִּזּוֹמְיִי חִישׁר בּבְּרִנִים בְּעִּבְּיִם בְּבִּבְּים בְּבִּוֹם בְּחִבְּים בְּבִּים בְּבִּיוֹם בְּחִבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּיִם בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּבְּים בְּבִים בְּבִּים בְּבִּבְּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּבְים בְּבִּים בְּבִּבְּים בְּבִים בְּבִּבְּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּבְּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּיִּים בְּבִּים בְּיִבְּים בְּבִּים בְּבִּים בְּיִבְּבְּים בְּבְּתְבִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּיִבְּים בְּבִים בְּיִבְּים בְּבִּים בְּבִּים בְּיִבְּים בְּבִּים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִבְּיִים בְּיִבְּים בְּיִים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיוֹבְיבִּים בְּיִים בְּיִּים בְּיִּים בְּיִים בְּיִבְּיוּים בְּיוֹבְיבִים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיבְיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִּים בְּבִים בְּיִים בְּיבְים בְּיִים בְּיוֹים בְּיִים בְּיבְּיוֹים בְּיִים בְּיִּים בְּיִים בְּיִים בְּיוּים בְּיִיבְּיִי בְּעִים בְּיבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיבְּיבְיים בְּיִּים בְּיִיבְּיִים בְּבִּים ב

—— CHUMASH TRANSLATION —

19 You shall do to him as he schemed to do to his brother, and you shall eliminate the evil from your midst. 20 And those who remain shall hear and fear; and they shall not continue again to do such an evil thing in your midst. 21 Your eye shall not pity; a soul for a soul, an eye for an eye, a tooth for a tooth, a hand for a hand, a foot for a foot.

20

¹ When you go out to **the war**

ONKELOS ELUCIDATED -

- 19. הְתַּעְבְּדוֹן לֵהְ You shall do to him הָי לְמֵעְבֵּד לַאֲחוּהִי הַשִּׁיב לְמֵעְבֵּד לַאֲחוּהִי as he thought to do to his brother, בּרִיש בְּרִיש הבינְךְ and you shall eliminate the EVILDOER from your midst. [34]
- 20. וְדִישְׁמְעוּן וְיִדְחֵלוּן And those who remain shall hear of his punishment and be instilled with fear; וְלָא

 וֹסְפוּן לְמֶעְבַּד עוֹד בְּפִתְגָמָא בִּישָׁא הָּדֵין בֵּינְךְ and they shall not continue again to do such an evil thing in your midst. [35]
- 21. יְלָא הְחוֹס עֵינְהְ Your eye shall not pity; נְפְשָׁא חֲלֵף נַפְּשָׁא בְּלְף נַפְּשָׁא בְּלָף נַפְּשָׁא בּינָא חֲלֵף עֵינָא בּינָא בּינָג בּינָא בּינָג בּינָא בּינָיא בּינָבּיא בּינָיא בּינָיא בּינָיא בּינָיא בּינָיא בּינָא בּינָיא בּינָי בּינָיא בּינָיא בּינָיא בּינָיא בּינָיא בּינָי בּינָיא בּינָי בּינָיי בּינָיא בּיניא בּינָיא בּינָ

20.

1. אַרָי תִפּוֹק לַאֵגָּחָא — When you go out to WAGE WAR

33. The term ממו is generally rendered אות (literally, think) by Targum (see, e.g., Yirmiyah 51:12 and Zechariah 1:6; for discussion, see HaKesav VeHaKabbalah).

The Torah here is not referring only to a monetary case. Whatever punishment the defendant would have endured had the first set of witnesses been accepted — whether it is execution, malkus, or a monetary payment — it is now inflicted on those witnesses.

- 34. This refers to a case where the false witnesses attempted to have the defendant be put to death; it is *they* who are now to be put to death (*Haamek Davar*).
- 35. The punishment of the false witnesses must be announced publicly (*Rashi*), so that it will deter others from a similar conspiracy.
- 36. Onkelos renders the phrase עָּבֶּשְ בְּנֶבֶּשׁ הְּבָּשְ הַבְּנֶבּשׁ הַבְּנָבְּשׁ הַבְּנָבְּשׁ הַבְּנָבְּשׁ הַבְּנָבְּשׁ הַבְּנָבְּשׁ הַבְּנָבְּשׁ הַבְּנָבְּשׁ הַבְּנָבְּשׁ הַבְּנִבְּשׁ הַבְּעִן as though it said עֵין בְּעִין, and so on for the rest of the verse, to parallel the language used in Shemos 21:23-24; see there (Nefesh HaGer).
- 37. The intent is that if the witnesses attempted to make the defendant pay *the monetary value* of an eye (i.e., they claimed that he had blinded another person), it is they who must now pay that value. The same applies to the rest of the verse, as in *a tooth for a tooth*, and so on (*Rashi*).

Onkelos translates all these phrases literally (as he did with *an eye for an eye* in *Shemos* 21:24 and *Vayikra* 24:20). Some say this reflects the Gemara's statement

עַל־אִיְבֶּךְ וְרָאִיתָ סְוּס וָבֶּבֶבֹ עַם רַב מִמְּךְ לֹא תִירָא מֵהֶחֵם בְּי־ על בַּצְלֵי / וְתָחֲזִי סּוּסָּוָן וּרְתִבִּין עם סַגִּי מִנָּךְ לָא תִרְחַל מִנְּהוֹן אֲרֵי דְבָבָרְ

יהוָה אֱלֹהֶיךּ עִמֶּךְ הַמֵּעַלְךָּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: בּ וְיהֵי כְּמִקְרַבְּכֵּח יִיָּ אֶלָהָרְ מִימְרֵהּ דְּאַסְּקֵרְ מֵאַרְעָא דְמִצְרֵיִם: בּ וִיהֵי כְּמִקְרַבְּכֵּוֹן בָּסֵעְדֵּרְּ הַאָּרָיִם: בּ וִיהֵי כְּמִקְרַבְּכֵּוֹן בִּיִּ

אֶל־הַמִּלְחָמֶה וְנִגַּשׁ הַכּּהָן וְדָבֶּר אֶל־הָעֶם: גּ וְאָמַּר אֲלֵהֶּה לַאֲנָחָא קְרָבָא וְיִתְּקָרַב בָּהָנָא וִימַלֵּל עם עַמָּא: גּ וְיֵימַר לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַהֶּם קְרֵבִים הַיְּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל־אִיְבִיכֶּם שְׁמֵע יִשְׂרָאֵל אַתּוּן קְרִיבִין יוֹמָא דִין לַאֲנָחָא קְרָבָא עַל בַּעְלֵי ְ דְבַבִּיכוֹן רְ

רַב, חַבֶּל בְּעֵינֵי חֵינוֹ רָב (תנחומה שס): (ב) בְּבֶרְבְּבֶם אֶל הַמִּלְּחָמָה. סְמוּךְ לְנִאחְכֶס מִן הַפְּפָּר וֹמִגְּבוּל חַלְּלְכֶס] (ספרי הַמִּלְּחָמָה. סְמוּךְ לְנִאחְכֶס מִן הַפְּפָּר וֹמִגְּבוּל חַלְּכָס] (ספרי מְנֹה; סומה מב.): וְנְגַּשׁ הַבּהֵן. הַמְּשֹׁוּח לְכָךְ, וְהוּח הַפּּקְרָח מְשׁרֵּב מִלְחָמָה (סומה שס): וְדָבֶּר אֶל הָעָם. בּּלְשׁוֹן הַקּוֹיְדֵּשׁ (שס): (ג) שְׁמַע יִשְׂרָאַל. חֲפִילוּ חֵין בָּכֶס זְכוּח אָלָּח קְרִיחַת שׁמַע בִּלְבָד, כְּדַחׁי חַבֶּּס שְׁיוֹשִיע אָקְכֶס (שס): עַל אֹיְבִיבָם. אָיוֹ חַלְּנִּ מַלְחָמִים עַלִיכָס. אָין חֻלּנִּ חַקְמִים עַלִיכָס. אַין חַלְנִּ חַקְמִים עַלִיכָס. אַין חַלְנִּ חַקְיִכִּס, שַׁלִיכָס. אַין חַלְנִּ חַקְמִים עַלִּיכָס. אַין

זו כמלחמת יהודה עם ישראל, שנאמר להלן "ויקמו האנשים

יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה (ספרי שם). דְּבֶּר אַחֵר, לוֹמֵר לְךְּ אָס טָאִיסִ מִּאְפַּט צָּדֶק אַפָּה מוּבְטָח שָׁאִס פֵּצֵא לַמִּלְחָמָה אַפָּה נוֹצֵח, וְכֵן דְּוֹד הוּא אוֹמֵר "טָאִיתִּי מִאְפָּט וָצֶדֶק בַּל פִּנִּימָנִי לְטִאָקִי" (חהלים קיט, קכא; מנחומא טו): עַל אוֹבֶךְ. יְהִיוּ בְּטִינֶיךְ בְּאוֹיְבִים, אַל פְּרֵחֵם עֲלֵיהֶס בִּי לֹא יְרְחֲמוּ עַלֶּיךְ (מנחומא שם): סוּם וָרֶבֶב. בְּטֵינֵי חֲשׁבִּים כּוּלָּם כְּסוּם אָחָד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וְהְכִּיחָ אָת מִדְיֵן בְּאֹלִי אָחָד" (שופטים ו, טו), וְכֵן הוּא אוֹמֵר "בִּי בָּא סוּם פַּרְעַה" (שמות טו, יט; מנחומא טו): עַם רַב מִמְּקְּר. בְּעֵינִיךְ הוּא

— CHUMASH TRANSLATION -

against your enemy, and you see horse and chariot — a people more numerous than you — you shall not fear them, for Hashem, your God, is with you, Who brought you up from the land of Egypt. ² It shall be that when you draw near to the war, the Kohen shall approach and he shall speak to the people. ³ He shall say to them, "Hear, O Israel, today you are drawing near to the battle against your enemies;

- ONKELOS ELUCIDATED

על בַּעְלֵי דְּכְבָּךְ — against your ENEMIES, וְהֶחֶזֵי סוּסָוָן וּרְתִבִּין — and you see HORSES and CHARIOTS — עֵם סַגִּי מִנְּךְ — a people more numerous than you — לָא תִּדְחַל מִנְּהוֹן — you shall not fear them, אֲבִי יִי אֶלְהָךְּ מֵימְבֵה בְּסַעְדָּךְ — for Hashem, your God, HIS WORD IS IN YOUR AID, ווֹ בִּאַרְעָא דְמִצְרִים — it is He Who brought you up from the land of Egypt.

- 2. יְהֵי בְּמִקְרַבְּכֹּוֹן לַאֲגָהָא קְּרָבָא It shall be when you draw near to WAGE WAR, ווֹתְקָרַב בָּהֲנָא the Kohen anointed for this purpose shall approach וִימֵלֵל עִם עַמָּא and he shall speak WITH the people.
- 3. וְיֵימֵר לְהוֹן He shall say to them, וְיֵימֵר לְהוֹן "Hear, O Israel, אַתוֹן קְרִיבִין יוֹמָא בִין today you are drawing near לַאָגָּחָא קַרְבָּא עַל בַּעֲלֵי דְבָבִיכוֹן to WAGE WAR against

(Bava Kamma 83b-84a) that one who damaged another's eye actually deserves to lose his eye, and his payment is in lieu of that punishment (see Rambam, Hil. Chovel U'Mazik 1:3; Ibn Ezra and Ramban to Shemos loc. cit.). Thus, the witnesses attempted to make the defendant liable to the loss of his eye (and make a payment in lieu of its value), and now they are subject to that penalty (see Me'at Tzori).

1. When referring to a multitude of the same item, the verse sometimes uses the singular form (as in סוס וַרֶּבֶב,

horse and chariot), but Onkelos expresses it in the plural. See, similarly, Shemos 15:19.

The use of the singular form in Hebrew here conveys that in Hashem's eyes, all of the horses (and chariots) of the enemy are swept aside and defeated as if there was only one (*Rashi*).

- 2. See above, 2:7 note 9.
- 3. Onkelos clarifies that הַמֶּלְדְבֶּם אָל הַמִּלְחָבָּה, when you come near to the war, does not mean that you are nearing a battle that is already in progress, but rather that

אַל־יֵרֶךְ לְבַרְכֶּם אַל־תִּירְאָוּ וְאַל־תַּחְפְּזֶוּ וְאַל־תַּעְרְאַוּ לָא יִזְוּעַ לִּבְּכוֹן לָא תִּדְחֵלוּן וְלָא תִּתְּבַּעֲתוּן וְלָא תִּתְּבָּעוּ מְקְבֵּיהוֹן: דְּאָרֵי יִיְּרָ אֵלְהֵיכִּן דִּמְדַבָּר קְּדָמִיכוֹן דִּמְדַבָּר קַנְמִיכוֹן לְהִלְּחֵם לָכֶנֶם עִם־אִיְבִיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: הּ וְיִמּלְּלוּן לַאֲנָחָא לְכוֹן קְרָב עִם בַּעֲלִי דְּבָבֵיכוֹן לְמִפְּרַק יָתְכוֹן: הּ וִימַלְּלוּן הַשְּׂטְרִים אֶל-הָעָם לֵאמֹר מִי־הָאִישׁ אֲשָׁר בָּנָה בִיִת-חְדָשׁ הַלְּאַטְרִים אֶלּה בִּיִת חֲדָשׁ

וּמַלְּהִילִין אוֹתָס לְהַאָׁמִישַ קוֹל אַעֲטַת פַּרְסוֹת סוּסֵיהֶס, וְלְּוְחִין בְּקוֹלֶס, וְתּוֹקְעִין בְּאוֹפָרוֹת וּמִינֵי מַאְמִישֵי קוֹל (סוטה מב:; ספרי קצ). אַל יֵרַךְ לְבַבְּבֶם, מִנְּהֲלָת סוּסִיס (שס). אַל תִּירְאוּ, מֵהְנָּפַת הַפְּרִיסִין (שס). וְאַל תַּוֹקבּוֹג, מִקּוֹל הַקְּרָנוֹת (שס). וְאַל תַּעַרְצוּ, מִקּוֹל הַנְּיְוֹתָה (ספרי קצ; סוטה שס): (ד) בִּי הי אֱלהֵיבֶם וֹגוֹי. הַס בָּחִיס בְּנִלְחוֹנוֹ אֶל בָּשָׁר וְדָס וְחַפֶּס בָּחִיס בּנְלְחוֹנוֹ אֶל מָקוֹס. פְּלִזְסִיס בְּנִלְחוֹנוֹ אֶל בְּלָרְתוֹנוֹ אֶל בָּלְיִת, מֶה הָיָה סוֹפוֹ, נָפַל וְנָפְלוּ עִמּוֹ (סוטה שס): הַהֹלַךְ עִמְּבֶם. זְה מַחֲנֵה הארוֹן (סוטה שס):

בַּחַמֹּרִים לְּכָל כּוֹשׁל וַיְבִּיאוּם יְרָחוֹ שִיר הַפְּמְרִים חַׁלֶּל חֲחַיהֶם וַיְּלַחוֹ מִיר הַפְּמְרִים חַׁלֶּל חֲחִיהֶם וַיְּלַחוֹ מִיר הַיִּמִים בּ כֹּח, מוֹ), אֶלֶּח עֵל אוֹיְבִיכֶּם חַלְּכִים, לְפִיכָךְ הְּמְחַיְּקוּ לַמְּלְּחָמָה וֹסוֹמה שִם: אֵל יַּבַרְ אַפָּס הוֹלְכִים, לְפִיכָךְ הְּתְחַיְּקוּ לַמְּלְחָמָה וֹסוֹמה שִם: אֵל יַבַרְ לְבַבְּכֶּם אֵל הִירְאוּ וְאֵל הַחִיְּפְזוּ וְאֵל הַעַרְאוּ. מִרְבָּע אַלְבְּבְּכֶם אֵל הִירְאוּ וְאֵל הַחִיףְבוּ. מְבְבִּים עוֹשִׁין: מְנִבְּים עוֹשִׁין: מְנִבְּים בְּבְּיִים לְּמַלְיִם בְּמִיבְ קוֹל בְּקִים בְּבְּיִם בְּמִים בְּמִים בְּמִים בְּמִים קוֹל מְנִי בְּנִבְּיִן וְיָנִנִּםוּ, וְרוֹמְסִים בְּפוּסֵיהֶם שֵּׁבְּיִם שְׁבָּיִבְּן וְיָנִנִּםוּ, וְרוֹמְסִים בְּפוּסֵיהָם שְׁבָּיִבְּן בִּיִים בְּבִּבְּים וּיִנִים בְּבִּים בִּים בְּבִּים בּיִבְּים בְּבִּבְּים בִּיבִים בּיִבִּים בְּבִּבִּים בְּבִּבְּים בִּבְּים בּיִבְּיִם בְּבִּים בּיִבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּבְּבְּים בְּבְּבִים בְּבִּים בְּבִּבְים בְּבִּים בְּבְּבְּים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּבְּבְּים בְּבִּים בְּבְּיִנִים בְּבְּבְּים בְּבְּיִבְּים בְּבְּיִבְּים בְּבִּבְּים בְּבְּים בְּבְּיִים בְּיִבְּיִבְּים בְּבִּבִים בְּיִבְּים בְּבִּים בְּיִבְּיִבְּים בְּיִבְּיִים בְּבִּבְיִים בְּבִּבְים בְּבִּים בְּבִּים בְּיִבְּיוּים בּיִבְּיִים בְּבִּיִים בְּבִּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּבִּים בְּבִּים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבִּבְּים בְּיִבְּים בְּיִים בְּיִם בְּיִם בְּיִּים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּים בְּיִּים בְּיִבְיוֹבְיוּים בְּיִבְיִים בְּיִבְיּים בְּיִבְיִים בְּיִים בְּיבְּיִים בְּיִבְיִים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִיבְּיִים בְּיִיבְיִים בְּיִיבְיִים בְּיִיבְיִּבְּיִים בְּיִיבְּיִים בְּיבְּיִים בְּבְּיבְּיִים בְּיִיבְיִים בְּיִיבְּיִּים בְּיִיבְּיִיבְיִים בְּיִבְיוּבְיִיבְיים בְּבְּיִיבְיוּבְיבְּיִים בְּבְּיבְיוּים בְּבִיבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּבְּיִיבְּיִים בְּבִּיבְי

חשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערמיהם הלבישו

מן השלל וילבשום וינעלום ויאכלום וישקום ויסכום וינהלום

——— CHUMASH TRANSLATION —

let your heart not turn soft; do not be fearful, do not panic, and do not break down before them. For it is Hashem, your God, Who goes with you, to wage war for you against your enemies, to save you."

⁵ Then the officers shall speak to the people, saying, "Who is the man who has built a new house

- ONKELOS ELUCIDATED -

your enemies; אַ יְוּוּעַ לִּבְּכוֹן — let your heart not TREM-BLE; לא תִּרְבַּעָתוּן — do not be fearful, וְלָא תִּרְבַּעָתוּן — do not be stricken with terror, וֹלָא תַתַּבְרוּן מִקֶּדְמֵיהוֹן — and do not break down before them. $^{[7]}$

- 4. אֲבִי יְיָ אֱלְהֶכוֹן דִּמְדַבֵּר קֵּדְמֵיכוֹן For it is Hashem, your God, Who LEADs the way BEFORE YOU, [8] לַאֲנָחָא לְכוֹן קְרָב עִם בּעֲבִי דְּבָבִיכוֹן to wage war for you against your enemies, to save you."
- 5. יִמְלְּלוּן סָרְבָיָא קְּדֶם עַמָּא לְמִימֵר Then the officers shall speak BEFORE the nation, saying, מַן גַּבְרָא דִּי בְּנָא

 "Who is the man who has built a new house

you are about to wage a war. [And similarly in the previous verse, "going out to the war" means to wage war.]

The things mentioned below are to be done when you have just exited the borders of Eretz Yisrael and entered hostile territory (*Rashi*).

- 4. The Kohen reminds the people that they are fighting against *their enemies*, who will have no mercy on them if they fall into their hands, and thereby encourages them to fight hard in the battle (*Rashi*).
- 5. Onkelos clarifies the intent of the figurative Hebrew expression אַל יֵרַךְּ לְבַרְבֶּם, let your heart not turn soft (i.e., become faint).
- 6. The root בעח, בער , terror; is also used in Hebrew, as in וְּהָטֵּן בְּּהַח, וְבְּעַת מִּלְּבְּּר וְהַמֵּלְכָּה, Haman was stricken with terror before the king and the queen [Esther 7:6] (Chalifos Semalos).

The Hebrew root idea (as in the word idea) here) usually denotes making haste (see, e.g., Shemos 12:11), but also means to panic, as a panic-stricken person typically acts in a hasty, unmeasured way (Me'at Tzori).

- 7. The four exhortations against fearing the enemy correspond to four tactics used by ancient non-Jewish armies to instill fear in the enemy ranks: they would clash their shields; have their horses stamp the ground and neigh; shout with their own voices; and blow trumpets (*Rashi*).
- 8. See above, 1:30 note 52.
- 9. Ordinarily, when the Torah refers to speaking $\fint y, \fint with$ (e.g., v. 2 above). His use of the word, $\fint y, \fint y, \fint y, \fint with$ (e.g., v. 2 above). His use of the word, $\fint y, \fint y, \fint y, \fint with$ (e.g., v. 2 above). His use of the word, $\fint y, \fint y, \fint y, \fint with$ (e.g., v. 2 above). His use of the word, $\fint y, \fint y, \fint y, \fint with$ (e.g., v. 2 above). His use of the word, $\fint y, \fint y, \fint y, \fint with$ (e.g., v. 2 above). His use of the word, $\fint y, \fint y, \fint y, \fint with$ (e.g., v. 2 above). His use of the word, $\fint y, \fint y, \fint y, \fint with$ (e.g., v. 2 above). His use of the word, $\fint y, \fint y, \fint y, \fint with$ (e.g., v. 2 above). His use of the word, $\fint y, \fint y, \fint y, \fint with$ (e.g., v. 2 above). His use of the word, $\fint y, \fint y, \fint y, \fint with$ (e.g., v. 2 above). His use of the word, $\fint y, \fint y, \fint y, \fint y, \fint y, \fint with$ (e.g., v. 2 above). His use of the word, $\fint y, \fint y, \fint$

יְלָא חֲנָבוּ יֵלֶךְ וְיָשָׁב לְבֵיתֵּוּ פֶּן־יָמוּתֹ בַּמִּלְחָבֶּׁה וְאָישׁ וְלָא חַנְבֵּה יְהָּ וִיתוּב לְבֵיתֵה דִּילְמָא יִתְּקְטֵּל בַּקְרָבָּא וּגְּבֵּר אָחֶר יַחְנְבֶּנּוּ: וּוֹמֵּן גַּבְרָא דִּי נְצִיב כַּרְמָא וְלָא אַחֲלֵה יְחַלְּלֶנוּ: וּוֹמֵי־הָאִישׁ אֲשֶׁר צַּכְלְבָּא וּגְּבַר אָחֵלָה יְחַלְּלֵנוּ: וּוֹמֵי נַּבְיתֵוּ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָלָה וְלָא לְקָחָה יֵלֵךְ יְחַלְּנֵה: וּמִן נַּבְרָא דִּי אָרֵשׁ אִשָּׁה וְלְא לְקָחָה יֵלֵךְ יְחַלְּנֵה: וּמִן נַּבְּרָא דִּי אָרֵשׁ אִשְׁהֹ וְלְא לְקָחָה יִלֶּהְ יְתָלְּנֵה: וְמִן נַבְּרָא דִּי אָרֵשׁ אִשְׁהֹ וְלְא לְקָחָה יִהֶּהְּ יְתִלְּב לְבֵיתֵה דִּילְמָא יִתְּקְטֵל בְּקְרָבָא וּנְפְבָּה יִהָּהְּ וְתִינִב לְבִיתָה דִּילְמָא יִתְּקְטֵל בְּקְרָבָא וּגְבָרָא יִקְּהָּה יִהָּהְּ

אוֹ לְחַלְּלֶן בְּדָמִים וְלֶאֲכוֹל הַדְּמִים בִּירוּשְׁלֵיִם: (ז) בְּּדְ יָמוּת בַּמִלְחָמָה. יָשׁוּב "פֶּן יָמוּת", שָׁאָם לֹא יִשְׁמַע לְדְבְּרֵי הַפּהַן בְּדָאי הוּא שַׁיָמוּת (ספרי קנה): (ה) וְלֹא חֲנָבוֹ. לֹל זֶר בּוֹ. "חִפּוּךְ" לְשׁוֹן הַמְחָלֶה: וְאִישׁ אֲחֵר יַחְנְבֶנוֹ. וְדְבָּר שֶׁל עַנְמַת נֶפֶשׁ הוּת זֶה: (ו) וְלֹא חִלְלוֹ. לֹת כְּדָתוֹ בַּשָׁנָה הְרְבִּיעִית, שֶׁהַפֵּירוֹת טְעוֹּנִין לְתְּכְלוֹ בִּירוֹשָׁלֵיִם, לֹת כְּדָחוֹ בַּשָּׁנִה הְרְבִּיעִית, שֶׁהַפֵּירוֹת טְעוֹנִין לְתְּכְלוֹן בִּירוֹשָׁלֵיִם,

— CHUMASH TRANSLATION —

and has not inaugurated it? Let him go and return to his house, lest he die in the war and another man will inaugurate it. ⁶ And who is the man who has planted a vineyard and not redeemed it? Let him go and return to his house, lest he die in the war and another man will redeem it. ⁷ And who is the man who has betrothed a woman and has not taken her? Let him go and return to his house, lest he die in the war and another man will take her."

ONKELOS ELUCIDATED

יְלָא חַנְבֵה — and has not inaugurated it by having begun to live in it? יְהָךְ וִיתוּב לְבֵיתֵה — Let him go and return to his house, וּגְבַר אָחֶרְן — lest he BE KILLED in the war וּגְבַר אָחֶרְן — and another man will inaugurate it.[10]

- 6. ומן גַּבְרָא דִי נְצֵיב בַּרְמָא And who is the man who has planted a vineyard וְלָא אַחֲלֵה and not redeemed it in its fourth year? יְהָךְּ וִיתוּב לְבֵיתָה Let him go and return to his house, דִילְמָא יְתְקְטֵל בַּקְרָבָא lest he BE KILLED in the war וּגְבַר אָחֲרָן יַחֲלֹנֵה and another man will redeem it.
- 7. אַהָּתָא דִּי אָרֵא דִּי אָרֵא וּמַן גַּבְרָא דִּי אָרֵט אִהְּתָא And who is the man who has betrothed a woman וְלָא נַסְבָּה and has not taken her as his wife?[12] יְּהָךְ וִיתוּב לְבֵיתֵה Let him go and return to his house, דִּלְמָא יִתְקְטֵל בַּקְרָבָא lest he be killed in the war וּגְבַר אָחָרָן יִּסְבַנָּה and another man will take her."

said by the Kohen and then *proclaimed* by the officers. Thus, the officers did not speak their own words *with* the people (the term *with* connotes a direct connection between the original speaker and the listener), but merely repeated the Kohen's words *before* them (see *Chalifos Semalos*).

- 10. The prospect that he may be killed in battle and another will inaugurate his house could depress him and thus adversely affect his ability as a soldier (*Rashi*, as explained by *Gur Aryeh*). The same idea applies to the men discussed in the next two verses.
- 11. Onkelos translates אַחֲלֵה as חַלְלוּ, redeemed it (or deconsecrated it). As Rashi explains, this refers to the produce of a vineyard in its fourth year [רְבַעי], which must

be either eaten in Yerushalayim, or *redeemed* for money, which is then brought up to Yerushalayim and used to purchase food to be eaten there (see *Vayikra* 19:23-24). If a man planted the vine and had not yet eaten its produce in the fourth year, he is sent home from the battle.

Ibn Ezra and Ramban (in his first approach) interpret the Hebrew יְחָלִים as played the flute (חָלִים) over it; it was customary to play the flute and dance (מָחוֹל) in the vineyard, in song and praise to Hashem, upon being able to enjoy its fruits.

12. That is, he has performed the first phase of the marriage ceremony (called *erusin* or *kiddushin*), but he has not yet taken her into his home and lived with her as husband and wife (*nisuin*).

תְּיָסְפְּוּ הַשְּׂטְרִים לְדַבֵּר אֶל-הָעָם וְאֶמְרֹּוּ מִי-הָאָישׁ הַיָּרֵא תּם עַמָּא וְיִיסְפּוּן סַרְכַיָּא לְמַלְּלָא עִם עַמָּא וְיִימְרוּן מֵן נַּבְּרָא דְּדָחֵל וְרָךְ הַבָּלָב יָת לְבָּא תָם עַמָּא וְיִימְרוּן מֵן נַּבְּרָא דְדָחֵל וּלְּבְּר: טְּ וְהָיֶה כְּכַלְת הַשְּׂטְרִים לְדַבֵּר אֶל-הָעָם וּמְּקְרָוּ כִּן לְבָּא דִאְחִיהִי כְּלְבִר: טְּ וְהָיֶה כְּכַלְת הַשְּׂטְרִים לְדַבֵּר אֶל-הָעָם וּמְּקְרָוּ כִּלְבִר: טְ וְהָיֶה כְּכַלְת הַשְּׂטְרִים לְדַבֵּר אֶל-הָעָם וּמְּקְרָוּ בְּלְבָר: טְ וְהָיָה כְּכַלְת הַשְּׁטְרִים לְדַבְּר אֶל־הָעָם וּמְּקְרָּוּ בְּלְתְּהִיּא עִם עַמָּא וִימִנּוּן שְׁרִילִים לְּבָבְרוֹ אֵלְרְתָּא עִם עַמָּא וִימִנּוּן בְּלְבִּר: טְ וְהָבָרְה הַבְּיִישׁ עַמָּא הְנִישׁ עַמָּא: יִרְבְּרְוּ הַבְּיִיתְהְבּוֹן בְּרִישׁ עַמָּא: יִתְּקְרֵב אֶל-תִּיף בְּרִישׁ עַמָּא: יִבְּיִים וְּבִיתִּה הְּבָרִישׁ עַמָּא: יִבְּיִים וְּבִיתִּה הְּבָרִישׁ עַמָּא: יִרְבְּרָוּ הַיְּעָם וְּבְּרָה הַבְּיִישׁ עַמָּא בְּרִישׁ עַמָּא:

עֲבֵירָה, וְהָרוֹחֶהוּ חוֹזֵר חׁוֹמֵר: שֶׁמֶּח בָּנָה בַּיִּת חׁוֹ לָטֵע כֶּרֶם חׁוֹ חַׁלֵּבו חְׁמָר: שֶׁבֶּירְהוֹ שֶׁבִּירִ בְּבָּאוֹת. שֶׁבֵּעִייִין זְקְפִין מִלּפְגַיּהֶם וּמְלְּחֲבִיהֶם וְכָשִׁילִים שֶׁלַ בַּרְּעֵל בִּיִדִיהֶם, וְכָל מִי שֶׁרוֹיְה לַחֲזוֹר הָרְשׁוֹת בִּיְדִיהֶם וְכָשִׁילִים שֶׁל בַּרְעֵל בִּיִדִיהֶם, וְכָל מִי שְׁרוֹיָה בַּקְנֵה הָרְשׁוֹת בִּיִּדְיֹה לְקַפְּיִן הְּבִּין, בְּנֵי חִׁדְם עוֹמְדִים בִּקְנֵה הַמְּנְתְיִם בִּיְבְירִים: שוּבּוּ חֵל הַמִּלְחָמָה הַפַּמְיֹרָם בִּיְבְּרִים: שוּבּוּ חֵל הַמִּלְחָמָה וְסִבּיר קְנֹהן מוֹה שׁה: (וֹ) בִּי וֹלְחַ מְנִים בְּקִּילָה לְכָל הָעִרִים הַכְּחִלְת וְגוֹי (פּפוּק טוּ; ספּרי קְּנִט): בּעֵין בַּעָּלָה לְכַל הָעֵרִים הַרְחֹקֹת וְגוֹי " (פּפוּק טוּ; ספּרי קְנִט):

(ח) וְיָסְפּוּ הַשִּׁטְרִים. לָמָה נָחֲמֵר כָּחֹן "וְיִסְפּוּ", מוֹסִיפִין זֶה עַל דְּבְרֵי הַפּּהָן, שֶׁהַפּּהָן מְדַבָּר וּמַשְׁמִישַ מִן "שְׁמֵע יִשְׂרָחֵל" עַד "לְּהוֹשִׁישַ מִּק "שְׁמָע יִשְׂרָחֵל" עַד "לְּהוֹשִׁישַ מְּקְכֶּס", וּ"מִי הָחִׁישׁ (פּפּסוּק ה) וְשֵׁנִי וּשְׁלִשִׁי פּּהָן מְדַבֵּר וְשׁוֹשֵר מַשְׁמִישַ, וְזֶה שׁוֹשֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹשֵר מַשְׁמִישַ (סוטה מג.): הַיָּרֵא וְרַךְּ הַבְּבָּב. רַבִּי עֲקִיבָּח חוֹמֵר: פְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁמֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּקְשְׁרֵי הַבְּבְּרוֹ שְׁבְּרָחוֹת שֶׁבְּיִדֹּח שְׁנְבִּרוֹ מְשְׁבִּירוֹת שְׁבְּיִּדֹח שְׁלָּבִי בְּלָהָה לוֹ פּוֹרֶה לַלְבָּיח שְׁלֹה בִּיל עַבְּירוֹת שַׁבְּרוֹם שַׁבְּלֵינוֹ שְׁבָּירוֹם שָׁבְּיִל שְׁבִירוֹם שְׁבָּיִים בְּשָׁלֵי בְּיִבוֹ שְׁהָס בַּעַלֵּי לְכַחוֹיְרִים בְּשָׁבִיל שַבִּירוֹם שְׁבְּיִדְם שְׁלֹח יִבִינוּ שְׁהָס בְּעַלִּי

— CHUMASH TRANSLATION -

⁸ The officers shall continue speaking to the people and say, "Who is the man who is fearful and of soft heart? Let him go and return to his house, and let him not melt the heart of his brothers, like his heart." ⁹ It shall be [that] when the officers have finished speaking to the people, they shall appoint legion leaders at the head of the people.

¹⁰ When you draw near to a city

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 8. יְיִּוֹסְפּוּן סָרְכַיָּא לְמֵלֶּלָא עֵם עַמָּא וְיֵימְרוּן The officers shall continue speaking WITH the people and say, מֵן גַּבְּרָא "Who is the man who is fearful and of BROKEN heart?" הָּדְּ וִיתוּב לְבֵיתֵה Let him go and return to his house, יְּהָדְּ וִיתוּב לְבֵיתֵה and let him not BREAK the heart of his brothers, בֹּלְבֵּה like his own heart."
- 9. יהֵי כֵּד יְשֵׁיצוֹן סְרְבַיָּא לְמַלָּלָא עם עַמָּא It shall be that when the officers have finished speaking WITH the people, יומַנּוֹן רַבְּנֵי חֵילָא בְּרֵישׁ עַמָּא they shall appoint legion leaders at the head of the people. [16]
- 10. אָרֵי תִקְרֵב לְקַרְתָּא When you draw near to a city

13. The following words were not relayed by the Kohen to the officers (see note 9); they were said directly by the officers to the people (*Rashi*).

14. In verse 3, Onkelos rendered אַל יַבְּרֶבֶּר, let your heart not be soft, as יָלָא יִוּינְע לְבְרֵבֶּר, let your heart not tremble, since the verse is discussing the temporary trepidation that results from the fear-instilling tactics of the enemy. Here, however, the verse is describing a character trait of the man being sent away from the battle, so Onkelos renders רְּבֶּר הַלְּבָּר, of soft heart, as הָבֶּר לְבָּא, of broken heart. This can accord either with R' Akiva, who maintains that the verse is referring to a man of cowardly and fainthearted disposition; or with R' Yose HaGlili, who teaches that it is referring to someone who is dispirited on account of his sins, and fearful of being killed in battle due to them [see

Sotah 44a, cited by Rashi here] (Beurei Onkelos).

15. The verse earlier describes the man's heart as דָר, "soft," and here it says לא יִמִּט , he should not "melt" [the heart of his brothers], but Onkelos uses the root, חבר, break, in both places (rather than use different terms like the Torah does) since the verse goes on to say that the man should not make his brothers' heart "like his own heart" (Me'at Tzori). [Onkelos similarly uses the root חבר to translate הַמְּטִּטֹּי in 1:28 above.]

16. These were sentinels who were positioned both in the front and back of the battle formation, and they would strengthen the people who were falling, urging them to return to battle and not flee. They had the authority to severely punish anyone who wanted to retreat, since the beginning of downfall in battle is flight from the enemy (*Rashi*).

לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלְוֹם: יא וְהָיָהֹ אִם־שַׁלְוֹם תַּעַנְּךְּ לַאֲנָחָא / עְלֵה וְתִקְרֵי לַהּ מִלִּיז / יא וִיהֵי אִם שְׁלָם תַּעֲנִינָּךְ הַשְׁלָם:

ּוֹתִפְתַּח לֶּךְ וִיהֵי כָּל עַמָּא דְיִשְׁתְּכֵּח בַּהּ יְהוֹן לֶךְ לַקֵּס וַעֲבָדְוּךְ: וֹתִפְתַּח לֶּךְ וִיהֵי כָּל עַמָּא דְיִשְׁתְּכַּח בַּהּ יְהוֹן לֶךְ מַסְּקֵיּ ְוִיִפְלְחָנָּךְ: מִסִּיוֹ

ָּבּ וְאִם־לְּא תַשְׁלִּים עַפֶּׂךְ וְעֲשְׁתָה עִמְּךְ מִלְחָמֶה וְצַרְתָּ עַלֶּיה: יִּג וּנְתָנָה יהוָה אֱלֹהֶיךְ בְּיָדֶךְ וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־זְכוּרָה לְפִי־חֲרֶב: יִּג וִיִּמְסְרַנַּה יהוָה אֱלֹהֶיךְ בִּידֶךְ וְהִכִּיתִ אֶת־כָּל־זְכוּרָה לְפִּתְנָם דְּחָרֶב:

הַכָּתוּב מְבַשְּׂרְךְ שָׁאָם לֹא מַשְׁלִּים עִמֶּדְ, סוֹפָּהּ לְהַלְּמֵם בְּּדְ אִם מַבְּלִים עִמֶּדְ, חוֹפָהּ לְהַלְּמֵם בְּּדְ אִם פַּנִיתִנְּהּ וְמַלֵּדְ (שִם): וְצַרְתָּ עֲלֶידְ. אַף לְהַרְעִיבָּהּ וּלְהַלְמִיאָהּ, וְלַבְּתִיעָהָ מִימַת פַּחְלוּאִים (שם): (יג) וּנְתַנָּה ה׳ אֱלֹהֶיךְ וְלַבְּתִּיתָהּ מִימַת פַּחְלוּאִים (שם): בַּנֵדְךּ. אָם עָשִׂיתַ כַּל הַאָמוּר בַּעְרָיִן, סוֹף שָׁה׳ (וֹתְנָהּ בִּיֵדְדְּ (שם):

(יא) בֶּל הָעָם הַנְּמְצָא בָה. אֲפִילּנּ אַפָּס מוֹצֹּא כָּס מִּשְׂבְעָּס עַמָּמִין שָׁנְלְטַנֵּיִטָ לְהַחֲרִימָס, אַפָּס רַשַּׁאִי לְקַיִּימָס (ספרי ר): לָמֵס וַצְבָּדוּךְּ. עַד שֻׁיִּקְבְּלוּ עֲלֵיכֶס מִפִּיס וְשָׁעֲבּוּד (שִס): (יב) וָאָם לֹא תַשְׁלִים עָמֵךְ וָעֲשָׂתָה עִמְּךְ מִלְחַמַה.

— CHUMASH TRANSLATION -

to wage war against it, you shall call to it for peace. 11 It shall be that if it responds to you in peace and opens for you, then the entire people found within it shall be as tribute for you, and they shall serve you. 12 But if it does not make peace with you, but makes war with you, you shall besiege it. 13 Hashem will deliver it into your hand, and you shall strike all its males by the blade of the sword.

- ONKELOS ELUCIDATED -

הָבָּא עֲלַה – to wage war against it, אָנָהָא קְרָבָא עֲלַה – to wage war against it, יְתִקְרֵי לַהּ מִלִּין דִּשְׁלָם – you shall call to it words of peace. $^{[17]}$

- 11. יְיהֵי אִם שְׁלָם תַּעֲנֵינָךְ It shall be that if it CALLS OUT to you in peace יְיהֵי and opens its gates for you, יִיהִי then the entire people THAT WILL BE found within it לְּךְ מַסְּקֵי מִסִין shall be people who BRING UP TRIBUTES for you, יְהוֹן לְךְ מַסְקֵי מִסִין and they shall serve you.
- 12. אָאָם לָא תַשְׁלֵם עִמְּךְ But if [the city] does not make peace with you, וְתַעְבֵּד עִמְךְ קְרָב but instead makes war with you, וּתְצוּר עֲלַה you shall besiege it.
- 13. וְיִמְסְרְנַהּ יְיָ אֱלָהֶךְ בִּידְךְ Hashem will deliver it into your hand, וְתִמְחֵי יָת כָּל דְּכוּרָהּ לְפִּתְגָם דְּחָרֶב and you shall strike all its adult males by the WORD of the sword. [20]
- 18. The Hebrew root ענה usually refers to responding but sometimes refers to calling out or initiating a conversation (Radak, Shorashim; see, for example, Shemos 15:21). Aramaic distinguishes between these usages, as the root עני refers to responding, while the root עני refers

to calling out. Accordingly, since our verse is discussing the city's response to the peace overtures, it would seem that Onkelos should have rendered the Hebrew הָעִבְּיבְּוּבְּ, responds to you (see Targum Yonasan for a similar rendition), rather than תַּעֵינִיךָ, calls out to you. Tosafos U'Miluim (to Bereishis 45:3) suggests that when the עַנִיבָּ in response to a הְּבָרִאָה בָּלִיהָ לְשָׁלוֹם, call (as in our case, where it said earlier מְלֵילִה לְשָׁלוֹם, you shall call out to it in peace), it is rendered עני, calling out, in Aramaic as well.

[Note that in Daniel 3:24, the Aramaic root ענה means respond (see Rashi and Metzudos there). It is therefore possible that תַּעֵנִינָּה in our verse means it responds to you.]

- 19. This includes even members of the seven Canaanite nations, who would be subject to annihilation had they remained in Eretz Yisrael (*Rashi*).
- 20. See above, 13:16 note 26.

רש"י

(יד) וְהַשַּׁף. אַף עַף שֵׁל זְכָרִים, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים "וְהִפִּיתָ אֶת כָּל זְכוּרָה" (פסוק יג), בַּגְּדוֹלִים (ספרי שם):

— CHUMASH TRANSLATION –

¹⁴ Only the women, the small children, the animals, and everything that will be in the city — all its booty — may you plunder for yourselves; you shall eat the booty of your enemies, which Hashem, your God, gave you. 15 So shall you do to all the cities that are very distant from you, which are not of the cities of these nations. 16 But from the cities of these nations that Hashem, your God, gives you as a heritage, you shall not allow any soul to live. 17 For you shall utterly destroy them: the Chittite and the Emorite, the Canaanite and the Perizzite, the Chivvite and the Yevusite,

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 14. לְחוֹר נְשַׁיָּא וְטַפְּלָּא וּבְעִירָא Only the women, the small children, the animals, וְכֹל דִּי יְהֵי בְקַרְתָּא and everything that will be in the city בָּל עֲרָאַה all its booty תְּבוֹז may you plunder for yourself; וְתִיכוֹל יָת עֲרָאָה דְסָנְאָך which Hashem, your God, gave you.
- 15. בֶּן תַּעְבֵּד לְּכָל קְרְוַיָּא So shall you do to all the cities דִּי לָא that are very distant from you, דִּי לָא which are not of the cities of these Canaanite nations.
- 16. לְחוֹר מִקְרְוִי עַמְמֵיִא הָאַלִּין But from the cities of these nations בי יְיָ אֱלָהֶךְ יָהֶב לְךְ אַחֲטָנָא that Hashem, your God, gives you as a heritage, אָ תְקַיֵם כָּל נִשְׁמָא you shall not SUSTAIN any soul.[22]
- 17. אָרֵי נָמָרָא הְנֵּמֵרנוּן For you shall utterly destroy them: הָּמָאִי וָאָמרְאֵי the chittites and the emorites, בְּעָנָאִי וּפְרוָאֵי the canaanites and the perizzites, הְוָאֵי וִיבוּסָאִי the chivvites and the yevusites,

22. In Shemos 22:17, Onkelos translates מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה,

you shall not keep a sorceress alive, as לָּא חֵחֵי , you shall not allow to live, since the intent there is that she must be killed, for she is liable to the death penalty. Here, however, he renders לֹא חְחֵיֵה as מָלָא חָבֵים, you shall not sustain, since the point is that the Canaanites are not to be permitted to remain in the Land; if they flee, though, there is no need to chase them down and kill them (Me'at Tzori).

^{21.} In v. 1 above, Onkelos translated בָּצֶלִי רְבָּבֶּךְ as יְבָּבֶּרְ as your enemies, which is a term reserved for an actively hostile enemy. In our verse, though, the reference is to a subdued foe, so Onkelos renders it קנְאָרָ, those who hate you, i.e., in their hearts (see Beurei Onkelos to Vayikra 26:7; below, 32:27 note 87 and 32:41 note 119).

מַפֶּנֶיךְ בַּמָּצְיֹר: בַ רַץ עֵץ אֲשֶׁר־תִּדַע בִּי לֹא־עֵץ מְאַכֶל הַוּה אֵלָן דִּי תַדַּע אֲנִי לָא אִלַן דְּמִיכָל הוּאַבָל הוּאַ תְּקֹרָת כִּי הָאָרָם עָאָר לִאַרָּה אָלָּהַרּ יִי שְּבָיל דִי לָא יַלְפוּן יָתְכּוֹן מְּמָלַה לְאַרְהִי לְאַרְהִי לְאַרְהִין שִּׁיְאָר לְאַרְהָי וְעָבּרְ לִי עִבְּרִי לְאַרְהָא אִילַן חַקּלָא לְמֵעַל אָרָיִם רַבִּים לְהִלְּהַ עָּעְרָבִי לְאַרְהָי וְיִחִיבּוּן בְּיִבּים לְהִלְּחִי עָעָרְרְ יָמִים רַבִּים לְהִלְּחִי עָעָרְרָ יָמִים רַבִּים לְהִלְּחִי עָעָרְ עָעִרְ יָמִים רַבְּים לְהִלְּחִי עָעָרְ יִעִים רַבְּים לְהִלְּחִי עָעָרִי לְאַ אִילְוּ בַּיְלְּהְ לְעִבְּשָׁה לְאַרְתִּשְׁחִית אֶת־עצְהְ לִאַרְמָא אִילַן חַקּלָא לְמֵעַל עָלְהִי לְמִבְּרְשִׁה לְאַרְתִּא אֲרִי עְבִיר לְאַרְהִי לְא תִּבְרָת כֵּי הָאָבְם עְלְהִיּ בְּנִים לְהִלְּחְ בְּעִבְּיִם לְּהְיִּלְן בְּמִילָל הְיִּע עְבְיִר לְמִבְּבְּשָׁה לְא חִוּבְל הִי יִת אִילְנִה לְאָבְיִּן הַשְּלְּה לִאְרְיִי לְא אִילַן חַקּלָא לְמֵעַל מְעָלְ הְיִבְּי לִאְרָי לְאִרְיִּן לְאָתְרִוּ לְאִרְוֹן לְאִרְוֹ לְאִרְנִי לְאִרְיִי לְא הִילְן הִיּעִרְ לְאִרְיִן לְאִרְיִן לְאִרְיִּן לְאִרְוֹן לְאִרְוֹן לְאִין לְאִרְיִּן לְעִבְּיְיִיה לְאִבְיוֹן לְּאִרְנִין לְאִרְיִי עְּיִילְ וְעִיתִּה לְאִרְיִי לְּא אָרִי בְּיְבְּיוֹי לְאִתְּי לְּאִיי לְּא אָרִי בְּיְבְּיִי הְיִתְה לְאָבְיוֹן לְאִתְרִי לְאִרְיִי עְּיִתְי לְּא תְּיְתִי לְּא תְּעְלְי בְּעִבְּי הְיִבְיּי הְיִבְי לְּיִבְּי הְיִבְיי תְּנְיתִיל אְיִיתְי לְּא אָעִיי לְא אִילְן הְּמִיכָּל הוּי מִּבְּי הְיוּ מְתִּיבְל הִייבִּי לְיחִי בִּיְלְי הְיִבְּיי בְּיִיבְי הְיִבְיי הְיִּתְי בְּיְיִיתְ בְּיוֹי הְיִיתְים בְּיִבְיְי בְּיְיִים בְּיְבְיִיל הְיִי תְּיִילְ הְיִילְן הְיִבִּילְ הִייִבְּי הְיִי תְּיִילְי הְיִינְים לְיוֹין בְּיבְלּי הִיילְן הְיִבִּילְ הִייּבְיל הִייבְי בְּיבּיל הִייִבְיי הְיוּאבְיים בְּיוּ מִיבְל הִייִבְּיוּ הְיוּבְיבְיי הְיוּי תְּיִבְיבְיי הְיוּי מְיִבְּיוּ הְיוּיוּיוּ הְיוּיוּי בְּיִילְ הְיוּיוּבְייִי הְיוּיְיְיִיר בְּיְיִיר בְּיִיי לְּיִין בְּעִיבְיי בְּיוּיוּי בְּיִיים בְּיוּי בְּיוּיוּיוּיוּיוּי בְּיִירְייוּ בְּיִייְיִי בְּיִים בְּיִיים בְּיִים בְּיוּיוּיוּיוּיוּבְייוּי בְּיִים בְּיִייְיי בְ

י"כן

וְכֵן הּוּתְ חוֹמֵר "וַיַּשֶׁב דָּוִד בְּלְקְלָג יָמִים שְׁנִים" (שמואל־ב א, א).
וּבְמִלְּחֵמוֹת הָרְשׁוּת הַבָּתוּב מְדַבֵּר (ספרי רג): בּי הָאָדָם עֵץ
וּבְמִלְּחֵמוֹת הָרְשׁוּת הַבְּיִ" מְשְׁמֵּשׁ בּלְשׁוֹן "דִּילְמָחֹ", שֶׁמֶח הָחָדָם עֵץ
הַשְּׁדֶה. הֲרֵי "כִּי" מְשְׁמֵּשׁ בּלְשׁוֹן "דִילְמָחֹ", שֶׁמֶח הָחָרָם עֵן
הַשְּׁדֶה לְהַכְּנֵם בְּמוֹךְ הַמָּנִוֹר מִפְּנִיךְ, לְמָה חֲּשִׁרְתִּנוּ:
בּתְּנִשִּׁי הַעִּיר, לְמֵה חֲשְׁחִיתְנוּ:

(יד) בַּאֲשֶׁר צוְּךְ. לְרָבּוֹת אֶת הַגּרְגָּשִׁי (שם רא): (יד) לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יְלַמְּדוּ. הָא אִם טָשׁוּ מְשׁוּבָה וּמִקְגַּיְירִין אַמָּה רַשַּׁאִי אֲשֶׁר לֹא יְלַמְּדוּ. הָא אִם טָשׁוּ מְשׁוּבָה וּמִקְגַיְירִין אַמָּה רַשַּׁאִי לְקַבְּלֹם (שם רב): (יש) יָמִים. שְׁנִים: רַבִּים. שְׁלֹשָׁה. מִכְּאוֹ אָמְרוּ: אֵין צָרִין עֵל עַיִּירוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי פּוֹכָבִים פְּחוֹת מִשְּלשָׁה יָמִים קוֹדֶם לַשַּׁבְּה, וְלְמֵּד שֶׁפּוֹמָתַ בְּשָׁלוֹם שְׁנִים אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים.

- CHUMASH TRANSLATION -

as Hashem, your God, has commanded you, ¹⁸ so that they will not teach you to do like all of their abominations that they performed for their **gods**, and you will have sinned **to** Hashem, your God.

¹⁹ When you besiege a city for many days to wage war against it to **seize** it, do not destroy its tree by **thrusting** an axe upon it, for from it you will eat, and you shall not cut it down; **is** the tree of the field **perhaps** a person, that it should enter the siege before you? ²⁰ Only a tree [about] which you know that is not a food tree,

- ONKELOS ELUCIDATED -

קּהָף יִי אֶלָהָף — as Hashem, your God, has commanded you, $^{[23]}$

- 18. בְּדִיל דִּי לָא יַלְפּוּן יָתְבוֹן so that they will not teach you בְּדִיל הִי לָא יַלְפּוּן יִתְבוֹן to do like all of their abominations די עַבְּדוּ לְּטְעֵוְתְהוֹן that they performed for their FALSE GODS, וֹתְחוּבוּן קֵדָם יִיִּ אֱלְהֲבוֹן and you will have sinned BEFORE Hashem, your God.
- 19. אֲבִי יִתְצוֹר לְּקְרְתָּא יוֹמִין סַגּיאִין When you besiege a city for many days בְּבִּי תְצוֹר לְקַרְתָּא יוֹמִין סַגּיאִין to wage war against it to conquer it, לָא תְחַבֵּל יָת אִילְנַה do not destroy its tree לַאַרָמָא עֲלוֹהִי גַּרְוְנָא by raising an axe upon it, שְבִי מִנָּה תִּיכוֹל for from it you will eat, אֲבִי מִנָּה תַּיכוֹל and you shall not cut it down; אִילַן חַקְלָא הִילָן For the tree of the field is not like a person, לְמֵעֵל מִקְּרָמֶךְ בִּצְיָרָא that it should enter the siege before you. [25]
- 20. לְחוֹר אִילָן דְּי תִּדַע Only a tree about which you know אַרי הוא that it is not a food tree,

for two or three days [depending on the circumstances (*Gur Aryeh*)] before initiating hostilities (see *Rashi*).

25. As he commonly does, Onkelos converts the rhetorical question — is the tree of the field perhaps a person, that it should enter the siege before you? (see Rashi)

^{23.} See 7:1-2 above.

^{24.} The word, מֵים, days, implies two days, and the added word, רֵבִּים, many, implies an additional (third) day. This teaches that in discretionary wars outside of Eretz Yisrael, we are to present overtures of peace

אַתּוֹ תַשְּׁחֵית וְכָרֶתָּ וּבָנִיתָ מָצׁוֹר עַל-הָעִיר אֲשֶׁר-הָוֹא עֹשְּׂה יָתֵה תְּחַבֵּל וּתִקּוּץ וְתִּבְנִי כַּרְקּוֹמִין עַל קּרְתָּא דִּי הִיא עָבְּדָא עִפֶּךְ קְּרֶב עַד דְּתִּבְּבְּשַׁהּ כֹא אְצְרִי יִשְׁתְּכֵח קְטִילָא בְּאַדָמָה אֲשֶׁר יְהוֹה אֱלְהָרְ נָתֻן לְךְּ לְרִשְׁתָּה נַפֶּל בַּשָּׁדֶה לְא נוֹדַע מִי הִבְּהוּ: בּ וְיִפְּקְוֹן לְךְ לְרִשְׁתָּה נַפֶּל בַּשָּׂדֶה לְא נוֹדַע מִי הִבְּהוּ: בּ וְיִפְּקּוֹן לְךְ לְמִירְתַהּ רְמִי בְּחַקְלָא לָא יְדִיעַ מַן קַּטְלַהּ: בּ וְיִפְּקּוֹן סָבִיךְ וְשִׂפְטֻיךְ וּמִיְּשְׁחוּן לְּקְרָנִיָּא דִי סְחַרְנוּת קְטִילָא: סָבִיךְ וְדָיָנִיךְ וְיִמְשְׁחוּן לְקְרְנִיָּא דִי סְחַרְנוּת קְטִילָא:

(ב) עַד רְדְתָּה. לְשׁוֹן רִדּוּי, שְׁמְּהֵא כְפּוּפָה לָךְ: (ב) וְנַצְאוּ וּמְדְדוּ. מִמְּקוֹס שֶׁהֶחָלֶל שׁוֹכֵב (ספרי רה): אֶל הֶעָרִים אֲשֶׁר זִקְנֵיךְ. מִיּוּחָדִים שַׁבִּוּקְנִיךְ, חֵלוּ סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה (סוטה מד:): סביבת הַחַלַל. לְכָל לַדְ, לִידַע חֵיזוֹ קְרוֹבָה:

CHUMASH TRANSLATION

it you may destroy and cut down, and build **a siege** against the city that makes war with you, until **it is subdued**.

21

¹ If a slain person will be found on the Land that Hashem, your God, gives you to take possession of it, **fallen** in the field, it is not known who **struck** him, ² your elders and judges shall go out and measure to the cities that are around the slain one.

ONKELOS ELUCIDATED -

יָתָה הְחַבֵּל וּתְקּוּץ יִתָּה הַ יִּתָה הְּחַבֵּל וּתְקּוּץ יִתָּה הְחַבֵּל וּתְקּוּץ — it you may destroy and cut down, בְּרְקּוּמִין עַל קַרְתּא דִּי הִיא עָבְּדָא עִמְּךְ קְרָב — and build SIEGEWORKS against the city that makes war with you, עַד דְּתִבְּבְּשֵׁה — until you conquer IT. [27]

21.

- 1. אֲבִי יִּשְׁהְבַח קְּטִילְא If a slain person will be found בְּאַרְעָא on the land that Hashem, your God, gives you to take possession of it, בְּחָקְלָא and he is CAST in the field, לא יְדִיעַ מַן קּטְלֵה it is not known who killed him, then the following ritual shall be performed.
- 2. וְיִפְּקוֹן סָבִיךְ וְדֵינָיִף Your elders and judges shall go out and measure the distance from the slain person to the cities דִּי טַחַרָנוּת קטִילָא that are around the slain one.
- into the statement intended by it: A tree of the field is not a person, that it should enter the siege before you (Ibn Ezra, Shitah Acheres to Bereishis 5:24; Nesinah LaGer). The verse means that although there is a need to subject the people to hunger and thirst, in order to compel them to surrender, there is no reason to destroy the trees (Rashi).
- 26. I.e., constructions built by a besieging force, for the purpose of containing the city and capturing it (Nesinah LaGer; see further, Radak to I Shmuel 17:20). [The term בַּרְקוֹם appears in a few places in the Gemara (e.g., Avodah Zarah 18b). A variation of this term, בַּרְכּוֹם, appears in Kesubos 27a, where Rashi incidentally cites Onkelos here as בַּרְכּוֹמָא. Presumably, the term is related to circle or encirclement.]
- 27. According to Nesinah Lager, Onkelos concurs with Rashi's explanation, which associates the Hebrew word ידְתַּוּד with with, subjugation. Nefesh HaGer, however,

- maintains that Onkelos may likewise understand רְּדְתָּה like Rashbam, who explains that it is related to יְּרִידָה lowering the high walls of the city (which allows it to be conquered).
- 1. Onkelos clarifies that the phrase מֵלֵל בַּשְּׁדֶה does not mean that he is seen falling in the field, but rather that he is already fallen and lies there dead. See, similarly, below 22:4 (Nefesh HaGer).
- 2. Onkelos usually renders אָרְיִדִּים, known, as אָרְיִדִּים, became known (see, e.g., Shemos 2:14 and 21:36), but here renders it יְדִיעְ, known. This is in line with the teaching of Sifrei that if there is any person, anywhere in the world, who knows who committed the murder even if his identity has not become known to anyone else then the ritual set forth below is not performed (Beurei Onkelos).
- 3. That is, a delegation of five members of the Great Sanhedrin (*Rashi*; *Rambam*, *Hil. Rotze'ach* 9:1).

ג וְהָנָה הָעִיר הַקְּרִבָּה אֶל-הֶחָלֵל וְלֶקְחוֹּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִּוֹא עִּבְּרֵ בְּהָוֹי וְנְקְנֵי הָעִיר הַהְּוֹא עִבְּרֵ בְּהָוֹי וְנְקְנֵי הָעִיר הַהְּוֹא עִבְּרֵ בְּהָ אֲשֶׁר לֹא־מֲשְׁכָה בְּעְל:

עְגְלַת בְּלָר אֲשֶׁר לֹא־עֻבַּר בְּהָ אֲשֶׁר לֹא־מֶשְׁכָה בְּנְיר:

עְגְלַת תּוֹרִוֹ דִּי לָא אִתְפְּלַח בַּהּ דִּי לָא וְנְנֵי הָעִיר הַהְּוֹא אֶת-הָעֶגְלָה אֶל-נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר רִיְחָתוּן סָבִי קַרְתָּא הַהִּיא יָת עֲגַלְתָּא לְנַחַל אֵיתְן אֲשֶׁר לֹא־יֵעְבֵר בִּוֹ וְלָא יִזְרָע וְעָרְפּוּ־שָׁם אֶת־הָעֶגְלָה בַּנְּחַל הִיּיִן אֲשָׁר לֹא־יֵעְבֵר בִּוֹ וְלְא יִזְרָע וְנְרְפּוּ־שְׁם אֶת־הָעֶגְלָה בַּנְּחֵל בִּיִּר דִּי לָא יִּרְנִי וְנְרָא וְנְרְפוּי וְעָרְפוּ־שְׁם אֶת־הָעֶגְלָה בַּנְּחֵל בְּיִר דִּי לָא יִוְדְּרַע וְנְרְפוּין תַּפִּוֹ יָת עֲגַלְתָּא בְּנָחִל בְּנִילְה בַּנְחַל בְּיִלְיה בְּנִחְלְּא יִוְדְּרַע וְיִנְקְפוּו תַּפִּוֹ יָת עֲגַלְתָּא בְּנָהְא בְּנָחִל בְּיִר בְּיִילְיה בְּיִרְיבִי וְנְרָא יִזְרְרֵע וְנְרְפוּין תַּפִּוֹן יָת עֲגַלְתָּא בְּנִתְיּא בְּנִבְּת בִּיִּילְה בְּיִר בְּיִרְיב בְּיִלְיְה בְּיִּנְיִים בְּיִרְיב וְיִיְם בְּיִילְ בְּיִים וְיִים בְּיִילְם בְּיִילְם וְּתְּבְּיִים בְּיִבְים בְּיִיבְים וְיִים בְּיִילְא יִוְדְרַע וְיִנְקְפוּוּ תַּפִּוֹן יִת עֲגְלְהָא בְּנִבְּת בְּבִּיִים בְּיִילִים בְּיִים בְּיִייִם בְּיִייִים וְנִים בְּיִיִים בְּיִבְים וְּהְיִילְא יִוְדְּרֵע וְיִנְקְבִיוֹ תַּפְּוֹן תַּפְּוֹ מָם בְּיִים בְּיִייִים בְּיִים בְּבִיים בְּיִייִם בְּיִים בְּיִּיִים בְּנִייִם בְּיִים בְּיִיבְיִים וְּבְּיִים בְּיִיבְיִים וְּיִבְּיִים בְּיִיבְים בְּיִיבְּבְּים בְּיִיבְיִים בְּיִיבְיִים בְּיִיבְיִים בְּיִבְּיִילְייִים בְּיִיבְּיִים בְּבִיים בְּיִיבְיּים בְּיִיבְיִים בְּיִיבְיִים בְּיִיבְיּים בְּיִיבְיִים בְּיִיבְּיִים בְּיוּיִים בְּיִיים בְּיִיבְיים בְּיִייִים בְּיִיים בְּיוּים בְּיִיבְּיִים בְּיִיבְּיִי בְּיִיבְּיִים בְּיִים בְּיִיבְיי בְּיִיבְּיִים בְּיִיםּים בְּיִנְים בְּיִייבְּיִים בְּיִיבְיִים בְּיִייִים בְּיִיים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִיוּבְעְייִים בְּיִיים בְּיִים בְּיִיבְּיְם בְּיִייִים בְּיִיבְּיִים בְּיִיבְּיִים בְּיִייִים בְּיוּיבְיִים בְּיִייִים בְּיוּייִים בְּיִייִים בְּיב

נ״א: יִתְפְּלַח

רש"י

בַּת אָנָסָה אֶלֹּא טָאָסָה פֵירוֹת, וְתַטָרֵף בְּמָקוֹם אָחֵינוֹ טוֹאֶה פֵירוֹת, לכפר על הריגתו אל זה אלא הניחוהו לעאות פירוֹת וסוטה מו): (ד) אֶל נַחַל אִיתָן. קְשֶׁה, שֶׁלֹּח נֶעֲבַד (ספרי רז; סומה מה:): וְעַרְפּוּ. קוֹנֵן עַרְפָּהּ בָּקוֹפִין (שם ושם), חַמֵּר הקב"ה: מַבֹּח עַגְלָה

— CHUMASH TRANSLATION -

³ It shall be [that] the city that is closest to the corpse, the elders of that city shall take a female calf of cattle, with which no work has been done, which has not pulled with a yoke. ⁴ The elders of that city shall bring the calf down to a hard valley, which has not been worked and will not be sown, and they shall sever the calf's neck there, in the valley.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 3. יְיהֵי קַרְהָא דְּקְריבָא לְקְטִילָּא It shall be that upon determining the city that is closest to the slain one, יְיִסְבוֹן סָבֵי the elders of that city shall take a female calf of cattle דִּי לָא אִתְפְּלַח בַּה with which no work has been done, דִי לָא נְגָרַת בְּנִיר and which has not pulled with a yoke.
- 4. בְּיִחְתוּן סְבֵי קַרְתָּא הַהִּיא יָת עֲנֵלְתָּא The elders of that city shall bring the calf down בְּיִר to a barren valley, הוא שׁנָח בָּה to a barren valley, בָּה which had not been worked בָּה and will not be sown, הוא שְּנֵלְתָּא and they shall sever the calf's neck there, הוא בְּנַחָלָא in the valley. הוא בּנַחָלָא in the valley.
- 5. The Hebrew term אֵיתָן means hard (see Mishnah, Sotah 45b). However, Onkelos is conveying the word's intent; the valley is "hard" in the sense that it is unsuitable for cultivation, and thus it has not been worked and is barren (see Rashi; Me'at Tzori). [According to Rambam (Hil. Rotze'ach 9:2), אַיִּתוֹ is a powerfully flowing stream. See also Chizkuni.]
- 6. The Gemara (Sotah 46a) presents a dispute as to whether the phrase, אֲשֶׁר לֹא יָעֶבֶר בֹּוֹ, means which had not been worked, in past tense [so that this phrase is clarifying the meaning of the תַחַל אַיתָן mentioned

above] (R' Yoshiyah), or which will not be worked, so that it is a commandment not to work the land in the future (R' Yonasan). The two versions of Onkelos — אָס יְּתִפְּלֵּח had not been worked, and יְּתָפְלֵח, will not be worked — are linked to the two sides of this dispute (see Nesinah LaGer).

The Gemara there goes on to cite Rava, who asserts that according to R' Yoshiyah, the land both must not have been worked in the past, and also may not be worked in the future. Teshuvos Maharik (§158) maintains that Onkelos, who renders מַּשֶׁר מִּיבֶּוֹ as a barren valley, which has not been worked, and אֲשֶׁר לֹא יֵעְבֶּר מִּבְּ מִּי מִּא יִתְּפְּלֵח בָּה as בּוֹ which is Maharik's version of Onkelos], is in concurrence with Rava's view. See Minei Targuma for an elaborate analysis of this issue.

- 7. Both R' Yoshiyah and R' Yonasan agree that the phrase יְבִּיא יְהֵרַע is a prohibition against sowing the valley in the future (*Sotah* ibid.).
- 8. Translation of the root נקף as "sever the neck" follows Radak, Shorashim שרש נקף.
- 9. Hashem is saying here: Let a calf in its first year, which has not yet borne offspring, come and have its

הּ וְנִגְּיִשְׁוּ הַכְּהֲנִים בְּנֵי לֵוֹי בְּי בָם בָּחֵר יהוְה אֱלֹהֶיךְּ
הְּ וְיִתְקּרְבוּוֹ בָּהֲנַיָּא בְּנֵי לֵוִי אֲנִי בְהוֹן אִתְּרְעִי יִיָּ אֱלָהָרְ
לְשָׁרְתׁוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁמְט יהוְה וְעַל־פִּיהָם יִהְיָה כָּל־רִיב וְכָל־
לְשַׁמְשׁוּתֵה וּלְבָרֶכָּא בִּשְׁמָא דִייָ וְעַל מִימַרְהוֹן יְהֵי כָּל דִּין וְכָל
נְגַע: וּ וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהְּוֹא הַקְּרבִים אֶל־הֶחְלֵל יִרְחֲצוּ נֵבְע: וְכֹל סָבֵי קַרְתָּא הַהִּיא דְּקָרִבִין לִקְטִילָא יַסְחוֹן
סְגִירוּ:
סְגִירוּ:
אָת־יִדִיהֶם עַל־הַעָגָלֵה הַעַרוּפָה בַנַּחַל: מפּטיר זּ וְעַנִּוּ וְאַמְרִוּ

אֶת־יְבִיהוֹן עַל־הָעֶגְלֶה הָעֲרוּפָה בַנְּחַל: מפטיר ז וְעָנִוּ וְאֶמְרְוּ יָת יְבִיהוֹן עַל עְגַלְתָּא דּנְקִיפָּא בְנַחֲלָא: ז**ויתיבוּן** וְנֵימְרוּן יְבָנִא לָא אֲשֶׁרָא יָת דְּמָא הָבִין וְעֵינֵנָא לָא חֲזֵאָה: יִדנָא לָא אֲשֶׁרָא - יָת דְּמָא הָבִין וְעֵינֵנָא לָא חֲזֵאָה:

(ז) ידינו לא שַפְבָה. וְכִי עַלְחָה עַל לָב שִׁזְקָנִי בִית דִין שׁוֹפְכֵי דָמִים הָם, מְלָּח לֹח רְחִינוּהוּ וּפְעַרְנוּהוּ בַּלֹח מִזוֹנוֹת וּבָלֹח לְוֵיָה (שִׁם מה:):

— CHUMASH TRANSLATION -

⁵ The Kohanim, the children of Levi, shall approach, for them has Hashem, your God, **chosen** to minister to Him and to bless with the Name of Hashem, and according to their word shall be every dispute and every affliction.

⁶ All the elders of that city, who are closest to the corpse, shall wash their hands over the calf whose neck was severed in the valley. ⁷ They shall **speak up** and say, "Our hands did not spill this blood, and our eyes did not see.

- ONKELOS ELUCIDATED -
- 5. וְיִהְקְרְבוּן בְּהֲנִיּא בְּנֵי לֵּוִי The Kohanim, the children of Levi, shall approach, אֲרֵי בְהוֹן אַתְרְעִי יְיָ אֱלְהָךְ לְשַׁמְשׁוּתֵהּ
 for them has Hashem, your God, FAVORED to minister to Him, יִּלְבָּרְכָּא בִּשְׁמָא דַיִי and to bless with the Name of Hashem, וְנֵי בְּל דִּין יְהֵי בָּל דִּין and according to their word shall be decided every dispute וְכָל מַבְתַּשׁ סְגִירוּ and every TZARAAS affliction. [11]
- 6. יְכֹל סָבֵי קַרְתָּא הַהִּיא All the elders of that city, יְכִל סָבֵי קַרְתָּא הַהִּיא
 בֿיַסְחוֹן יָת יְדֵיהוֹן who are closest to the corpse, יַסְחוֹן יָת יְדֵיהוֹן shall wash their hands על עַגַלְתָּא דְּנְקִיפָּא בְּנַחֲלָא over the calf whose neck was severed in the valley.
- 7. וְיִתִּיבוּן וְיֵימְרוּן They shall RESPOND and say, יְּדָנָא לָא "Our hands did not spill this blood and our eyes did not see." [13]

neck severed in a place which does not produce fruit, to atone for the death of the slain person, whom they did not allow to produce fruit [i.e., to perform mitzvos (Sifsei Chachamim)] (Rashi).

- 10. Since they minister to Hashem and bless the people, they will be instrumental in obtaining forgiveness and atonement for the people and in bringing blessing to the Land (*Sforno*).
- 11. [See above, 17:8 note 13.] Their interaction with people afflicted with *tzaraas*, and their involvement in adjudicating disputes, hones their insight into human nature, so that they might be able to identify people acting suspiciously (ibid.). [The nature of and publicity accompanying the ritual would attract a crowd and help discover the identity of the murderer (*Moreh Nevuchim* III:40, cited by *Ramban*).]
- 12. Seemingly, the coming declaration is not in response to anything, so that Onkelos should have translated אָרָיִנוּן so that Onkelos should have translated אָרְיִנִּעוֹן so they shall call out, rather than וְיִמִּיבוּן, they shall respond (see above, 20:11 note 18). Marpei Lashon explains that the elders respond to the unspoken question that surely arises in everyone's mind: What is the meaning and purpose of the handwashing? They immediately respond and say that just as their hands are clean, so too are they innocent of any wrongdoing.
- 13. The elders are surely not suspected of having murdered the victim. They mean: "We did not see the traveler and had no part in allowing him to leave our city without food provisions or without escort" (*Rashi*). [If he had food, he might not have had to try and steal it, which may have been the cause of his death. And if he had an escort, he might have been protected from the murderer (*Divrei David*, based on *Rashi* to *Sotah* 45b).]

רם אַשָּבִי מִבּינָךְ אֲבִי תַעְבֵּר דְּכָשַׁר בְּבָיּתִ יהוֹה וְאַל-תִּנֵן דְּם זַּבִּי בְּגוֹ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וְיִתְּכַּפֵּר לְהוֹן עַל דְּמָא: יּ וְלָא תִתּן חִבֵּר זַבִּי בְּגוֹ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וְיִתְּכַּפֵּר לְהוֹן עַל דְּמָא: יּ וְאַהָּתִּ תִּעְבֵּעְ זַבִּי בְּגוֹ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וְיִתְּכַּפֵּר לְהוֹן עַל דְּמָא: יּ וְאַהְ תִּתֵּן דְּבַּ זַבִּי בְּגוֹ עַמְּךְ יִשְׂרָאֵל וְיִתְּכַּפֵּר לְהוֹן עַל דְּמָא: יּ וְאַהָּתִּ תְּבָּעֵּר בְּעִינֵי יהוְה: ססס בַּפֵּר לְעַמְּךְ יִשְׂרָאֵל אֲעָיר בְּנָשִׁר בְּעִינֵי יהוְה: ססס בַּפֵּר לְעַמְּךְ יִשְׂרָאֵל אֲעָר־פָּיִלִיתְ יהוֹה: ססס בַּפֵּר לְעַמְּךְ יִשְׂרָאֵל אֲעִיר תַּעְבֵּּר בְּיִשְׁר בְּעִינֵי יהוְה: ססס

צ"ז פסוקים. סלו"א סימן.

- רש"י

(ח) הַפֹּהָנִים אוֹמְרִים בַּפֵּר לְעַמְךְּ יִשְׂרָאֵל (אונקלום): וְנַבַּפֵּר לָהֶם הַדָּם. הַפָּתוּב מְבַשְׂרֶם שָׁמְשֶׁטְשׁוּ כֵן יְכוּפֵּר לָהֶם הָטְוֹן (סוטה מו): (ט) וְאַתָּה תִּבַער. מַגִּיד שָׁאָם נִמְנָלְ הַהוֹרֵג אַתַר שָׁנְּעָרְפָה הָעֵגְלָה, הַרֵי זָה יֵהָרָג (סוטה מו), וְהוּאֹ הַדְּשַׁר בְּעִינִי ה':

——— CHUMASH TRANSLATION –

⁸ Atone for Your people Israel that You have redeemed, O Hashem; do not place innocent blood in the midst of Your people Israel!" Then the blood shall be atoned for them.

⁹ But you shall eliminate the innocent blood from your midst for you shall do what is **straight** in the eyes of Hashem.

— ONKELOS ELUCIDATED -

- 8. בָּפַר לְעַמָּךְ THE KOHANIM SHALL SAY, (בּבָּר לְעַמָּךְ "Atone for Your people Israel יְשְׁרָאֵל יִי "Atone for Your people Israel יְשְׁרָאֵל that You have redeemed, O Hashem; וְלָא תָתֵן חוֹבַת דַבּו זַבִּי do not place the sin of innocent blood בְּגוֹ עַמֶּךְ יִשְׂרָאֵל in the midst of Your people Israel!" וְיִתְבַּפַּר לְהוֹן עֵל דְּמָא Then THEY SHALL RECEIVE ATONEMENT FOR THE BLOOD. [16]
- 9. אָמָר יְם וַבֵּי אָשְרֵי דֵם וַבַּי מִבּינֶף But you shall eliminate THE SPILLERS OF the innocent blood from your midst^[17] אָרֵי יִי for you shall do what is PROPER BEFORE Hashem.

^{14.} Verse 5 stated that the Kohanim shall approach, but the passage thus far issued them no role in the ritual. Onkelos, in accordance with the Mishnah (Sotah 46a), teaches that their role is to say the following words. See further, next note.

^{15.} The use of the term *Israel* indicates that it is the Kohanim (who are in a sense separate from the rest of Israel; see *Bamidbar* 6:23, 27) who make this declaration, as stated above (*Lechem VeSimlah*; see also *Marpei Lashon*).

^{16.} The Torah informs us that once the elders and the Kohanim have made their declarations, Hashem will forgive the people (Rashi).

^{17.} Onkelos' addition of the word אָשְׁבֵּי, the spillers of [the innocent blood], is in accordance with the Baraisa (Sotah 47b, cited by Rashi), which explains our verse as follows: Even though you have performed the ritual and have been granted atonement, that does not absolve you from executing the murderer if he is ever apprehended (Beurei Onkelos).

הפטרת שפטים / HAFTARAS SHOFTIM

Yeshayah 51:12 — 52:12 / נב:יב — נא:יב

51 ¹² It is I, I am He Who comforts you; who are you that you should be afraid of a man who shall die and of the son of man who shall be set as grass? ¹³ And you have forgotten HASHEM, your Maker, Who spread out the heavens and Who set the base of the earth; yet you are continually in terror, the whole day, of the oppressor's fury as if he were preparing to destroy; where then shall be the oppressor's fury? 14 The wanderer shall be soon released, and shall not die in the pit, nor shall his bread be lacking. 15 And I am HASHEM, your God, Who stirs up the sea and its waves rage — HASHEM, Master of Legions, is His Name. ¹⁶ And I have placed My words in your mouth, and with the shade of My hand have I covered you, to implant the heavens and to set a base for the earth and to say unto Zion, "You are My people!"

¹⁷ Awaken yourself! Awaken yourself! Arise, O Jerusalem, you who have drunk from the hand of HASHEM the cup of His fury, the phial of the cup of stupefaction have you drunk, have you drained. ¹⁸ There is no guide for her among all the children she has borne; there is no one holding her hand among all the children she has reared. ¹⁹ Two [are the calamities] that have befallen you; who will bewail you? The plunder and the breakage, the hunger and the sword; with whom shall I comfort you? ²⁰ Your children have fainted, they lie at the head of all streets like a netted wild ox; they are full with HASHEM's fury, with your God's rebuke. ²¹ Therefore, listen now to this, O afflicted one, drunk, but not with wine.

²² Thus said your Lord, HASHEM, and your God Who will contend for His people: Behold! I have taken from your hand the cup of stupefaction, the phial of the cup of My fury; no longer shall you drink from it again. ²³ But I will put it into the hand of your tormentors, who have said to you, "Prostrate yourself, that we may step over you," who set your body as the ground and as the street for wayfarers.

52 Wake up! Wake up! Don your strength, O Zion, don the garments of your splendor, O Jerusalem, the Holy City, for no longer shall there enter into you any uncircumcised or contaminated person. ² Shake the dust from yourself, arise, enthrone yourself, O Jerusalem; undo the straps on your neck, O captive daughter of Zion.

³ For thus said HASHEM: Without price were you sold, so you shall not be redeemed with money.

⁴ For thus said my Lord, HASHEM/ELOHIM: Egypt! My people went down at first to sojourn there, and Assyria oppressed them without cause. ⁵ And now, what do I have here — the word of HASHEM — that My people was purchased without price; those who rule over him praise themselves — the word of HASHEM — and continuously, all day, My Name is blasphemed. ⁶ Therefore, My people shall know My Name — therefore, on that day — for I am the One Who speaks, here I am!

⁷ How beautiful ascending the mountains are the footsteps of the herald making heard, "Peace!"

נא יב אַנֹכֵי אַנֹכֵי הָוּא מְנַחֶמְכֵם מִי־אַתִּ וַתֵּירִאִי מֵאֵנִוֹשׁ יַמֹוּת וּמִבֵּן־אַדָם חַצֵיר יִנַּתֵן: יג וַתִּשִׁבַּח יהוָה עשׁרְ נוֹטֵה שַׁמַּיִם וִיֹסֵר אָרֵץ וַתִּפַחֵּד תַּמִיד כַּל־הַיּוֹם מִפְּנֵי חַמַת הַמֶּצִיק כַּאֲשֶׁר כּוֹנֵן לְהַשְׁחֵית וָאַיֵּה חַמֵּת הַמֶּצֵיק: יד מָהַר צעה לְהַפַּתֶח וְלְא־יַמוֹת לַשַּׁחַת וַלָּא יַחְסֵר לַחְמִוֹ: טוּ וְאַנֹכִי יהוָה אַלהֶּיךְ רֹגֵע הַיָּם וַיֵּהֵמְוּ גַּלֵיו יהוְה צְבַאוֹת שָׁמִוֹ: טוּ וַאַשָּׁם דִּבַרַיֹּ בִּפִּיךְ וּבְצֵל יַדֵי כִּסִיתִיךְ לָנָטַעַ שַׁמַּיִם וְלִיסִד אָרֵץ וְלֵאמָר לְצִיוֹן עַמִּי־ אַתַה: יו הָתִעְוֹרְרֵי הָתִעְוֹרְרִי קוֹמִי יִרְוּשַׁלַםְ אַשֶׁר שַׁתֵית מִיַּד יהוָה אַת־כִּוֹס חַמַתוֹ אַת־ קַבַּעַת כָּוֹס הַתַּרְעֵלֵה שָׁתֵית מָצְית: יח אֵין־ מַנַהֶל לָה מִכַּל-בַּנִים יַלַדָה וָאֵין מַחַזִּיק בְּיַדָּה מְכַּל־בַּנִים גִּדֵּלָה: יי שִׁתַּיִם הַנָּה קְרְאֹתִיךְ מִי יַנִוּד לַךְ הַשָּׁד וְהַשֵּׁבֵר וְהָרַעָב וְהַחֵרֵב מִי אַנַחַמֵך: כַ בַּנַיִּךְ עָלְפִוּ שֶׁכִבֶוּ בִּרְאשׁ כַּל־ חוּצוֹת כִּתוֹא מִכְמֵר הַמִּלֵאֵים חַמַת־יהוָה גַעַרַת אַלהַיִר: כא לַכַן שִמְעִי־נַא וֹאת עַניַה ושכרת ולא מיין: כב כה־אַמַּר אַדניך יהוה נאלהַיָר יַרֵיב עַמוֹ הָנֵה לַקַחָתִּי מִיַּדֶרְ אַת־ בּוֹס הַתַּרְעֵלֵה אֵת־קַבַּעַת בִּוֹס חֲמַתִּי לְא־ תוֹסֵיפִי לִשְׁתוֹתָה עִוֹד: כג וְשַׂמִתְּיהַ בְּיַד־מוֹגַיִךְ אַשֶר־אַמִרוּ לְנַפִּשֶׁךְ שְׁחֵי וְנַעֲבַרָה וַתַּשִּׁימִי בַאַרץ גור וְכַחוץ לַעברים: נב א עורי עורי לָבִשֵּׁי עַזַּךְ צִיָּוֹן לָבִשֵּׁי | בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּׁךְ יַרוּשַׁלַם עיר הַלְּדָשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יַבֹּא־בַרְ עוֹד עַרֵל וִטָּמֵא: בּ הִתְנַעֲרָי מֵעָפֶּר קּוּמִי שָׁבֵי יָרִוּשַׁלֵם הָתִפַּתִּחִי [התפתחו כ׳] מִוֹסְרֵי צַוַארֶר שָׁבִיָה בַּת־צִיוֹן: ג כִּי־כֹה אַמֵר יהוֹה חַנַם נִמְכַּרְתֵּם וַלְא בְכֵסֶף תַּגַאֵלוּ: - כֵּי כָה אַמַר אַדֹנֵי וֶהוֹּה מִצְרֵיִם יַרַד־עַמֵּי בַרָאשׁנַה לַגוּר שָׁם וְאַשִּׁוּר בִּאֱפֶס עַשַּׁקוֹ: הּ וְעַתַּה מַה־ לִּי־פֹה נְאָם־יהוֹה כִּי־לְקַח עַמֶּי חָנָּם מְשָׁלֵיו [משלו כ׳] יָהֶילִּילוּ נָאָם־יהוֹה וְתַמֵּיד כַּל־ ַהַיָּוֹם שִׁמֵי מִנֹּאָץ: וּ לָבֵן יֵדֵע עַמִּי שִׁמֵי לַבֵן בַּיִּוֹם הַהֹוּא כֵּי־אֵנִי־הְוּא הַמְרַבֵּר הָנֵּנִי: ז מַה־ נַאוֹוּ עַל־הֶהַרִּים רַגְלֵי מִבַשָּׁר מַשְׁמֵיעַ שַׁלַוֹם

heralding, "Good!" making heard, "Salvation!" saying unto Zion, "Your God has reigned!" ⁸ The voice of your lookouts, they have raised a voice, together shall they sing glad song, for every eye shall see when HASHEM returns to Jerusalem. ⁹ Burst forth in joy, sing glad song together, O ruins of Jerusalem, for HASHEM shall comfort His people; He has redeemed Jerusalem. ¹⁰ HASHEM has bared His holy arm to the eyes of the nations, and all ends of the earth shall see the salvation of our God.

¹¹ Turn away! Turn away! Go forth from there! A contaminated person shall you not touch! Go forth from within it! Cleanse yourselves, O bearers of the vessels of HASHEM. ¹² But it is not in haste that you shall go forth; nor shall you go in flight; for HASHEM shall go before you, and the God of Israel shall be your rear guard.

מְבַשֵּׁר טָוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעֶה אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְּ
אֶלהֵּיִך: חְקוֹל צֹפֵּיִךְ נָשְׂאוּ קּוֹל יַחְדָּוֹ יְרַגְּנִוּ
כְּיִעַיִן בְּעַיֹּוֹ יִרְאוּ בְּשִׁוּב יהוָה צִיּוֹן: טּ פִּצְחָוּ
רַנְּנוּ יַחְדָּוֹ חָרְבָוֹת יְרְוּשָׁלֶם כִּי־נִחָם יהוה
עַמּוֹ נָּאָל יְרְוּשָׁלֵם: י חָשַׂף יהוה אֶת־זְרְוֹעַ
לַבְּיִלוּ לְעִינֵי כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־אַפְסִי־אָּרֶץ
אָת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: יֹא סְוֹרוּ סוֹּרוּ צְאְוּ מִשְּׁם
טָמֵא אַל־הִינִי כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־אַפְסִי־אָּרֶץ
טָמֵא אַל־הִינִּוּ: יִא סְוֹרוּ סוֹּרוּ צְאְוּ מִשְּׁם כְּבֵּי לָא בְחַפְּוֹן תֵּצֵאוּ וּבְמְנוּסָה בְּיִלְא רְחִפְּוֹן תֵּצֵאוּ וּבְמְנוּסָה לְא רְחַבְּוֹן לִבְּיִנִם יהוֹה וּמְאַסִּפְכֶם לְא בְּחַבְּוֹן לִבְיִנְיִם יהוֹה וּמְאַסִּפְכֶם אֵלְהִי יִשְׂרָאֵל: